

HİKMET

ULUSLARARASI HAKEMLİ İLMİ
ARAŞTIRMA DERGİSİ

INTERNATIONAL REFEREED SCIENTIFIC
RESEARCH JOURNAL

ADEKSAM

Gostivar - Makedonya
Macedonia

Sayı/No: 21, yıl/year 2013/1

HİKMET

Uluslararası Hakemli İlmi Araştırma Dergisi
International Refereed Scientific Research Journal

Owner of the journal in the name of

ADEKSAM adına
Sahibi: Tahsin İBRAHİM

Editör - Editor in Chief

Doç. Dr. Fadıl HOCA

Editör Yardımcısı - Assist. Editor

Doç. Dr. Mahmut ÇELİK

Yayın Kurulu - Editorial Board

Doç. Dr. Hülya DAUT - SKUKA

Dr. Fatma HOCİN

Dr. Fahriye EMGİLİ

Dr. Taner GÜÇLÜTÜRK

Dr. Mensur NUREDİN

Mr. Enes ŞABAN

Bilim ve Hakem Kurulu - Science and Arbitral Board

Prof. Dr. Yusuf HAMZAOĞLU	(Makedonya)
Prof. Dr. Numan ARUÇ	(Makedonya)
Prof. Dr. Oktay AHMED	(Makedonya)
Prof. Dr. Muhammed Nur DOĞAN	(Türkiye)
Prof. Dr. Recai COŞKUN	(Türkiye)
Doç. Dr. Melahat PARS	(Türkiye)
Prof. Dr. Mirjana TEODOSIJEVIC	(Sırbistan)
Prof. Dr. Kseniya AYKUT	(Sırbistan)
Prof. Dr. Aida İSLAM	(Makedonya)
Prof. Dr. Nazım İBRAHİM	(Makedonya)
Prof. Dr. Gazmend SHPUZA	(Arnavutluk)
Doç. Dr. Gentiana ABAZİ	(Arnavutluk)
Prof. Dr. Kerima FİLAN	(Bosna Hersek)
Doç. Dr. Adnan KADRİÇ	(Bosna Hersek)
Doç. Dr. Tudora ARNAUT	(Ukrayna)
Doç. Dr. İrina DRİGA	(Ukrayna)

Sekreter/Tasarım - Secretary/Design: İlker ALİ

Tercüme - Translation: Luan ALİ

İrtibat - Contact: hikmetdergisi@hotmail.com
hocafadil@hotmail.com www.hikmet.adeksam.org

İçindekiler

TÜRKÇE'DE "DEĞİL" EDATININ PEK ELE ALINMAYAN
BİR ÖZELLİĞİ ÜZERİNE

Prof. Dr. Oktay AHMED

(10 - 25)

MAKEDONYA - ÜSKÜP TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜ
TARİHÇESİ

Prof. Dr. Nazim İBRAHİM

(26 - 35)

XX. YÜZYIL BAŞINDA TÜRK EDEBİYATINDA OSMANLI İZLERİ

Doç. Dr. Fadil Hoca

(36 - 53)

MİLLİ ŞARİRİMİZ MEHMET AKİF ERSOY'UN
TÜRK KİMLİĞİ HAKKINDA

Doç. Dr. Mahmut ÇELİK

(54 - 65)

ŞU'ARÂ-YI MEÇHÛLEDEN BİRİ NECÂTÎ-İ SÂNÎ VE DİVANI

Yrd. Doç. Dr. Ramadan DOĞAN

(66 - 79)

NÂBÎ'NİN OĞLUNA ÖĞÜTLERİ

Yrd. Doç. Dr. Vcdan ÖZDİNGİŞ

(80 - 99)

RUMELİ „VİLÂYAT-I SELÂSE'SİNDE“ BOŞNAK
MUHACİR ONOMASTİĞİ (1878-1912)

Dr. Recep ŞKRİYEL

(100 - 111)

PRİZREN'DE TÜRKÜ GELENEĞİ VE YENİ DERLENEN PRİZREN
TÜRKÜLERİ ÜZERİNE AYRINTILI İNCELEME

Dr. Taner GÜÇLÜTÜRK

(112 - 121)

UKRAYNA FOLKLOR OYUNLARINDA KULLANILAN
TÜRKÜ TÜRÜNÜN ÖNEMİ

Dr. Svitlana LEŞÇINSKA

(122 - 133)

BOSNA - HERSEKTE'Kİ EĞİTİM

Mr. Meliha Gogiç – ZULOVİÇ

(134 - 147)

MAKEDONYA CUMHURİYETİN'DE ORGANİZE SUÇLAR

Mr. Jasmin KALAC

(148 - 153)

Contents

ON A FEATURE OF TURKISH “DEĞİL” PARTICLE
NOT ADDRESSED PROPERLY

Prof. Dr. Oktay AHMED

(10 - 25)

HISTORY OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE
DEPARTMENT IN SKOPJE – MACEDONIA

Prof. Dr. Nazim İBRAHİM

(26 - 35)

OTTOMAN TRACES IN TURKISH LITERATURE
IN THE BEGINNING OF XX CENTURY

Assoc. Prof. Dr. Fadil Hoca

(36 - 53)

OUR NATIONAL POET MEHMET AKIF ERSOY AND
HIS TURKISH NATIONAL IDENTITY

Assoc. Prof. Dr. Mahmut ÇELİK

(54 - 65)

BOOK (DIVAN) OF A POET UNKOWN NECATİ SANI

Assist. Prof. Dr. Ramadan DOĞAN

(66 - 79)

ADVICE FROM NABİ TO HIS SON

Assist. Prof. Dr. Viedan ÖZDİNGİŞ

(80 - 99)

BOSNIAK MUHACIR ONOMASTICS IN RUMELIAN

“VİLÂYAT-I SELÂSE” (1878-1912)

Dr. Recep ŞKRİYEL

(100 - 111)

FOLK MUSIC TRADITION IN PRIZREN AND A DETAILED
EXAMINATION OF THE RECENTLY COMPILED PRIZREN FOLK
SONGS

Dr. Taner GÜÇLÜTÜRK

(112 - 121)

IMPORTANCE OF THE TYPE OF SONGS (TÜRKÜ) IN THE
UKRAINE FOLK DANCES

Dr. Svitlana LEŞÇINSKA

(122 - 133)

EDUCATION IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Mr. Sci. Meliha Gogic – ZULOVİÇ

(134 - 147)

ELEMENTS OF ORGANIZED CRIME IN THE REPUBLIC OF
MACEDONIA

Mr. Sci. Jasmin KALAC

(148 - 153)

BAŞ YAZI

Makedonya’da Türkçe başta olmak üzere İngilizce’de makaleler yayınlayan ve Rumeli’deki Türk – İslam kültürü yanısıra, tarih, edebiyat ile sosyal ve iktisadi hayatla ilgili konuları ihtiva eden yegane ilmi – araştırma dergisi olması hasebiyle, hakemli bir dergi hüviyetine sahip olan HİKMET dergisinin 21. sayısı elinizde bulunmaktadır. Bu 21. sayı, değişik mahiyette ve farklı makaleleri içeren önemli bir dergi olarak HİKMET’in bu 21. sayısı ile Türk bilim kamuoyu yanısıra, uluslararası bilim kamuoyu karşısına da çıktığımızı memnuniyetle bildirmektediriz. Keza, bu sayıdan itibaren dergimizin kapak sayfasında da değişiklik yaparak yeni bir tasarım uyguladığımızı bildirmek istiyoruz.

HİKMET dergisinin bu 21. sayısında başta yurtiçi (Makedonya) olmak üzere yurtdışından da (Türkiye, Ukrayna, Sırbistan – Sancak, Bosna ve Hersek) gelen makaleleri yayınlamış bulunmaktayız. Yurtdışından HİKMET’e gönderilen makalelerin aslında yurtdışında HİKMET dergisine olan ilginin ve önemin bariz bir ispatı olsa gerek. Nitekim, HİKMET dergisinin Makedonya, Balkanlar, AB’nin değişik ülkelerine ve ABD’nin birkaç kütüphanesine gönderilmesi konusu dergimizin uluslararası bir hüviyete ve boyuta kavuştuğunun önemli göstergelerinden biri olduğunu düşünüyoruz. Yavaş ancak sağlam adımlarla ilerleyen dergimize bundan böyle yurtiçi ve yurtdışından gönderilecek ve derginin kıstasları ile felsefesine uygun olan makalelerin yayınlanacağını ve HİKMET’in uluslararası boyutunun daha da genişleneceği kanaatindeyiz. Bilim ve Hakem Kuruluna yapmış olduğu titiz ve özeverili çalışmalarından dolayı HİKMET dergisi adına şükranlarımızı bildiriyoruz.

HİKMET dergisinin bu sayısında: Prof. Dr. Oktay AHMED’in; TÜRKÇE’DE “DEĞİL” EDATININ PEK ELE ALINMAYAN BİR ÖZELLİĞİ ÜZERİNE, Prof. Dr. Nazim İBRAHİM’in; MAKEDONYA-ÜSKÜP TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜ TARİHÇESİ, Doç. Dr. Fadıl HOCA’nın; OTTOMAN TRACES IN TURKISH LITERATURE IN THE BEGINNING OF XX CENTURY

(XX. YÜZYIL BAŞINDA TÜRK EDEBİYATINDA OSMANLI İZLERİ), Doç. Dr. Mahmut ÇELİK'in: MİLLİ ŞARİRİMİZ MEHMET AKİF ERSOY'UN TÜRK KİMLİĞİ HAKKINDA, Yrd. Doç. Dr. Ramadan DOĞAN'ın: ŞU'ARÂ-YI MEÇHÛLEDEN BİRİ NECÂTÎ-İ SÂNÎ VE DİVANI, Yrd. Doç. Dr. Vicdan ÖZDİNGİŞ'in: NÂBÎ'NİN OĞLUNA ÖĞÜTLERİ, Dr. Recep ŞKRİYEL'in RUMELİ „VİLÂYAT-I SELÂSE'SİNDE“ BOŞNAK MUHACİR ONOMASTİĞİ (1878-1912), Dr. Taner GÜÇLÜTÜRK'ün: PRİZREN'DE TÜRKÜ GELENEĞİ VE YENİ DERLENEN PRİZREN TÜRKÜLERİ ÜZERİNE AYRINTILI İNCELEME, Dr. Svitlana LEŞÇINSKA'nın: UKRAYNA FOLKLOR OYUNLARINDA KULLANILAN TÜRKÜ TÜRÜNÜN ÖNEMİ, Mr. Sci. Meliha Gogic – ZULOVIÇ'in: EDUCATION IN BOSNIA AND HERZEGOVINA (BOSNA - HERSEKTE'Kİ EĞİTİM), Mr. Jasmin KALAÇ'ın: ELEMENTS OF ORGANIZED CRIME IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA (MAKEDONYA CUMHURİYETİN'DE ORGANİZE SUÇLAR), adlı makaleler yer almaktadır

Değerli okuyucular, HİKMET dergisinin bu 21. sayısına ilmi makalelerini gönderme zahmetinde bulunan yurtiçi ve yurtdışındaki değerli hocalarımıza ve bu makalelerin değerlendirmelerini yapma gayretinde bulunan HİKMET dergisinin Bilim ve Hakem Kurulu'nun değerli üyelerine, HİKMET dergisi ve ADEKSAM adına saygı ve şükranlarımızı bildirir, keza, HİKMET dergisinin teknik ve tasarım konuları konusunun hazırlanmasında hizmeti geçen herkese teşekkür eder, HİKMET dergisinin 22. sayısı ile karşınıza çıkıncaya dek hepiniz esen kalın Allah'a emanet olun.

Mayıs, 2013 Gostivar

Makedonya

Editör:

Doç. Dr. Fadıl HOCA

EDITORIAL

Turkish in Macedonia and Rumelia mainly publishes articles in English, as well as the Turkish-Islamic culture, literature and issues related to social and economic life, such as that containing the sole journal, peer-reviewed journal of scientific research HIKMET 21th magazines with the there are number of hands. This 21th number, nature and the different articles in different magazines, including the Turkish science is an important addition to the public, in front of the international scientific community welcomed this report of the produced

HIKMET journal, this 21th particularly in the number of domestic (Macedonia), including from abroad (Turkey, Ukraine, Serbia, Bosna and Herzegovina) have published articles from. HIKMET articles submitted from abroad and the importance of attention to the fact abroad will have an interest in our journal.

Indeed, the journal HIKMET, Macedonia and the Balkans in different countries of the EU and the U.S. sent a few library identity and size of the journal has been brought into an international think it is one of the important indicators.

Hereinafter referred to as the slow but solid steps forward, our journal will be sent home and abroad, and the articles will be published in accordance with our criteria, and even more believe will expend that the international dimension of HIKMET.

In this issue of the journal HIKMET: Prof. Dr. Oktay AHMED; ON A FEATURE OF TURKISH “DEĞİL” PARTICLE NOT ADDRESSED PROPERLY, Prof. Dr. Nazim İBRAHİM; HISTORY OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE DEPARTMENT IN SKOPJE – MACEDONIA, Assoc. Prof. Dr. Fadil Hoca; OTTOMAN TRACES IN TURKISH LITERATURE IN THE BEGINNING OF XX CENTURY, Assoc. Prof. Dr Mahmut ÇELİK; OUR NATIONAL POET MEHMET

AKIF ERSOY AND HIS TURKISH NATIONAL IDENTITY, Asst. Prof. Dr. Ramadan DOĞAN: BOOK (DIVAN) OF A POET UNKOWN NECATI SANI, Asst. Prof. Dr. Vicdan ÖZDİNGİŞ: ADVICE FROM NABİ TO HIS SON, Dr. Recep ŞKRİYEL; BOSNIAK MUHACIR ONOMASTICS IN RUMELIAN “VİLÂYAT-I SELÂSE” (1878-1912), Dr. Taner GÜÇLÜTÜRK: FOLK MUSIC TRADITION IN PRIZREN AND A DETAILED EXAMINATION OF THE RECENTLY COMPILED PRIZREN FOLK SONGS, Dr. Svitlana LEŞÇINSKA: IMPORTANCE OF THE TYPE OF SONGS (TÜRKÜ) IN THE UKRAINE FOLK DANCES, Mr. Sci. Meliha Gogic – ZULOVIÇ: EDUCATION IN BOSNIA AND HERZEGOVINA, Mr. Sci. Jasmin KALAC: ELEMENTS OF ORGANIZED CRIME IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA, the articles are named.

Dear readers, this issue of HIKMET bothered to send the number of articles in scientific assessments of the value of making these articles to our teachers HIKMET journal in an effort to Science and valuable members of the arbitral committee from this number. Respect and gratitude on behalf of the HIKMET and ADEKSAM, as well as technical and design issues HIKMET journal would like to thank everyone who as service in the preparation, the journal 22th HIKMET until it comes out and blows a thick encounter with the number, God entrusted you all and make merry.

May, 2013 Gostivar
Macedonia

Editor in Chief:
Assoc. Prof. Dr. Fadil HOCA

TÜRKÇE'DE “DEĞİL” EDATININ PEK ELE ALINMAYAN BİR ÖZELLİĞİ ÜZERİNE

Prof. Dr. Oktay AHMED

*Makedonya – Üsküp, “Kiril ve Metodiy” Üniversitesi, Filoloji Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.*

E-posta: oktay@ffl.ukim.edu.mk, oktayahmed@gmail.com

ÖZET

*Türkçede tüm esas ve yardımcı fiillerin olumsuz şekli /-mA/ olumsuzluk ekiyle yapılırken, çok özel bir fiil olan **i- (imek)** fiilinin olumsuzu ise “değil” edatıyla yapılır.*

Bu makalede, Türkçede “değil” edatının literatürde pek ele alınmadığı küçük bir görevi ele alınmıştır. İncelemede, cümlede “değil” edatının sadece isim cümlelerinin olumsuz şeklini yapmadığı, bazı durumlarda öteki fiillerin de olumsuzluk şekillerinin yerine gelebileceği ve bu durumların bazı özelliklerine değinilmiştir.

Anahtar kelimeler: “değil” edatı, olumsuzluk, fiil, cümle, yüklem.

ON A FEATURE OF TURKISH “DEĞİL” PARTICLE NOT ADDRESSED PROPERLY

*Macedonia – Skopje, University of “St. Cyril and Methodius”, Faculty of
Philology, Department of Turkish Language and Literature.*

E-mail: oktay@ffl.ukim.edu.mk, oktayahmed@gmail.com

ABSTRACT

*While negative forms of all main and auxiliary verbs in Turkish are made with the negative suffix /-mA/, copulative verb's (**i- (imek)**) negative form is made with the “değil” (not) particle.*

This paper addresses a small function of the “değil” particle which is not discussed properly in the literature. It discusses that the “değil” particle not only made negative forms of noun clauses, but also could be used instead of the other verb's negative forms too, as well as some characteristics of that usage.

Keywords: “değil” particle, negative form, verb, sentence, predicate.

GİRİŞ

Türkçede ek-fiil olarak da bilinen **i- (imek)** fiilinin olumsuz şekli diğer çekimli ve çekimsiz fiillerde olduğu gibi /-mA/ olumsuzluk ekiyle yapılmaz. Bu fiil cümlede normal bir fiilin seyrini izlemez. Sadece isim soylu kelimeleri cümlede yüklemleştirmek ve birleşik kipli fiiller kurmak için kullanılır. Bu fiilin olumsuzu “**değil**” edatıyla yapılmaktadır.

Var olan kaynaklara bakıldığında, “değil” edatının bu çalışmada ele alınacak olan küçük bir görevine şimdiye kadar neredeyse hiç değinilmediği sonucuna varılabilir. Aslında, **i-** fiilinin dışındaki tüm diğer esas ve yardımcı fiillerin olumsuz şekillerinin de bazı durumlarda /-mA/ ekiyle değil de “değil” edatıyla karşılanabileceği gösterilecektir. Örneğin:

- [1] Sana söyleyemedim, geçen gün anneme değil, Ankara’ya vize almaya gitmiştim. (HÖ)
*Sana söyleyemedim, geçen gün anneme **gitmemiştim**, Ankara’ya vize almaya **gitmiştim**.*

Görüleceği üzere, burada “değil” edatı, cümledeki sonundaki “gitmiştim” fiilinin olumsuz şeklinin yerine kullanılmıştır ve anlamı “gitmemiştim”dir.

Zeynep Korkmaz “değil” edatının çekimli fiillerin olumsuzluğunda da kullanılabileceğinden söz eder, ancak bu durum, bu çalışmada ele alınan durum değildir: “Çekimli fiillerde olumsuzluk, -mA- eki dışında, ad ve sıfat-fiiller üzerine ek fiillerde olumsuzluk bildiren *değil* edatının getirilmesi ile de karşılanır. Bunlar çekimli fiillerin olumsuz biçimlerine denk anlam ve işlev bildirirler: *gitmekte değildir*: gitmiyor; *biliyor değilim*: bilmiyorum; *yazmış değilim*: yazmadım; *oturacak değilim*: oturmayacağım gibi.” (Korkmaz, 2009: 574).

Muharrem Ergin bu konuya değinir, ancak bu bağlamda kullanılan “değil” edatı için, “Burada *değil* olumsuzluk fonksiyonu ile bir red ifade eder. Karşılaştırılan iki unsurdan birinciyi, yani sonuna geldiği unsuru reddederek ikinciye bağlar. Böylece olumsuzluk ve red ifade eden bir bağlama ve kuvvetlendirme edatı olarak kullanılır: *öyle değil böyle yapmalısın, elle değil ayakla oynanır...*” (Ergin, 2002: 364-365), demiştir. Dolayısıyla, bu kullanım için gerekli olan iki cümleden bahsetmez ve bir cümledeki olumsuz bir fiilin yerine öteki cümlede kullanıldığını görememiştir.

Ayşe Yılmaz da, Türkçe cümlelerin olumluluk-olumsuzluk kategorisine değinirken, “Türkiye Türkçesinde ek fiille çekimlenmiş fiil

cümlelerinde değil kelimesiyle yapılan olumsuz fiil çekimleri dışında, bütün olumsuz fiil çekimleri –mA morfemiyle yapılır.” (Yılmaz, 2009: 2342) diye ileri sürmüş, bu durumu görememiştir.

Tahsin Banguoğlu ve Nurettin Koç ise “değil” edatının bu kullanımına hiç değinmezler (Banguoğlu, 2007; Koç, 1990).

Geoffrey Lewis bu durumu farketmiştir, ancak konuya açıklık getirmeden, buradaki “değil” edatının İngilizcede nasıl karşılanacağına yönelmiştir (Lewis, 1967: 104-105).

Türk dilcilerinde konuya en doğru yaklaşımı Haydar Ediskun yapmıştır: “Öznesi, nesnesi, tümleci **ayrı**, biri olumsuz, öteki olumlu iki cümleden birinin fiili yerine geçer: «Ben **değil** (gülmedim), sen güldün» - «Öğretmeni **değil** (görmedim), çocuğu görmedim.» vb.” (Ediskun, 1992: 287).

Batılı dilcilerden ise, bu durum Jaklin Konfilt’in gözünden kaçmamıştır ve “değil” edatının fiil ile bu yer değiştirmesini “öge olumsuzluğu” (constituent negation) diye adlandırmıştır (Kornfilt, 1997: 126).

Yine Aslı Göksel ve Celia Kerslake “değil” edatının bu kullanımını “eksiltili cümleler” (elliptical sentences) adı altında ele almışlardır. Onlara göre bu anlatım, “eksiltili anlatım”dır (ellipsis). Bu edatın, aynı (ancak olumlu) fiil yüklemi bulunan cümlelerde olumsuz fiil yüklemi yerine kullanıldığını vurgulamışlardır (Göksel & Kerslake, 2005: 275).

Öteki çalışmalarda da durum farksızdır: ya bu duruma hiç değinilmez, ya da bir-iki cümleyle geçiştirilmiştir.

Bu çalışmada, “değil” edatının *i-* değil de öteki esas ve yardımcı fiillerin olumsuzu olarak kullanıldığı durumlar ele alınmıştır. Ancak bu durumun söz konusu olması için, anlamda kıyaslama ve fiil tekrarı gerekmektedir. “Dil ekonomisi”nin gereği olarak, iki fiilden birinin (bu durumda olumsuz fiilin) düştüğü, olumsuzluk ekinin kendi başına kalamayacağı için ise, bunun yerine “değil” edatı kullanılmıştır.

Kullanılan Yöntem

“Değil” edatının dikkat çeken bu özelliğinin incelenmesi için, bilgisayar destekli derlem araştırılması yapıldı. Eldeki 405 eserden, 36,000’in üzerinde sonuç elde edildi, ancak “değil” edatının söz konusu görevini göstermek için, bu gibi kısa bir çalışmada elli (50) örneğin yeterli olacağı kanaatine varılmıştır. Bunların dışında, iki örnek daha verilmiştir.

Verilen örneklerde birinci cümle asıl cümledir. Parantez içindeki kısaltmalar ise, örneğin hangi yazar ve çalışmasına ait olduğunu göstermektedir. Kısaltmaların listesi, çalışmanın sonunda verilmiştir.

Eğik harflerle (*italic*) verilen ikinci cümle ise, asıl cümlelerin değişmeye uğramadan temel şeklidir ve “değil” edatının hangi fiil yerine kullanıldığını gösterir.

“Değil” Edatının Olumsuzluk Eki Yerine Kullanımı

Türkçede, sentaktik seviyede en önemli unsur grubun sonunda bulunur. Bu grup, yargılı anlatım olarak cümle veya yargısız anlatım olarak kelime grubu olabilir.

Art arda iki ayrı cümlede gelmesi gereken ve bu iki cümlelerin iki zıt anlamlı çekimli fiilinin kullanılması gerektiği durumlarda, bir cümlede çekimli fiilin olumsuz şekli yerine, sadece “değil” edatı kullanılır. Dolayısıyla, iki bağımsız cümle yerine, bir birleşik cümle elde edilir. Olumsuzluk anlamı taşıyan cümle, genelde olumluluk anlamını taşıyan cümleden önce gelir. Tabii, isim soylu yüklemlerde de bu edatla olumsuzluk yapılır, ancak bu çalışmanın konusu isim soylu yüklemlerin olumsuzluk durumları ele alınmamaktadır. Öteki fiillerin olumsuzluğu, *i-* (*imek*) fiilinden farklı olarak, “değil” edatıyla değil de /-mA/ ekiyle yapılır. Burada önemli olan, fiilin olumsuzluk şekli yerine, *i-* (*imek*) fiilinin olumsuzluk şekli kullanılmasıdır.

[2] Bütün bunlar tümüyle kendi hatası olmasına rağmen yalnızca kendisine değil, adama da kızıyordu. (AA1)

*Bütün bunlar tümüyle kendi hatası olmasına rağmen yalnızca kendisine **kızımıyordu**, adama da **kızıyordu**.*

Örnekteki iki bağımsız cümle ve bu cümlelerin zıt anlamlı fiil soylu (çekimli fiil) yerine, olumsuzluk anlamını taşıyan birinci cümlelerin yüklemi olarak çekimli fiil değil de, “değil” edatı kullanılmıştır. Bu durumda da “değil” edatı yan cümlelerin yüklemidir. Cümle “*Bütün bunlar tümüyle kendi hatası olmasına rağmen yalnızca kendisine **değildir**.*” anlamında değil, “*Bütün bunlar tümüyle kendi hatası olmasına rağmen yalnızca kendisine **kızımıyordu**.*” anlamında kullanılmıştır. “Değil” edatının asıl anlamını temel cümlelerin olumlu çekimli fiil şeklindeki yükleminden çıkarabiliyoruz.

Bu durumun birçok bağlamda kullanıldığı görülebilir. Örneğin, olumsuz fiil soylu yüklem anlamındaki “değil” edatından önce cümlelerin bütün unsurları gelebilir. Bazen öznenen sonra, bazen nesne, bazen de zarf tamlayıcısı veya yer tamlayıcısından sonra kullanılır. Diğer sözlerle, olumluluk bildiren temel cümlelerin yüklemi görevindeki çekimli fiilin zıt anlamlısı görevindeki “değil” edatı, bazen öznenin, bazen nesnenin, bazen de zarf tamlayıcısı veya yer tamlayıcısının olumsuzudur:

- [3] Hem kasabaya inmememizi ben değil, Yüzbaşı söyledi. (AÜ)
Hem kasabaya inmememizi ben söylemedim, Yüzbaşı söyledi.
(özne)
- [4] O bizim mal sahibimiz değil, velinimetimiz oldu. (AHT)
O bizim mal sahibimiz olmadı, velinimetimiz oldu. (belirtisiz nesne)
- [5] Bu kat ayda ikiyüz değil, en az günde ikiyüz lira getirir. (AN3)
Bu kat ayda ikiyüz (lira) getirmez, en az günde ikiyüz lira getirir.
(belirtisiz nesne)
- [6] Sade kendi işlerini değil, bizimkilerini de o çıkarır, bütün kalemlerde her başı sıkışan ona koşardı diyemeyeceğim, fakat hademe ile onu çağdırtırdı. (RNG3)
Sade kendi işlerini çıkarmaz, bizimkilerini de o çıkarır, bütün kalemlerde her başı sıkışan ona koşardı diyemeyeceğim, fakat hademe ile onu çağdırtırdı. (belirtili nesne)

Günlük konuşmada, bu görevdeki “değil” edatına kısa cümlelerde daha sık rastlanmaktadır:

- [7] Rumca değil, Türkçe söylemişti. (AN1)
Rumca söylememişti, Türkçe söylemişti.
- [8] Yer tamlayıcısı ve zarf tamlayıcısına örneklerden bazıları şöyle:
O eksiklik, ilişkilerinin biçiminden değil, daha derinden, daha görünmez yerlerden besleniyordu; bunu kederle sezdi. (AA2)
O eksiklik, ilişkilerinin biçiminden beslenmiyordu, daha derinden, daha görünmez yerlerden besleniyordu; bunu kederle sezdi. (yer tamlayıcısı)
- [9] Kimi anlattıklarını da küçük defterime değil, yüreğime ya da belleğime yazıyordum. (EÖ)
Kimi anlattıklarını da küçük defterime yazmıyordum, yüreğime ya da belleğime yazıyordum. (yer tamlayıcısı)
- [10] Bana öyle geliyordu ki, onlardan dökülen damlalar, kızın küçük yüzüne değil, benim kalbimin içine sızıyor. (RNG1)
Bana öyle geliyordu ki, onlardan dökülen damlalar, kızın küçük yüzüne sızıyor, benim kalbimin içine sızıyor. (yer tamlayıcısı)

- [11] Bu acı hakikatleri onlara söyleyen yalnız ben olsaydım hakkınız olurdu beyefendi, dedi, ne çare ki yeni zaman insanları bu hakikatleri birbirlerinden değil, hayattan, gazetelerin şerait-i hayatiye, şerait-i iktisadiye dediği şeylerden öğreniyorlar. (RNG2)
*Bu acı hakikatleri onlara söyleyen yalnız ben olsaydım hakkınız olurdu beyefendi, dedi, ne çare ki yeni zaman insanları bu hakikatleri birbirlerinden **öğrenmiyorlar**, hayattan, gazetelerin şerait-i hayatiye, şerait-i iktisadiye dediği şeylerden **öğreniyorlar**.* (yer tamlayıcısı)
- [12] Hatta çoğu zaman kendini reddeder; bildikleriyle değil, anlatılanlarla yaşar. (ED)
*Hatta çoğu zaman kendini reddeder; bildikleriyle **yaşamaz**, anlatılanlarla **yaşar**.* (zarf tamlayıcısı)
- [13] “Filmle değil, cinayetle ilgileniyorum,” dedim. (EA)
*“Filmle **ilgilenmiyorum**, cinayetle **ilgileniyorum**,” dedim.* (zarf tamlayıcısı)
- [14] Çakır bu sıcak yemeği kendisi için değil, konuk için istiyordu. (HNA)
*Çakır bu sıcak yemeği kendisi için **istemiyordu**, konuk için **istiyordu**.* (zarf tamlayıcısı)
- Örneklerden de görüleceği üzere, bu durum en çok aynı fiil çiftlerlerinde görülür. Bunlardan çekimli fiilin olumsuzluk şekli yerine, “değil” edatı kullanılır:
- [15] Kahvelerimiz telefona değil, telefonun yanındaki diyofonun düğmesine basılarak söylendi. (CO)
Kahvelerimiz telefona söylenmedi, telefonun yanındaki diyofonun düğmesine basılarak söylendi.
- [16] Tam evlerinin yakınından değil de, biraz ileriden geçmiş, Arça vadisine doğru ilerleyen yoldan yaylaya çıkmışlardı. (CA)
*Tam evlerinin yakınından **geçmemiş(lerdi)** de, biraz ileriden **geçmiş(lerdi)**, Arça vadisine doğru ilerleyen yoldan yaylaya **çıkılmışlardı**.*
- [17] Bu kılıç otuz yılda değil, on bin, yüz bin yılda dövüldü. (YK2)
*Bu kılıç otuz yılda **dövülmedi**, on bin, yüz bin yılda **dövüldü**.*

- [18] Halbuki başlıklarda bu renk boğayı kızdırmak için değil, seyircilere hoş görüntü verebilmek için seçilmişti. (TaK1)
*Halbuki başlıklarda bu renk boğayı kızdırmak için **seçilmemişti**, seyircilere hoş görüntü verebilmek için **seçilmişti**.*
- [19] Civara nisbetle o kadar yolsuz ve yüksekti ki, sanki buraya insanlar yokuşları tırmana tırmana değil, gökten serpilerek gelmişler ve inmeğe iz bulanıyarak öyle, dünyadan alâkasız bir küme halinde kalmışlardı. (RHK)
*Civara nisbetle o kadar yolsuz ve yüksekti ki, sanki buraya insanlar yokuşları tırmana tırmana **gelmemişler**, gökten serpilerek **gelmişler** ve inmeğe iz bulanıyarak öyle, dünyadan alâkasız bir küme halinde kalmışlardı.*
- [20] Ama ona değil, yanındaki gölgeye bakıyordu. (OU)
*Ama ona **bakmıyordu**, yanındaki gölgeye **bakıyordu**.*
- [21] Veba şehirde kurnaz bir şeytan gibi değil, amaçsız bir serseri gibi geziniyordu. (OP1)
*Veba şehirde kurnaz bir şeytan gibi **gezinmiyordu**, amaçsız bir serseri gibi **geziniyordu**.*
- [22] Başkalarına benzemeye değil, benzememeye çalışmaktadır. (OH)
*Başkalarına benzemeye **çalışmamaktadır**, benzememeye **çalışmaktadır**.*
- [23] Bu türetmeyi, genellikle dildciler değil, o bilimsel ya da teknik konuyu icat eden bilim adamı yapar. (OS)
*Bu türetmeyi, genellikle dildciler **yapmaz**, o bilimsel ya da teknik konuyu icat eden bilim adamı **yapar**.*
- [24] Aslında hepimiz biliyoruz ki gerçek öğrenilenlerin çoğu, sözle öğütlerle değil, yaşanılarak öğrenilir. (LN)
*Aslında hepimiz biliyoruz ki gerçek öğrenilenlerin çoğu, sözle öğütlerle **öğrenilmez**, yaşanılarak **öğrenilir**.*
- [25] O devrede değil ama İsparta'ya da gittim. (LE)
*O devrede **gitmedim** ama İsparta'ya da **gittim**.*
- [26] İşler, kendilerine, millî ordunun, meşru hükümdarı olan halife memleketi kurtarmak için değil, orduların başkumandanı olan ve adı bütün camilerde hâlâ hürmetle anılan onu devirmek için mücadele

ettiği kendilerine, telkin edilmeye kadar ileri götürüldü. (KH)
İşler, kendilerine, millî ordunun, meşru hükümdarı olan halife memleketi kurtarmak için (ileri) götürülmedi, orduların başkumandanı olan ve adı bütün camilerde hâlâ hürmetle anılan onu devirmek için mücadele ettiği kendilerine, telkin edilmeye kadar ileri götürüldü.

- [27] Oturmaya değil, su almaya geldim. (HNA)
Oturmaya gelmedim, su almaya geldim.

Bazen, zıtlığı daha da çok pekiştirmek için, temel cümlede “ancak” zarf tamlayıcısı eklenir:

- [28] Ben soyumla değil, ancak halkımla öğünebilirim. (RD)
Ben soyumla öğrenemem, ancak halkımla öğünebilirim.

Bazen düşen kelime sadece olumsuzluk anlamındaki çekimli fiil değildir. “Dil ekinomisi”nin gereği olarak, başka isim veya fiil unsurları da düşebilir, daha doğrusu temel cümledeki isim veya fiil unsurlarıyla karşılanabilir. Bu unsurlar her iki cümle için ortaktır:

- [29] Obanın yalnız çocukları değil, büyüklerinden bir çoğu da seyre gelmişti. (HNA)
Obanın yalnız çocukları (seyre) gelmemiştii, büyüklerinden bir çoğu da seyre gelmişti.

- [30] Bu gidişle pek yakın bir zamanda, yalnız Kanlıca’daki yalıyı değil, fakat bu konağı... Evet, bu konağı da satmaya mecbur olacaksınız. (YKK2)
Bu gidişle pek yakın bir zamanda, yalnız Kanlıca’daki yalıyı (satmaya) mecbur olmayacaksınız, fakat bu konağı... Evet, bu konağı da satmaya mecbur olacaksınız.

Önceki örneklerde yer tamlayıcısı ortak olduğu için, yan cümleden düşmüşlerdir. Aşağıdaki örnekte ise, ortak olan zarf tamlayıcısı görevindeki zarf-fiil unsuru düşmüştür:

- [31] Çoğu zaman yalnız at değil insanoğlu da kendi gölgesinden korkup azgınlaşır. (İS)
Çoğu zaman yalnız at (korkup) azgınlaşmaz insanoğlu da kendi gölgesinden korkup azgınlaşır.

Zarf tamlayıcısı görevindeki edat grubunun yan cümleden düşmesine örnek:

- [32] Soluk alırken, sanki hava değil kurşun yutuyormuş gibi oluyordum. (Mİ)
*Suluk alırken, sanki hava (yutuyormuş gibi) olmuyordum, kurşun yutuyormuş gibi **oluyordum**.*

Cümlede zarf tamlayıcısı görevindeki “yalnız” kelimesi yan cümlede kullanılmışsa, o zaman temel cümlede “dA” edatı da eklendiği sıkça görülen bir durumdur:

- [33] Babam, bu Fransızca şiiri ablama ezberletmek için o kadar çok tekrarlamıştı ki, yalnız ben değil, annem de, hatta hizmetçi de ezberlemişti. (AN2)
*Babam, bu Fransızca şiiri ablama ezberletmek için o kadar çok tekrarlamıştı ki, yalnız ben **ezberlememiştım**, annem de, hatta hizmetçi de **ezberlemişti**.*
- [34] Gelişme yalnız aletleri kullanma tekniğinde değil, aletlerin kullanma gücünde de görülmüştür. (BG)
*Gelişme yalnız aletleri kullanma tekniğinde **görülmemiştir**, aletlerin kullanma gücünde de **görülmüştür**.*
- [35] Bu zafer yalnız İngilizleri değil, Padişah’ı ve İstanbul hükümetini de çok sarsmıştı. (TÖ)
*Bu zafer yalnız İngilizleri **sarsmamıştı**, Padişah’ı ve İstanbul hükümetini de çok **sarsmıştı**.*

Temel cümlede “dA” edatına rastlanmadığı durumlar da az değildir. Pekiştirme başka araçlarla yapılmıştır:

- [36] Lakin, yalnız bu çocukta değil, ben savaşta ölenlerin hemen hepsinin yüzünde bu sükuneti, bu tatlı sükuneti gördüm. (YKK1)
*Lakin, yalnız bu çocukta **görmedim**, ben savaşta ölenlerin hemen hepsinin yüzünde bu sükuneti, bu tatlı sükuneti **gördüm**.*

Aynı durum, “sadece” zarf tamlayıcısıyla da görülür:

- [37] Oysa, bu parlak gün batımının yumuşacık süzölmüş ışığında, sadece yüzünün, alnının çizgilerini değil, gözlerinin, bakışlarının

yaşlılığını da görüyorum. (OB)

*Oysa, bu parlak gün batımının yumuşacık süzölmüş ışığında, sadece yüzünün, alnının çizgilerini **görmüyorum**, gözlerinin, bakışlarının yaşlılığını da **görüyorum**.*

- [38] Yarın sade sana değil, hepimize faydalı olur. (FB)

*Yarın sade(ce) sana (**faydalı**) **olmaz**, hepimize faydalı **olur**.*

- [39] Sadece gitar çalmasını değil, çalman gitarı dinlemesini de öğretmişti. (TuK)

*Sadece gitar çalmasını **öğretmemiştir**, çalman gitarı dinlemesini de **öğretmişti**.*

Aşağıdaki örnekte “sadece” zarf tamlayıcısı kullanılmamıştır, dolayısıyla “dA” edatı da kullanılmamıştır, ancak yan cümlelerin anlamı ilk bakışta zannedildiği gibi tamamen olumsuz değildir.

- [40] Ben değil herkes öyle düşünüyor... (RNG1)

*Ben **düşünmüyorum** herkes öyle **düşünüyor**... (Sadece ben öyle düşünmüyorum, herkes de öyle düşünüyor.)*

Demek ki, “sadece” ve “dA”nın eksikliği, düşen olumsuz çekimli fiilin anlamı tamamen olumsuz değil. Diğer sözlerle, morfolojik olarak olumsuz görünüyor, ama fonksiyonel olarak olumluluk göstermektedir (*Ben öyle düşünüyorum, ama herkes de öyle düşünüyor.*).

“Sadece” zarf tamlayıcısı kullanılmadığı birçok durumda, aynı durum görülür:

- [41] Fakat bunlar buraya pek küçük geldikleri için Çerkesçeyi değil, hatta Çerkes şivesini unuttular. (MC)

*Fakat bunlar buraya pek küçük geldikleri için (sadece) Çerkesçeyi **unutmadılar**, hatta Çerkes şivesini (bile) **unuttular**.*

- [42] Ohhooo, dedi, bunlarda bir kuru parça değil, yüz parça bile bulunur. (YK1)

*Ohhooo, dedi, bunlarda (sadece) bir kuru parça **bulunmaz**, yüz parça bile **bulunur**.*

Örneklerdeki düşen “unutmadılar” ve “bulunmaz” fiilleri tamamen olumsuzluk göstermezler. Cümlelerin fonksiyonel anlamlarına bakılırsa, olumsuzlukla sadece temel cümlelerin olumlu yüklemine pekiştirmişlerdir:

*Fakat bunlar buraya pek küçük geldikleri için Çerkesçeyi **unuttular**, ama Çerkes şivesini de **unuttular**.*

ve “Ohhooo, dedi, bunlarda bir kuru parça **bulunur**, ama yüz parça da **bulunur**.”

“Da” edatı yerine “bile” edatının kullanıldığı bir örnek daha:

- [43] O zamanlar tencereler sadece yemek pişirmek için değil, su kaynatmak hatta içinde çamaşır yıkamak için bile kullanılıyordu. (TaK2)

*O zamanlartencerelersadeceyemekpişirmek için **kullanılmıyordu**, su kaynatmak hatta içinde çamaşır yıkamak için bile **kullanılıyordu**.*

İki olumlu fiil yerine biri olumsuzluk, daha doğrusu “değil” edatıyla karşılanma durumuna tam da ters bir durumla da karşılanabilir. Örneğin:

- [44] O kadar yalınkat, tekdüze, hesapçı ve sıkıcılar ki, anladığım kadarıyla sadece seyircilere değil, erkeklere de cazip gelmiyorlar. (MM)

*O kadar yalınkat, tekdüze, hesapçı ve sıkıcılar ki, anladığım kadarıyla sadece seyircilere (**cazip gelmiyorlar**) **değil**, erkeklere de **cazip gelmiyorlar**.*

Buradaki “değil” edatının görevi tamamen bu konu dışıdır, çünkü görülmeyen nokta, aslında **i- (imek)** fiilinin ta kendisidir. Bu **i- (imek)** fiili düştüğü için, çözümlemede yanlışlığa uğratabilir. Asıl anlamı şudur:

*O kadar yalınkat, tekdüze, hesapçı ve sıkıcılar ki, anladığım kadarıyla sadece seyircilere (**cazip gelmiyorlar**) **değil**, erkeklere de **cazip gelmiyorlar(dır)**.*

Aşağıdaki örneklerle dikkatle bakılırsa, “değil” edatının çekimli bir fiili değil de çekimsiz bir fiili (bu durumda isim-fiili) karşılamaktadır. Dolayısıyla, söz konusu durumun her zaman cümle bazında değil de kelime grubu bazında da ortaya çıktığı görülmektedir. Önemli olan, **i- (imek)** fiili değil de, öteki veya yardımcı fiillerden birinin olmasıdır. Örneklerde, “değil” edatı isim-fiil grubunun son unsuru olan isim-fiil yerine gelmiştir. Burada da, olumlu ve olumsuz şekil, aynı fiilindir. Aynı duruma bir örnek daha:

- [45] Tabii sadece şarkıcılardan değil vampirlerden de bahsetmek lazım. (GB)

*Tabii sadece şarkıcılardan **bahsetmemek** vampirlerden de **bahsetmek** lazım.*

- [46] 1950’erde bir iki çekirdek kuruluşla başlayan bu gelişme birden hızlanmaya bütün eğitim düzenini sarmaya başlamıştır: Kendi dili ile değil, yabancı dille eğitim yapmak. (OS)
*1950’erde bir iki çekirdek kuruluşla başlayan bu gelişme birden hızlanmaya bütün eğitim düzenini sarmaya başlamıştır: Kendi dili ile **yapmamak**, yabancı dille eğitim **yapmak**.*

“Değil” edatının normal bir fiilin olumsuz şekli yerine kullanılması durumu sadece basit fiillerde görülmez. Şüphesiz, birleşik fiillerde de görülür:

- [47] Kâmran, ben sadece senden değil, senin olduğun yerlerden de nefret ediyorum. (RNG1)
*Kâmran, ben sadece senden **nefret etmiyorum**, senin olduğun yerlerden de **nefret ediyorum**.*

Dahası, devrik cümlelerde de durum farksızdır:

- [48] Ama Muhtar’ın sesinde bir sevinç değil bir hayal kırıklığı hissetti Ka. (OP2)
*Ama Muhtar’ın sesinde bir sevinç **hissetmedi** bir hayal kırıklığı **hissetti** Ka.*

Bazı durumlarda, “değil” edatı iki bağımsız cümleyi birbirine bağlamıyor. Cümleler yine bağımsız kalabilir. Hatta ilk önce olumlu, sonra olumsuz cümle diye, yer bile değiştirebilirler:

- [49] Ayhan Su’yu özlüyor. Beni değil. (İA)
*Ayhan Su’yu **özlüyor**. Beni **özlemiyor**.*

Çok az durumlarda, “değil” edatının karşıladığı olumsuz fiil, bir olumlu fiilin aynısı değildir. Farklı fiiller de olabilir:

- [50] Müdürün vurulduğunu gördükten sonra niye polise değil de buraya geldiniz? (OP2)
*Müdürün vurulduğunu gördükten sonra niye polise **gitmediniz** de buraya **geldiniz**?*

Bu örnekte söz konusu olan harekettir. “Buraya” doğru hareket edilirse, “geldiniz”; “polise” doğru hareket edilirse, “gittiniz” olur. Demek ki, aynı hareketin ters yöndeki iki farklı fiilidir.

Bu edatın cümle sonunda da kullanıldığı görülebilir:

- [51] Armut yiyorum, elma değil. (Göksel & Kerslake, 2005: 275)
*Armut **yiyorum**, elma **yemiyorum**.*

Çok ilginçtir, “değil” edatı, olumsuz bir fiilin olumsuzu da olabilir. Diğer sözlerle, matematikte iki eksinin artı verdiği benzer bir şekilde, anlamı olumludur. Karahan’ın da dediği gibi, “İki olumsuz unsur, bir cümlelerin anlamını olumlu yapar” (Karahan, 2006: 104):

- [52] Ben değil, sen unutmadın.
*Ben **unuttum**, sen **unutmadın**.*

SONUÇ

Literatürde “değil” edatının esas ve yardımcı fiillerin olumsuz şekilleri yerine de kullanılabileceği üzerine neredeyse hiç durulmamıştır. Çok kısa olarak bu duruma değinilmiş, ancak derinlemesine ele alınmamıştır. Bu makaleyi konuya sadece giriş olarak kabul etmek gerekir, çünkü tüm özellikleri ortaya çıkarmak için, mutlaka daha ayrıntılı çalışmalara ihtiyaç vardır.

Çalışmaya alınan 52 örnekten, “değil” edatının sadece **i-** (**imek**) fiilinin, daha doğrusu isim cümlelerinin olumsuzunda değil de, öteki esas ve yardımcı fiillerin olumsuz şekilleri yerine de kullanılabileceğini görüldü.

Bu edatın, hatta, olumsuz fiil şekillerinin olumsuzu olarak da kullanıldığı kaydedildi ve bu durumlarda fiilin anlamını olumlu yaptığı ortaya çıktı.

“Değil” edatının fiillerin olumsuz şekli yerine kullanılması için, iki bağımsız cümle gerekir. Bunlardan biri olumlu, ötekisi de olumsuz anlamını taşırlar.

Bu durumun hem cümle hem de kelime bazında kullanıldığı ortaya çıktı.

“Değil” edatının olumsuz hem çekimli hem de çekimsiz fiillerin yerine kullanıldığı görüldü.

Örneklerin Alındığı Kaynak Eserlerin Kısaltmaları

1. AA1: Ahmet Altan, *Aldatmak*, Can Yayınları, 2002.
2. AA2: Ahmet Altan, *İşyan Günlerinde Aşk*, Can Yayınları, 2001.
3. AHT: Ahmet Hamdi Tanpınar, *Huzur*, Yapı Kredi Yayınları, 2002.
4. AN1: Aziz Nesin, *Borçlu Olduklarımız*, Nesin Yayınevi, 2005.
5. AN2: Aziz Nesin, *Şimdiki Çocuklar Harika*, Nesin Yayınevi, 2009.
6. AN3: Aziz Nesin, *Sizin Memlekette Eşek Yok Mu?*, Doğan Kitap, 2010.
7. AÜ: Ahmet Ümit, *Patasana*, Doğan Kitap, 2007.
8. BG: Bozkurt Güvenç, *Kültürün ABC'si*, Yapı Kredi Yayınları, 2013.
9. CA: Cengiz Aytmatov, *Beyaz Gemi*, Ufuk Yayınları, 2008.
10. CO: Celil Oker, *Kramponlu Ceset*, Doğan Kitap, 2004.
11. EA: Esmahan Akyol, *Kitapçı Dükkânı*, Turkuvaz Kitap, 2007.
12. ED: Erdal Demirkıran, *Yerim Seni ÖSS*, Kashna Kitap Ağacı, 2006.
13. EÖ: Erdal Öz, *Gülünün Solduğu Akşam*, Can Yayınları, 2007.
14. FB: Fakir Baykurt, *Tırpan*, Lüteratür Yayınları, 2011.
15. GB: Gülse Birsell, *Gayet Ciddiyim*, Epsilon Yayınları, 2009.
16. HNA: Hüseyin Nihal Atsız, *Deli Kurt*, Ötüken Neşriyat, 2011.
17. HÖ: Hasan Öztoprak, *İmkânsız Aşk*, Can Yayınları, 2003.
18. İA: İnci Aral, *Ölü Erkek Kuşlar*, Epsilon Yayınları, 2003.
19. İS: İlhan Selçuk, *Düşünüyorum Öyleyse Vurun*, Cumhuriyet Kitapları, 2010.
20. KH: Kadriye Hüseyin, *Mukaddes Ankaradan Mektuplar*, Yeni Gün Haber Ajansı, 1999.
21. LE: Lâtif Erdoğan, *Küçük Dünyam*, Doğan Kitap, 1995.
22. LN: Leylâ Navaro, *Gerçekten Beni Duyuyor Musun?*, Remzi Kitabevi, 2009.
23. MC: Mehmed Celâl, *Bir Kadının Hayatı*, Anka Yayınları, 2001.
24. Mİ: Muzaffer İzgü, *Zıkkımın Kökü*, Bilgi Yayınevi, 2012.
25. MM: Murathan Mungan, *Üç Aynalı Kırk Oda*, Metis Yayınları, 2010.
26. OB: Oya Baydar, *Elveda Alyoşa*, Can Yayınları, 2009.
27. OH: Orhan Hançerlioğlu, *Düşünce Tarihi*, Remzi Kitabevi, 2011.
28. OP1: Orhan Pamuk, *Beyaz Kale*, İletişim Yayınları, 2012.

29. OP2: Orhan Pamuk, *Kar*, İletişim Yayınları, 2002.
30. OS: Oktay Sinanoğlu, *Bye Bye Türkçe*, Alfa Yayınları, 2010.
31. OU: Orkun Uçar, *Metal Fırtına 2 / Kayıp Naaş*, Altın Kitaplar, 2005.
32. RD: Refik Durbaş, *Ahmet Arif Anlatıyor / Kalbim Dinamit Kuyusu*, 2009.
33. RHK: Refik Halid Karay, *Memleket Hikâyekeri*, İnkılap Kitabevi, 2010.
34. RNG1: Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılap Kitabevi, 2010.
35. RNG2: Reşat Nuri Güntekin, *Yaprak Dökümü*, İnkılap Kitabevi, 2008.
36. RNG3: Reşat Nuri Güntekin, *Miskinler Tekkesi*, İnkılap Kitabevi, 2010.
37. TaK1: Tamer Korugan, *Lüzumsuz Bilgiler Ansiklopedisi 1*, Aykırı, 2007.
38. TaK2: Tamer Korugan, *Lüzumsuz Bilgiler Ansiklopedisi 2*, Aykırı, 2008.
39. TÖ: Turgut Özakman, *Şu Çılgın Türkler*, Bilgi Yayınevi, 2012.
40. TuK: Tuna Kiremitçi, *Bu İşte Bir Yalnızlık Var*, Doğan Kitap, 2008.
41. YK1: Yaşar Kemal, *İnce Memed*, Yapı Kredi Yayınları, 2012.
42. YK2: Yaşar Kemal, *Binboğalar Efsanesi*, Adam Yayıncılık, 2001.
43. YKK1: Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Yaban*, İletişim Yayınları, 2012.
44. YKK2: Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Kıralık Konak*, İletişim Yayınları, 2011.

KAYNAKÇA - BIBLIOGRAPHY

- Banguoğlu, Tahsin (2007). *Türkçenin Grameri*. TDK Yayınları: 528.
- Ediskun, Haydar (1992). *Türk Dilbilgisi*. Remzi Kitabevi.
- Ergin, Muharrem (2002). *Türk Dil Bilgisi*. Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım.
- Göksel, Aslı & Kerslake, Celia (2005). *Turkish: A Comprehensive Grammar*. Routledge.
- İlhan, Nadir (2005). Türkçede Olumsuzluk. 45. Türk Dil Bayramı ve Yunus Emre'yi Anma Etkinlikleri 1- 13 Mayıs 2005, Karaman Valiliği. *Karaman Dil – Kültür ve Sanat Dergisi 2005*, s. 271- 279.
- Karahan, Leyla (2006). *Türkçede Söz Dizimi*. Akçağ Yayınları.
- Koç, Nurettin (1990). *Dilbilgisi*. İnkılâp Kitabevi.
- Korkmaz, Zeynep (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*. Türk Dil Kurumu Yayınları: 827.
- Kornfilt, Jaklin (1997). *Turkish*. Routledge.
- Lewis, Geoffrey L. (1967). *Turkish Grammar*. Oxford University Press.
- Yılmaz, Ayşe (2009). Cümlelerin Sınıflandırılmasında Kullanılan Olumluluk-Olumsuzluk Kategorisi Üzerine. *Turkish Studies*, 4(3), s. 2338-2350.

MAKEDONYA - ÜSKÜP TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜ TARİHÇESİ

Prof. Dr. Nazim İBRAHİM

Makedonya - Üsküp “Kiril ve Metodiy” Üniversitesi, Filoloji Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi ve Bölüm Başkanı, nazimvr@gmail.com

ÖZET

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Üsküp “Blaje Koneski” Filoloji Fakültesi’nin bir bölümü olarak 1976/77 okuma yılında açılmıştır. Bölümde, başlangıçtan bugüne kadar bütün zorluklara rağmen Türk dili, edebiyatı ve kültürü alanında eğitim verilmiştir.

Bölümün açılışıyla, Makedonya’da Türk dilinde eğitim yapan ilköğretim ve ortaokullarda öğretmen açığının kapatılması çalışılmıştır. Bölümden mezun olan kadroların büyük bir kısmı öğretmenlik yapmaktadır, diğer bir kısmı ise gazete, televizyon, radyo ve değişik mesleklerde çalışmaktadırlar.

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü’nün en önemli hedeflerinden biri, bölümü ayakta tutacak, bu topraklarda dil, edebiyat ve kültürümüzün varlığını devam ettirecek yeni uzman kadrolar yetiştirmektir.

Anahtar Kelimeler: Üsküp, Dil, Edebiyat, Bölüm.

HISTORY OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE DEPARTMENT IN SKOPJE – MACEDONIA

Macedonia – Skopje, University of “St. Cyril and Methodius”, Faculty of Philology, Department of Turkish Language and Literature. E-mail: nazimvr@gmail.com

ABSTRACT

Department of Turkish Language and Literature, as a part of the Faculty of Philology “Blaje Koneski” Skopje, which was opened in reading in 1976/77. The department, in spite of all the difficulties to date the beginning of Turkish language, literature and culture are given training in the field.

The opening chapter, the primary and secondary education in Macedonia, Turkey tried to eliminate the shortage of teachers. A large number of cadres is a teacher who graduated from the department, while the other part of the newspaper, television, radio, and work in different occupations.

One of the most important goals of the Department of Turkish Language and Literature, the portion that will sustain this land, language, literature, and culture to sustain the existence of a new train specialist staff.

Keywords: Skopje, Language, Literature, Part.

TARİHÇE

Makedonya Cumhuriyeti'nin başkenti Üsküp'te, "Aziz Kiril ve Metodiy" Üniversitesi dahilinde bulunan Filoloji Fakültesi 16 Aralık 1946 yılında kurulmuştur. 1995 yılında fakülteye "Blaje Koneski" Filoloji Fakültesi ismi verilmiştir. Şu anda "Blaje Koneski" Filoloji Fakültesi'nde 11 bölüm vardır ve yirminin üzerinde yabancı dil ve edebiyat okutulur. Tam otuz yıl sonra, 1976/77 okuma yılında, yukarıda sözü geçen fakültenin bir bölümü olarak, Prof. Dr. Olivera Yaşar Nasteva'nın girişim ve katkılarıyla Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü kurulmuştur.

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, başlangıçta Hamdi Hasan'ın edebiyat, Sebahat Mahmut'un dil, Vanço Boşkov'un Osmanlı Türkçesi ve Arif Ago'nun Çocuk Edebiyatı ve Metodik derslerine angaje edilmesiyle çalışmalarını sürdürmüştür.

Bölümde devamlı kadro sıkıntısı yaşanmıştır. Bu kadro sıkıntısını gidermek için o dönemde, Yugoslavya'nın değişik üniversitelerinden ve Türkiye'den misafir hocalar ve okutmanlar davet edilmiştir. Bunlardan, 1979-1982 yılları arasında Türkçenin Sentaksı dersi için Priştine Üniversitesi'nden Sebahat Mahmut; 1981-1990 yıllarında Türkçenin Morfolojisi, Türkçenin Diyalektolojisi, Türkçenin Sentaksı ve Türk Dili Tarihi dersleri için Priştine Üniversitesi'nden Prof. Dr. Nimetullah Hafız; Türk Dili Tarihi dersi için Saraybosna Şarkiyat Enstitüsü'nden Prof. Dr. Fehim Nametak; 1987-1990 yılları arasında Çağdaş Türkçe dersi için Belgrad Üniversitesi'nden Prof. Dr. Slavolyub Cinciç; Osmanlı Türkçesi dersi için Belgrad Üniversitesi'nden Prof. Dr. Darko Tanaskoviç gibi hocalar, Bölümün ayakta kalması için katkıda bulunmuşlardır.

Türkiye'den gelen misafir hocalar: 1982 yılında Dr. Mehmet Çavuşoğlu, Divan Edebiyatı alanında; 1987 yılında İstanbul Üniversitesi'nden

Dr. Sencer Tonguç; 1993 yılında Konya Selçuk Üniversitesi'nden Prof. Dr. Saim Sakaoğlu, Türk Halk Edebiyatı alanında; 1995 yılında İstanbul Üniversitesi'nden Prof. Dr. Ali Alpaslan Osmanlı Türkçesi alanında ve 1995-1996 okuma yılında Ankara Gazi Üniversitesi'nden Dr. Hüseyin Özbay ve Dr. Abdülkadir Hayber değişik alanlarda verdikleri ders ve konferanslarıyla Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne çok büyük yardımlar sunmuşlardır.

1976/77 yılından itibaren Türkiye Cumhuriyeti'nden bölümümüze gelen misafir hoca ve okutmanlar şunlardır: Ruhsar Zübeyiroğlu, Mehmet Akay, Zeliha Günşen, Emel Deniz, Fikret Yıkılmaz, Çiğdem Ülker, Hayati Yavuzer, Zeki Gürel, Secaattin Tural, Sait Okumuş, Recai Özcan, Kadriye Türkkan ve Halil Açıkgöz.

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde çalışan eski öğretim üyeleri: Prof. Dr. Olivera Yaşar Nasteva, Prof. Dr. Vanço Boşkov, Prof. Dr. Hamdi Hasan, Sebahat Mahmut, Prof. Dr. Arif Ago ve Prof. Dr. Mücahit Asimov'dur. Araştırma görevlisi olarak çalışanlar ise: Nizam Reşit, Sena Arif, Selim Gülten, Fadil Hoca, Hülya Davut, Mariya Leontiç, Oktay Ahmed ve Sevin Alil'dir¹.

1990 yılından itibaren Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü dahilinde Macar Dili Okutmanlığı eğitime başlamıştır ve şimdiye kadar sırasıyla Pustaine Ambruş Agneş, Magdolna Has, Tavas Şandor, Şarlota Papai ve Anamariya Panzova görevde bulunmuşlardır. Macar dilini seçmeli dil olarak her yıl 15-20 talebe seçmektedir.

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nün açılışıyla, Makedonya'da Türk dilinde eğitim yapan ilkokul ve ortaokullarda öğretmen açığının bir nevi

---

¹ Monografi, "Blaje Koneski" Filoloji Fakültesi'nin 60. Kuruluş Yıl Dönümü (1946-2006), Art Print Plus Yayınları, Aralık 2006, Üsküp, s. 45.

kapatılması çalışılmıştır. Dolayısıyla, bölümün plan ve programlarında ihtiyaca göre zaman zaman bir takım gelişme ve değişimler yapılmıştır.

Eski Yugoslavya'nın parçalanmasıyla, diğer beş cumhuriyetin yaptığı gibi, Makedonya Cumhuriyeti de 08 Eylül 1991 yılında bağımsızlığını ilân etti. Makedonya'nın bağımsızlığını ilk tanıyan ülkelerden biri Türkiye Cumhuriyeti oldu. Dolayısıyla, iki ülke arasında dostluk ve dayanışma açısından yepyeni bir sayfa açıldı. İki ülke insanları arasında gidiş gelişler yoğunlaştı ve kültürler arası bir yakınlaşma meydana geldi. Bunun neticesi olarak, Makedonya vatandaşlarında Türk diline, edebiyatına ve kültürüne büyük bir ilgi uyandı. İki devlet arasındaki bu önemli gelişmelerin akabinde 1992/1993 eğitim-öğretim yılında Türkçeye yoğun ilgiden dolayı bölümümüzde ana dili Türkçe olmayanlar grubu açıldı. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü o dönemde iki devlet arasındaki bu kültürel işbirliğinin gelişmesinde ve derinleşmesinde köprü vazifesini gördü.

1999 yılında Mr. Nazim İbrahim asistan olarak Bölümün kadrosuna alındı. Bu tarihten sonar, Bölümün üç öğretim üyesi emekliye ayrıldı ve böylelikle sayımız azaldı. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Bölümümüze günden güne artan ilgi beraberinde talebe sayısında bir artışı da getirdi. Dolayısıyla, hiçbir asistanın olmadığı için hocaların işleri yoğunlaştı ama, maalesef yine Bölüme hiçbir çeşit yeni kadro alınamadı.

Şu anda Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nün kadrolu çalışanları şunlardır:

Prof. Dr. Nazim İbrahim (Bölüm Başkanı ve Öğretim Üyesi), verdiği dersler: Türkçenin Fonetik (Ana dili Türkçe olanlar ve olmayanlar grubuna), Türkçenin Diyalektolojisi, Osmanlı Türkçesi (Ana dili Türkçe olanlar ve olmayanlar grubuna), Türkçenin Leksikolojisi ve Frazolojisi ve Türk Dili Tarihi.

Prof. Dr. Oktay Ahmed (Öğretim Üyesi), verdiği dersler: Türkçenin Morfolojisi (Ana dili Türkçe olanlar ve olmayanlar grubuna) ve Türkçenin Sentaksı.

Prof. Dr. Sevin Alil (Öğretim Üyesi), verdiği dersler: Çocuk Edebiyatı, Sözlü ve Yazılı Halk Edebiyatı ve Metodik dersleri.

Doç. Dr. Fadil Hoca (Öğretim Üyesi), verdiği dersler: Eski Türk Edebiyatı (Ana dili Türkçe olanlar ve olmayanlar grubuna), Klasik Türk Edebiyatı (Ana dili Türkçe olanlar ve olmayanlar grubuna), Türk Kültürü ve Medeniyeti Tarihi, Edebiyat Kavram ve Kuramları ve Osmanlı Türkçesi (Felsefe Fakültesi).

Mr. Sena Arif (Okutman), verdiği dersler: Çağdaş Türk Dili (Ana dili Türkçe olmayanlar grubuna) ve Yazılı ve Sözlü Anlatım (Ana dili Türkçe olmayanlar grubuna).

2012 yılından itibaren Bölümümüze Türkiye'nin değişik üniversitelerinden Yunus Emre Enstitüsü aracılığıyla ikiye okutman gönderilmektedir. 20012/13 okuma yılı için Yunus Emre Enstitüsü tarafından görevlendirilen Ankara Gazi Üniversitesi'nden iki hocamız vardır. Değerli hocamız Doç. Dr. Hüseyin Özbay, Çağdaş Türk Dili ve Türkçenin Diyalektolojisi dersleriyle ve hocamız Doç. Dr. Abdülkadir Hayber, Halk Edebiyatı ve Yeni Türk Edebiyatı dersleriyle Bölümümüze çok değerli katkılarını sunmaktadırlar.

Bölümümüzde 2003 yılından bugüne kadar: Mr. Şennur Süleyman, Mayda Şabanova, Nevin Seyfullah, Enes Şaban, Feyhan Ruşit², Bekir Abdi, Süleyman Gina, Mr. Osman Emin, Sezen Seyfullah, Ergin Baki ve Melek Nurettin yardımcı eleman olarak görevde bulundular.

---

2 Monografi, "Blaje Koneski" Filoloji Fakültesi'nin 60. Kuruluş Yıl Dönümü (1946-2006), Art Print Plus Yayınları, Aralık 2006, Üsküp, s. 47.

2009-2010 okuma yılından itibaren, lisans eğitimi için Bölümümüze devlet tarafından öngörülen talebe sayısı, Ana dili Türkçe olanlar ve olmayanlar grubuna 70'er talebedir. Her okuma yılı toplam 140 talebe bölüme kaydını yaptırabilir.

2012-2013 okuma yılında Anadili Türkçe olanlar grubunda: 1. sınıfta 42; 2. sınıfta 23; 3. sınıfta 18; 4. sınıfta 15 talebemiz vardır. Mezuniyet tezini hazırlama aşamasında olan talebelerin sayısı 20'dir. Anadili Türkçe olmayanlar grubunda: 1. sınıfta 36; 2. sınıfta 20; 3. sınıfta 18; 4. sınıfta 7 talebe vardır. Mezuniyet tezini hazırlama aşamasında olan talebelerin sayısı 14'tür. Toplam olarak yerli talebe sayısı 213'tür.

Yabancı talebeler genelde Türkiyeli talebelerdir. Bunlar yerli talebe sayısının dışında tutuluyor. Türkiye'den gelen ve Bölümümüzde eğitim gören talebe sayısı 24'tür. Toplam olarak, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde şu anda 237 talebe lisans eğitimi görmektedir³.

Anadili Türkçe olmayanlar grubuna Makedon, Boşnak, Arnavut, Sırp asıllı talebeler ve Pomak Türkleri (Torbeşler) ilgi göstermektedir. Bu gruba ayrı bir program uygulanmaktadır. Bu program dahilinde birinci ve ikinci yılda dersler Makedon dilinde yapılır, üçüncü ve dördüncü yılda ise dersler tamamen Türkçe yapılmaktadır.

Bölümdeki müfredata gelince, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi ve Ankara Gazi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü müfredatları esas alınmıştır. Bölümümüzde 2004-2005 okuma yılından itibaren Bolonya Sistemi (Kredi Transfer Sistemi) uygulanmaktadır. Programlar 8 sömestirlik, 4 yıllıktır. Sekizinci sömestirden sonra talebelerin mezuniyet tezi hazırlamaları ve savunmaları gerekir. Bir sömestir için

---

3 Yukarıda talebelerle ilgili verilen istatistik bilgileri, "Blaje Koneski" Filoloji Fakültesi Öğrenci İşleri'nden 01.04.2013 tarihinde alınmıştır.

toplam 30 kredi olmak üzere, talebenin 4 yıl içerisinde toplam 240 kredi alması lâzım. Bundan sonra talebe danışmanıya belirlediği bir konu üzerinde mezuniyet tezini hazırlar. Mezuniyet tezini savunduktan sonra 10 kredi daha kazanır ve toplam 250 krediyle mezun olur. Bir okuma yılı içerisinde Haziran, Eylül ve Şubat olmak üzere üç sınav dönemi mevcuttur. Derslerin mahiyetine göre sınavlar yazılı ve sözlü olarak yapılmaktadır.

1992-1993 okuma yılından itibaren Bölümümüzde dil ve edebiyat programları olmak üzere iki alanda yüksek lisans eğitimi verilmektedir. Başlangıçta yüksek lisansa iki yılda bir kayıtlar yapılabilirdi. 2009-2010 okuma yılından itibaren talebeler yüksek lisansa ve doktora her yıl kayıtlarını yaptırabilirler. 2010-2011 okuma yılında edebiyata 3, dile 6; 2011-2012 okuma yılında edebiyata 7, dile 1; 2012-2013 okuma yılında ise edebiyata 6, dile 2, toplam olarak 25 talebe yüksek lisansa kaydını yaptırdı⁴.

Bölümümüzde her yıl 20 talebe dil ve 20 talebe edebiyat programlarına olmak üzere, toplam 40 talebe yüksek lisansa kaydını yaptırabilir. Yüksek lisans eğitimi için ödemeleri gereken ücret 1500 avrodur. Yüksek lisans ve doktora programlarını hazırlayan hocalar ve verdikleri dersler şöyledir:

Prof. Dr. Nazim İbrahim, yüksek lisans dersleri: Türkçenin Diyalektolojisi ve Türk Dili Tarihi. Doktora dersleri: Türkçenin Fonetigi ve Fonolojisi ve Türk Dilinin Tarihi Gelişimi.

Prof. Dr. Oktay Ahmed, yüksek lisans dersleri: Türkçenin Grameri ve Çağdaş Türk Dili. Doktora dersleri: Türkçenin Morfosentaksı ve Türkçenin Morfolojisi.

---

4 Yüksek lisans talebeleriyle ilgili verilen istatistik bilgileri, “Blaje Koneski” Filoloji Fakültesi Öğrenci İşleri’nden 10.04.2013 tarihinde alınmıştır.

Prof. Dr. Sevin Alil, yüksek lisans dersleri: Sözlü ve Yazılı Halk Edebiyatı ve Bilim Çalışma Teknikleri. Doktora dersleri: Türk Çocuk Edebiyatı ve Öğretim, Metodik ve Didaktik Bakımından Türk Edebiyatı Öğretimi ve Türk Halk Şiirinde Biçim, Figür ve Kahramanlık.

Doç. Dr. Fadil Hoca, yüksek lisans dersleri: Türk Kültürü ve Medeniyeti Tarihi ve Edebiyat Kavram ve Kuramları. Doktora dersleri: Türk Klasik (Divan) Şiiri, Türk Tasavvuf (Mistik) Şiiri ve Türk Mitolojisi Tarihi.

Son zamanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde, dil ve edebiyat alanında yeni uzman kadroların yetiştirilmesi için büyük gayret sarf edilmektedir.

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde yapılan bilimsel çalışmalar dil, edebiyat ve halk bilimi alanındadır. Bölümde şimdiye kadar yapılan yüksek lisans ve doktora tezleri çalışmaları daha çok dil ağırlıklıdır. Fakat, son zamanlarda talebelerin edebiyata karşı bir hayli ilgi gösterdikleri bir gerçektir.

Bölümün asıl amacı Makedonya'da Türk dilinde eğitim yapan okullara öğretmen yetiştirmektir. Fakat, Bölümden mezun olan kadrolar gazete, televizyon, radyo ve değişik alanlarda çalışarak, başarılar elde ettikleri de görülür.

Bölümün önemli hedeflerinden biri de, bizden sonra Bölümü ayakta tutacak, bu topraklarda dil ve kültürümüzün varlığını devam ettirecek yeni uzman kadroların yetiştirilmesidir.

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nün kuruluşundan itibaren kendi kütüphanesi vardır. Talebeler kitap ihtiyaçlarını genelde bu kütüphaneden karşılamaktadırlar. 1991 yılından bu yana kütüphanede Dr. Fatima Hocin kütüphane görevlisi olarak çalışmaktadır. Şu anda kütüphanemizde, çoğu Türkiye'nin değişik kurumlarından hediye olarak verilmiş altı binin

üzerinde kitap ve dergi bulunmaktadır. Bu rakam, Türkiye’den devamlı yapılan kitap bağışlarıyla günden güne büyümektedir.

Kuruluştan günümüze kadar bölümde başkanlık yapan hocalar şunlardır: Prof. Dr. Olivera Yaşar Nasteva, Prof. Dr. Hamdi Hasan, Prof. Dr. Arif Ago, Prof. Dr. Mücahit Asimov, Prof. Dr. Sevin Alil ve Prof. Dr. Nazim İbrahim.

Bölümün kuruluşundan itibaren, kadro sıkıntısı dışında bir de mekân sıkıntısı mevcuttu. Ders yapacak mekânlarımız yoktu, bundan dolayı kütüphaneyi ve hocalara ayrılmış iki odayı da derslane olarak kullanmaya mecburduk. Ama, Allah’a çok şükür şimdi bu sorun ortadan kalktı. Bölümün bu çok önemli sorununu çözen, dünyada birçok ülkeye olduğu gibi, Makedonya’ya da yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı’dır (TİKA). TİKA’nın yardımıyla fakültenin dahilinde bir ek bina inşa edildi. Bu ek binada iki derslane, hocalara beş çalışma ofisi ve iki tuvalet donanımıyla beraber standartlara uygun bir şekilde yapıldı. Bunun dışında, eski derslanenin ve kütüphanenin de tadilatı ve donanımı TİKA tarafından gerçekleştirildi. Yeni mekânın açılışı 22.06.2012 tarihinde, Başbakan Yardımcısı Sayın Bekir Bozdağ ve “Aziz Kiril ve Metodiy” Üniversitesi Rektörü Sayın Prof. Dr. Velimir Stoykovski tarafından yapıldı. Bu vesileyle, şahsi adıma ve Bölüm adına Türkiye Devleti Hükûmeti’ne ve TİKA yöneticilerine şükranlarımı bildirmek istiyorum.

KAYNAKÇA – BIBLIOGRAPHY

Monografi, “Blaje Koneski” Filoloji Fakültesi’nin 60. Kuruluş Yıl Dönümü (1946-2006), Art Print Plus Yayınları, Aralık 2006, Üsküp.

“Blaje Koneski” Filoloji Fakültesi Öğrenci İşleri, Lisans Eğitimi, 01 Nisan 2013, Üsküp.

“Blaje Koneski” Filoloji Fakültesi Öğrenci İşleri, Yüksek Lisans ve Doktora Eğitimi, 10 Nisan 2013, Üsküp.

OTTOMAN TRACES IN TURKISH LITERATURE IN THE BEGINNING OF XX CENTURY

Assoc. Prof. Dr. Fadil Hoca

*Macedonia – Skopje, University of “St. Cyril and Methodius”,
Faculty of Philology, Department of Turkish Language and Literature.
E-mail:hocafadil@hotmail.com*

ABSTRACT

The Young Turkish revolution had an own reflection in all of its phases of development and in the Turkish literature also. The interest which literature writers had for the revolution in the Ottoman Empire and outside of its, was very diverse and expressive in all phases of development. This phase of development for Turkish literature writers became source of inspiration and also the “most” written topic. Turkish literature writers insisted to transport the July events (from 1908 year) in poems, stories, romans, memories, dramas and other literary works.

In social life in the Ottoman Empire had appeared some ideological currents and political movements which became the most often topics and sources of inspiration in Turkish literature. The Osmanism and Islamism were exsisting earlier, and as new directions were appeared Turkism, Panturkism (also known as Turanism). These ideological currents had strong reflection in Turkish literature and they influenced for appearing of writers and poets, islamists and turkists also a new national literature writers.

The Islamism and the Panislamism had an own reflection in the Turkish literature. The aspirations of the mentioned currents were affirmed and propagated through various newspapers, magazines and literary works.

Keywords: *Turkish literature, Osmanism, analys, traces.*

XX. YÜZYIL BAŞINDA TÜRK EDEBİYATINDA OSMANLI İZLERİ

Doç. Dr. Fadil Hoca

Makedonya - Üsküp “Kiril ve Metodiy” Üniversitesi, Filoloji Fakültesi, Türk
Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, E-posta: hocafadil@hotmail.com

ÖZET

Genç Türk Devriminin gelişmesinin tüm safhalarında etkisi olduğu gibi, Türk edebiyatına da etkisi olmuştur. Edebiyatçıların Osmanlı İmparatorluğu Devrimi hakkında ve onun dışında olan ilgisi, gelişmenin tüm safhalarında çok değişik ve anlamlı olmuştur. Türk edebiyatının gelişmesinin bu safhası, Türk edebiyatçıları için ilham kaynağı ve hakkında en çok yazılan konuyu temsil etmiştir. Türk edebiyatçıları Temmuz olaylarını (1908 yılından itibaren) şiirlere, öykülere, romanlara, anılara, dramalara ve diğer edebi çalışmalara taşımakta ısrarcı olmuşlardır.

Osmanlı İmparatorluğundaki toplumsal hayat, Türk edebiyatında en çok işlenen konu ve en büyük ilham kaynağı olan bazı ideolojik cereyan ve siyasi akımları ortaya koymuştur. Osmanlıcılık ve İslamcılık daha önceden var olmuş, bir de yeni akımlar olarak Türkçülük, Pantürkçülük (Turanizm olarak da bilinen) ortaya çıkmıştır. Bu tür ideolojik akımların Türk Edebiyatına çok güçlü yansımaları olmuş ve yazarların, şairlerin, islamcılarının ve türkçülerin ortaya çıkmasında etkisi olmuştur.

İslamcılık ve Panislamcılığın da Türk Edebiyatına kendi etkisi olmuştur. Sözü edilen akımlar değişik gazete, dergi ve edebî çalışmalarda doğrulanmış ve propagandası yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Türk edebiyatı, Osmanlıcılık, analiz ve izler.

Introduction

The Young Turkish revolution had an own reflection in all of its phases of development and in the Turkish literature also. The interest which literature writers had for the revolution in the Ottoman Empire and outside of its, was very diverse and expressive in all phases of development. This phase of development for Turkish literature writers became source of inspiration and also the “most” written topic. Turkish literature writers insisted to transport the July events (from 1908 year) in poems, stories, romans, memories, dramas and other literary works.

In social life in the Ottoman Empire had appeared some ideological currents and political movements which became the most often topics and sources of inspiration in Turkish literature. The Osmanism and Islamism were exsisting earlier, and as new directions were appeared Turkism, Panturkism (also known as Turanism). These ideological currents had strong reflection in Turkish literature and they influenced for appearing of writers and poets, islamists and panislamists, turkists and panturkists also a new national literature writers.

In the period after the victory of the Young Turkish revolution, it began to be published a huge number of literature magazines and started to get formed various literary societies; began to published songs, stories and other literary works which were supported by the new constitutional system. One good part of that literary work had affirmed and propagated the principles, determinations and aspirations of the above mentioned political currents and movements in the Ottoman Empery.

In the period after the outbreak of the Balkan crisis in October of 1908 year, infact near the outbreak of the Turkish - Italian War in 1911 year and First Balkan War in 1912 year, had dominated determinations and aspirations for construction of Ottoman naton and also for rising up the Turkish people after the example of the Western European nations.

Infact, after the above mentioned crisis and Wars, when Osmanism and Islamism has received definite impacts, there were appeared ideological - political currents and movements: Turkism and Turanism. “Weaking of the Osmanism and to some extent Islamism”, affected on the strengthening of the full domination of Turkism and Turanism.

From those reasons, some Turkish writers and poets had appeared as supporters of Osmanism and Turkism, Turanism, and some of them had appeared as supporters of Islamism and Panislamism. All of the stages of development of the Young Turkish revolution were huge supporters for the system of constitution. A lots of the literary writers in that period were members of “İttihat ve teraki”, which political fight became a source of inspiration and it had evident reflection in their literary works. Most of them had actively included in realization of the political and others aspirations of “İttihat ve teraki”. So, for example, the famous Turkish poet -osmanist-turkist-panturkist-turanist - Mehmed Emin - Jurdakul, had dedicated the literary creation “10 Temmuz”.¹

Here is a part of the same:

.....

“Bu gün eski bir dünyânın yıkıtısı üzerine
Doksanüç’ün meşrutıyyet saltanatı yükseliyor”²

.....

1 Mehmed Emin - Yurdakul (1864-1944), famous Turkish poet - osmanist, turkist and turanist. With his literary works in Young Turkish revolution, he had included in the fight for introduction of the system of constitution. He was member of “İttihat ve Teraki”. In his poetry he had described the tough life of the anadolian villager. With his literary works he has foughted for wakeing up the Turkish national consciousness, for realizing the Turkish language and literature from influence of the Arabian language and the Persian language and literature, for construction of the Turkish nation and reunion of all Turks in the world inside the imagined Turan state. All of his literary works are collected in his poetry books: “Türkçe Şiirler”, “Türk Sazı”, “Ey Türk Uyan”, “Tan Sesleri”, “Ordunun Destanı”, “Dicle Önünde”, “Turan’a Doğru”, “İsyân ve Duâ”, “Dağınık Şiirler”, ... Look: M.E Yurdakul’un Eserleri - I. Şiirler. Tenkidli Basım. Hazırlayan: Fevziye Abdullah Tansel. Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi 1969, 3-411; L.O Alkaeva, Op.cit, 53-63

“10th July”

2 M.E Yurdakul, Op.cit., 77

“Today on the ruins of one old world
is raising constitutional majority from 1293 (1878)”

In these verses he had expressed his delight of the victory of the Young Turkish revolution in July 1908 year.

Further we read these verses:

.....

“Bunadan sonar her Osmanlı şu Türkiya toprağında
Ma’bediyle, mektebiyle, her şeyiyle hür olacak;
Bir ak-mermer saray kadar emin olan ocağında
Bir padişah gibi ömür sürmek için hak bulacak”.

.....

“From now day on, every Ottoman in this country of Turkey
With its own temple, with its own school, will be free;
In its secure home like caravansary of white marble
It will have right to live like a sultan.”

This poet has included himself in realizing of the ideological - political aspiration of “İttihad ve teraki”, for reunion of all nations in the Ottoman Empire, in the imagined Ottoman nation. He considered that each Ottoman who loves its fatherland, no difference of its ethnic and confessional affiliation has right for its own confessional institution, for own school e.c.t and every Ottoman will have guaranteed safety for its life, property and honor, and will live free like the sultan of the Ottoman Empire.

M.Emin comparison for creating and developing the feeling for brotherhood between the people of the Ottoman Empire within planned Ottoman nation was expressed in the poem “Bırak Beni Haykırayım”³ with the following verse:

---

3 “Leave me to sing”. Look: Ibid., 71

“Ben hakir bit insanı kardeş duyan bir ruhum”

“For my brother I consider even the most pitty man”

The big Turkish poet, critic of the regime of Sultan Abdul Hamid the Second and fighter for including of the constitutional democracy in the Ottoman Empery - Tefik Fikret⁴ has also received the joy, the optimism and the big hope that the victory of the Young Turkish revolution bring to him. T. Fikret was exalted figure, predecessor of the Turkish democratic literature and a big reformer of Turkish poetry. With inspiration from including that constitutional system, and with hope that this kind of system will resolve all of the current social problems and it will pass through the current conditions in the Ottoman Empery. Just one day after the Young Turkish revolution's victory he wrote the poem “Rücû”⁵, and with the same he gave up from his most beautiful poem “Sis”⁶ written in 1902 year, and with the same he had criticized the regime in that period of time.

“Return” it should not be considered only as a product of the personal interest of this writer for the Young Turkish revolution. It should be considered like admiration of the people for that victory.

The mentioned poem was inspired by ideological-political determinations of “İttihat ve Terakî”, which were representing transposition of their ideological and political aspirations. The poem was also inspired

---

4 Tefik Fikret (1867-1915) the biggest Turkish poets ever. Big fighter for including constitutional-parliamentary system in the Ottoman Empery. Tefik Fikret started to publish his literary works in the middle of 80's years of XIX century, with “Malumat” and “Maarif”, and in 1896 year, he stand up in the front of the group which was publishing the magazine “Servet-i Fünûn”, in İstanbul. The basic motives in his poems were memories of some actions from the period of the ruleing of Sultan Abdul Hamid, the fight against his system, fight for justice and democracy, sadness for the beautiful ideals, truth and beauty, lyric description of the nature and love e.c.t

His most famous literary works are: “Rubab-ı Şikeste”, “Haluk'un Defteri”, “Rubabın Cevabı”, “Şermin”, “Tahir-i Kadim”, “Son Şiirler”. Look: T. Fikret, Hayatı, Sanatı, Şiirleri. Hazırlayan: Yaşar Nabi. Beşinci Basılış. İstanbul, Varlık Yayınevi, 1964, 3-95

5 “Return”

6 “Fog”. For the complete text of the poem, look: Şemsettin Kutlu, Servetifünûn Dönemi Türk Edebiyatı Antolojisi. İkinci Basım. İstanbul, Remzi Kitabevi 1981, 15-19

from the tough position of the Ottoman Empery, and in poetic form, the same was expressing Tefik Fikret's opinion for the nations of the Ottoman Empery which were fighting to introduce the constitutional system in the Empery.

Despite that, T. Fikret in his verses says:

“Koş ittihâda, teâliye, sa’ye, ikbâle;
Fakat unutma ki yol intizam-ı meşyetle
Yakınlaşır, kısalır ... Doğru at adımlarını
Düşün: Bugünkü adımlar hazırlıyor yarını!”⁷

“ Fight for reunification, aggrandizement, work and happiness;
Never forget that the only way to the order

Is coming closer and it is getting further depending of the way you walk

And that is why you should think : Today's steps are preparing the future”

The poet is calling upon for reunification, rising up and work, all of the people who love their contry. He thinks that with the reunification they will contribute for the happiness and wellbeing of themselves and theirs children and new generations.

On request of “İttihad ve Teraki”, after 15 days of the victory of the Young Turkish revolution, T.Fikret wrote the poem “Millet Şarkısı”⁸ which was sang by “İttihad ve Teraki” like a national march.

Part of this poem/song:

“Çiğnendi, yeter, varlığımız cehl ile kahre;
Doğrandı mubarek vatanın bağırı sebepsiz.

---

⁷ Ibid., 19-20

⁸ “National march”

Birlikte bugün bulmalıyız derdine çare;
Can kardeşi, kan kardeşi, şan kardeşiyiz biz.

Millet yoludur, hak yoludur tuttuğumuz yol;
Ey hak, yaşa, ey sevgili millet, yaşa ... var ol!

Gel kardeşim, annen sana muhtaç; ona koşmak...
Koşmak ona, kurtarmak o bîbahtı vazifen.⁹

It was enough of trampling by force on our existing;
Without a reason the womb of our homeland is crushed,

Today, together we should find a way for its problems
Dear brothers, brothers by blood, we are good brothers.

Our way is the people's way, the way of justice;
Live justice, live dear people, live ... exist!

Come brother, your mother is calling you, run to her ...
Your duty it is to run and to save her, the unhappy one.

If you noticed, the poet is criticizing the regime in that period. He called all nations in the Empery "dear brothers" and "brothers by blood", because he wanted all the people, no matter of their nationality and confessionality, to make efforts for introducing constitutional and parliamentary system in the contry, which will provide for all the people same rights and duties.

In this poem, very important for the people in the Ottoman Empery is constructing of the feeling for belonging somewhere, in the common fatherland, and the poet is calling "A mother" where all the people

---

⁹ "Look: Ş.Kutlu, Op.cit., 51-52

are living in. T.Fikret was calling all the nations and he was counting on them. He thought that they were bounded to help and to save the Empery from the tough condition. He wanted to realize the ideas and aspirations for creating unity of all the nations in the Empery. The idea for creating the above mentioned unity in his plans and thoughts was very high, until the fight for demolition of the old and introducing the new constitutional regime, which was representing imperative for saving the Ottoman Empery from the other foreign forces.

“İttihad ve Teraki”’s “deviaton” from the given promises and their introduction with real constitutional democracy, has caused huge dissappointments between the Turkish intelegency. The Turkish intelegency the same disappointment had expressed in its literary, cultural, art and other kind of works.

T.Fikret has expressed his dissatisfaction and disappointment from the results of the Young Turkish revolution on the most opened way, and he also had a big disappointment from the unprincipled policy of “İttihad ve Teraki”, and that can be noticed in the poem “Doksanbeşe Doğru”.¹⁰ In that poem he described his fears for new appeared tendentions for narrowing and limiting the constitutional democracy, which were representing sign for returning back to 1293 (1878), when the constitution was abolished, 1876 year.¹¹

T.Fikret had expressed his dissatisfaction and disappointment of the exploitation of the people and the state by some individuals and social groups¹² in the poem “Han-ı Yağma”.¹³

Along with the ideology of the Ottomanism¹⁴ in a modified form, existed and ideology of the Ismanism, which also had its own reflection in the literary of that period of time.

---

10 “Returning back to ’95 (1878)”

11 For the complete text of the poem look: Ş.Kutlu, Op.cit., 31-32

12 Look: Ş.Kutlu, Op.cit., 52-53

13 “Table robbery”

14 For the writers (ottomans), you can read more, look: Л.О Алькаева, Op.cit., 34-42

Over time Islamism was transformed into Panislamism, that until the victory of the Young Turkish revolution had only a few supporters among members of “İttihad ve Terakî”, and after the victory of the revolution the Panislamism has been embraced by huge number of members of “İttihad ve Terakî”. Panislamism and Ottomanism were dominant ideological-political doctrines until to: research focused of Bosnia and Herzegovina by Austria-Hungary; Proclamation of Bulgaria in October 1908; Turkish-Italian War in 1908 and the first Balkan War in October 1912 year. Strengthening of separatist movements of the non-Turkish people, especially of the non-Turkish mislim people - and others in the mentioned Wars they gave the Ottomanism a big shot, and in a huge degree they “weakened” the Islamism (the Panislamism).

The Islamism and the Panislamism had an own reflection in the Turkish literature. The aspirations of the mentioned currents were affirmed and propagated through various newspapers, magazines and literary works. The biggest proponents of the unification of all Muslims in the world, actually in the Muslims in the Ottoman Empire were the author of the Turkish National Anthem, the poet Mehmed Akif Ersoj¹⁵ and the writers M. Shemsettin Gunaltaj, Sait Hilmi, Eshref Edip and others.

Young Turkish revolution had an own reflections also in the Mehmed Akif Ersoj’s literary works. According to his statement that in his life meant a new birth.¹⁶ In the period of 1908 to 1910 year he wrote his first book from his very significant and capital seven volumes work “Safahat”.¹⁷ Although from the very beginning he was a proponent of creating a big

Islamic unity, yet in his first book (part of this work), he had written poems

15 Mehmed Akif Ersoj (1873-1936), big poet-islamist, actually panislamist. Author of the Turkish National Anthem. Member of “İttihad ve Terakî”. Big critic of Sultan’s system. In his works dominate the social, historical, national and confessional - moral motives. His literary works are collected in his seven volume work “Safahat”. Look: Mehmed Âkif Ersoy, Safahat. Eseri Tertip Eden: Ömer Rıza Doğrul. Dokuzuncu Basım. İstanbul, İnkılâp ve Aka Kitabevleri Koll. Şti., 1974 IX - LXIV, 3-536; Ahmet Kabaklı, Türk Edebiyatı. Cilt 3. İstanbul, Türkiye Yayınevi 1969, 97-119

16 Look: M.Â.Ersoy, Op.cit., XIX

17 “Periods”. Ibidem., IV - 537

of social and historical motives, works that criticized the old system and works which he had expressed his admiration of the introduction of the constitution of the Ottoman Empire. The most popular poems are “İstibdad”¹⁸, “Hürriyet”¹⁹, “Kanun-u Esâsî”²⁰ and “Hürriyet Bayramı”²¹.

In the poem “İstibdad”²² the poet writes:

Yıkıldın, gittin ammâ ey mülevves devr-i istibdad,
Bıraktın milletin kalbinde çıkmaz bir mülevves yad!²³
At the end you felt and now you are gone - time of authority,
Leaving on the people's heart unerasable traces.

In these verses Ersoj describes the overthrow of the old system and the consequences that this system has left in the hearts of people. And his admiration of the introduction of constitutional parliamentary system he has expressed in the poem “Hürriyet”²⁴ with verses:

Beyaz entarisiyle kar gibi kız,
Sanki cennetin inme zâde-i hûr;
....
Kuşanıp nir nitaak-ı hürriyet
Geziliyor hâk - dâni dûra - dûr!

A girl white like snow with her white dress,
She came from the paradise like a daughter of fairy;
....

---

18 “Apsolutism”

19 “Freedom”

20 “Constitution”. Ibid., 173

21 “Holiday of freedom” . Ib., 531

22 Ib., 85

23 Ib., 85-91

24 Ib., 92-93

She tied herself with the belt of the freedom
Walks through the country long and widely!

In the period after the victory of the Young Turkish revolution, as a result of the constitutional democracy, it was published a huge number of literature newspapers and magazines which over time were constituted and literary societies with the same names. The most popular were: Thessaloniki Society “Genç Kalemler”,²⁵ than literature magazines - societies: “Türk Yurdu”,²⁶ “Türk Ocağı”, “Yeni Mecmua”,²⁷ and others.²⁸

Of the abovementioned magazines and literary societies the most important role in the affirmation and propagation of ideas, and aspirations for the releasing the Turkish language and literature from the influence of Arabic language and literature, had “played” the magazines “Genç Kalemler”. About this magazine cared the narrator Omar Sejfettin, the sociologist and publicist Ziya Gökalp and the critic and polemicist Ali Ganip, and in the “wakeing up” the Turkish national conscience and also in the creating of the Turkish nation - the magazine “Türk Yurdu”.²⁹

Turkish poets, writers, critics, polemics and other artists gathered around the magazine “Genç Kalemler”, were fighting to release the Turkish language and literature from the shadow of Arabian and Persian language and literature. The mentioned artists preferred to use the life of Turkish people for topics for those literary works, they were defending the national and social idea, and in the poetry they were fighting to use the national rhythmic unit. The efforts for the magazine “Genç Kalemler”, showed very good results. mentioned group laid the foundation of the movement for purity of Turkish language, s.c “Türkçecilik”, which played perhaps

---

25 “Young literary - writers”

26 “Turkish fatherland”

27 “New magazine”

28 There were acting also the societies “Fecriatçılar”, “Dergâhçılar”, “Şairler Derneği”

29 Look: Э.Ю. Гасанова, *Op.cit.*, 64-114

the most relevant role in the establishment and development of the Turkish nation. Mentioned group has contributed to turning the Turkish nation to its authentic national values and national culture.

Turkish nation has founded in the Turkism its historical, economic, political, moral, cultural, educational and other origin. In the mean time, the Turkism's very beginning was with elements of the Panturkism and was declared an official ideological-political doctrine of "İttihad ve Teraki" and Young Turkish regime. The mentioned doctrine of the Turkish-Italian War and the First Balkan War was supplemented and with aspiration for unification of all Turks in the world within the imaginary spacious Turkish Empire. It was a Turanist doctrine created by the great sociologist, poet and writer Ziya Gökalp, which most noticeably has exhibited in the poem "Turan"³⁰, published in 1910 in the magazine "Genç Kalemler", with the verses:

Vatan ne Türkiyedir, Türklere, ne Türkistan.

Vatan büyük ve müebbed bir ülkendir: Turan...

The Turkish fatherland is not Turkey neither Turkistan;

The Turkish fatherland is a big land with name: Turan...

According Panturks or better said Turanists, the Panturkism was the only way for rescuing the Ottoman state which was in terrible economic and political situation and it was under complete European economic and political control, which threatened the major European forces and neighboring Balkan states Bulgaria, Serbia and Greece, tearing apart on its territories.

---

30 Look: Hasan Tuncay, Ziya Gökalp, 2.Baskı. İstanbul, Toker Yayınları 1975,69

It may partially explain then conditions set out in the work of those panturks, Z.Gokalp,³¹Halide Edip-Ad'var,³² Kuprulizade Mehmed Fuad, Mehmed Emin,³³Ahmed Agaoglu, Jusuf Akcura and others. According to them, the realizing of the panturks aspirations was representing an imperative for salvation and the fate of the Ottoman Empire and later, for Turkey and Turkish nation.³⁴

Conclusion

The Turkism and the Turanism had a reflection in Turkish literature in all development phases of the Young Turks' revolution. There were written many novels, short stories, poems, plays and other literary works with the topics for the awakening of the Turkish national consciousness for the liberation of the Turkish language, literature and culture in general the influence of Arabic and Persian language and literature, as well as the creation of the Turan's State and imagined unity of all Turks in world, which was identical replacement of the national ideal with mythical idea of creating a Turkish nation.

In the context of the above mentioned determinations, many heroes of this stories, according their national ideals and aspirations had been created by Omer Sejfettin, one of the leaders of the airflow for the purity of the Turkish language and one of the first creators of the classic Turkish short story.³⁵ In most of his stories is present open thesis for awakening the

31 Look: H.Tuncay, Op.cit., 7-185; Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*. Hazırlayan: Mehmed Kaplan. İstanbul, Milli Eğitim Basımevi 1976, 1-181; Ziya Gökalp, *Türk Medeniyeti Tarihi*. Hazırlayan: İsmail Aka, Kâzım Yaşar Koprıman. İstanbul, Güneş Matbaacılık T.A.Ş., 1976, 17-387

32 Look: Halide Edip Adıvar, *Sanatı, Yapıtları, Hayatı*. Hazırlayan: Muzafer Uyguner. İstanbul,

Varlık Yayınları, 1968, 3-95

33 Look: M.E.Yurdakul, Op.cit., XV - LXXX, 3-411

34 For writers - panturks and turanists, you can see more: L.O Alkaeva, Op.cit., 25-34

35 O.Sejfettin (1884-1920), Founder of Turkish classic short story.From 1908-1910 he was on military service in Macedonia where closely acquainted with the Balkan peoples, who

Turkish national consciousness for the liberation of Turkish language and literature, from many centuries of influence of Arabic and Persian language and literature for the constitution of the Turkish nation. He has written novels, poems, stories, memories and articles.³⁶ His novel “Primo Türk Çocuğu”, is wroten for awaking the Turkish national consciousness³⁷ and for inability to create an imaginary Ottoman nation as the attitude of the Macedonian population against the “İttihad ve Teraki” is written the short story “Hürriyet Bayrakları”;³⁸ And for the military uprising of 12/13 April, 1909 in Istanbul, he has written the short story “İrtica Haberi”.³⁹ The Young Turkish revolution had an own reflection also in his others literary works.

The aspiraton of “İttihad ve Teraki”, for overthrowing the old regime and the introduction of constitutional parliamentary regime in the Ottoman Empire, had reflected also in the works of famous Turkish writer Halide Edip - Ad’var. Through the son of Selim-pasha, the young Hilmi-bej, she has painted the “İttihad ve Teraki’s” fight against the former regime

---

fought for their nation-states, cultures, languages, traditions and other values. Following the troops of the armed propagandas, came to the conclusion that against them should be used the same assets - assets of Turkish nationalism, not osmanism. As a result of combat troops in Macedonia wrote books of short stories:”Bejaz Lale”, “Bomba” and others. He was the first who started with the use of pure Turkish language in the short stories. He had criticizing on very satirical way the unstable people, people who had no national feelings and the enemies of the Turkish nation. He was creator of the Turkish classic short story. Through literature he wanted to awake the Turkish national consciousness. He wrote poems, short stories, novels, romans, articles and diary for impressions of Macedonia. The most famous books of shorts stories from him are: Bomba, Meyaz Lâle, Yüksek Ökçeler, Bahar ve Kelebekler, Ansılzadeler, Falaka, Dalga...

36 Look: Tahir Alangu, Op.cit.,11-575

37 “Primo the Turkish child”. Look: O.Seyfettin, Bomba. Üçüncü Basım. Ankara - Istanbul, Bilgi Yayınevi 1975, 7-88

38 “Flags of Freedom”. Look: Ibid., 115-129

39 “A reactionary news”. O.Sejfettin, in Veles he participated in a protest rally, on the occasion of the outbreak and the victory of the military uprising in Istanbul. Describing the mentioned rally with this story matches the part with the memories of A.Martulkov who was also participating in the mentioned rally. Look: Ö. Seyfettin, Bomba, 130-144; A.Martulkov, Memories from the other half of XIX centry until 1912 year. - INI ODB, Sl. IV.370, 116-117. For above mentioned protest rally look: A.Martulkov, My participation in revolutionary fights in Macedonia. Skopje, INI 1954, 213-218

and those events in a neighborhood that immediately preceded the Young Turkish revolution of 1908⁴⁰, in hers social novel “Sinekli Bakkal”.⁴¹

The Turanism has a reflection in the Turkish literature. Taken by the ideal of unification all Turks in the world in the great Turan State, H.E Ad’var had written the novel,”Yeni Tûran”,⁴² and Ahmed Hikmet Muftuoglu had written the novel “Gönül Hanım”.⁴³

In all its development phases the Young Turkish revolution had affection on the development of the Turkish memoir literature. Almost all the founders, ideologists and leaders of “İttihad ve Teraki” had written memories for the establishment, development and political action of the mentioned Democratic Party, especially in the first and second development phase of the Young Turkish revolution.⁴⁴

Young Turkish relvolution had a reflection in the Turkish folk creations also.

---

40 Halide Edip Adivar, Sinekli Bakkal. Istanbul, 1968

41 “Flies’s grocery” or “Fraudster’s daughter”

42 “New Turan”

43 “Mrs Gonul”

44 Of the published memories the most important are those of Dr.I.Temo, A.R’za-bej, Nijazi-bej, Enver-bej, Talat-bej, Jemal-bej, Mustafa Kemal - Ataturk, Kazim Karabekir, Ali Jevat-bej, Husein Jahid-Jalchn, Halil Monteshe, A.B.Kuran, Halid Zija Ushakl’gil, H.E. Ad’var, Kazim Nami-Duru, The prince Sabahaddin-bej and many others.

BIBLIOGRAPHY – KAYNAKÇA

Adivar, Halide Edip; Sanatı, Yapıtları, Hayatı. Hazırlayan: Muzafer Uyguner. İstanbul, Varlık Yayınları, 1968

Adivar, Halide Edip; Sinekli Bakkal. İstanbul, 1968

Ersoy, Mehmed Âkif; Safahat. Eseri Tertip Eden: Ömer Rıza Doğrul. Dokuzuncu Basım. İstanbul, İnkılâp ve Aka Kitabevleri Koll. Şti., 1974 IX - LXIV

Fikret, Tevfik; Hayatı, Sanatı, Şiirleri. Hazırlayan: Yaşar Nabi. Beşinci Basılış. İstanbul, Varlık Yayınevi, 1964

Gökalp, Ziya; Türkçülüğün Esasları. Hazırlayan: Mehmed Kaplan. İstanbul, Milli Eğitim Basımevi 1976

Gökalp, Ziya; Türk Medeniyeti Tarihi. Hazırlayan: İsmail Aka, Kâzım Yaşar Koprıman. İstanbul, Güneş Matbaacılık T.A.Ş., 1976

Kabaklı, Ahmet; Türk Edebiyatı Tarihi, C. IV, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul, 1991

Kabaklı, Ahmet; Türk Edebiyatı. Cilt 3. İstanbul, Türkiye Yayınevi 1969

Karaalioğlu, Seyit Kemal; Resimli Motivli Türk Edebiyatı Tarihi, İnkılap ve Aka Basımevi, İstanbul, 1980, C. II.

Kutlu, Şemsettin; Servetifünun Dönemi Türk Edebiyatı Antolojisi. İkinci Basım. İstanbul, Remzi Kitabevi 1981

Seyfettin, Ömer; Bomba, 130-144; A.Martulkov, Memories from the other half of XIX century until 1912 year. - İNİ ODB, Sl. IV.

Seyfettin, Ömer; Bomba, Üçüncü Basım, Ankara - İstanbul, Bilgi Yayınevi 1975

Tanrı, Fevziye Abdullah; Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi 1969

Tanpınar, Ahmet Hamdi; XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, Çağlayan Kitabevi, İstanbul, 1988

Tuncay, Hasan; Ziya Gökalp, 2.Baskı. İstanbul, Toker Yayınları 1975

MİLLİ ŞAİRİMİZ MEHMET AKİF ERSOY’UN TÜRK KİMLİĞİ HAKKINDA

Doç. Dr. Mahmut ÇELİK

Makedonya - İştîp “Goçe Delçev” Üniversitesi – Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Üyesi
ve Bölümü Başkanı, E-posta: mahmut.celik@ugd.edu.mk

ÖZET

Bu çalışmamızda Vatan ve Milli Şairimiz üzerinde Türkçülük açısından yapılan bazı yanlış çalışmalar üzerinde durduk. Onun eserlerinin muhtevasına bakıldığında hep Türklükten ve ırkından bahsedip övünüyor. O, Türklük konusunda ister “Berlin Hatıraları” şiirinde ister Japonya gezisinde her ne kadar Alman ve Japon milleti ileri gelişmiş bir millet olarak onları görse de, Türkçülüğünden asla taviz vermediğini görüyoruz.

*Mehmet Akif Ersoy’u ne yazık ki hem Balkan ülkelerinde hem de Türkiye’de herkes, Onu Arnavut olduğunu göstermeye çalışıyor. Onun Safahat adlı şiir kitabının ‘**Hakkın Sesleri**’ adlı üçüncü kitabının 6 Mart 1913 tarihinde yazdığı 3. şiirinde “**Bunu benden duyunuz, ben ki, evet Arnavudum – Başka bir şey diyemem.. İşte perişan yurdum**” (s. 189-193) diye ortaya koyduğu ifadesinden dolayı, “milliyet” karşıtı kimselerin propagandasının etkisinde kalarak, Onu, hem Makedonya’da hem de Anavatanımız Türkiye’de de Arnavut olarak gösteriyorlar. Halbuki bu beyitteki ifadesi, 1910’larda Balkanlardaki etnik unsurlara bağlı ayaklanmalara karşı Osmanlının gerileyişini durdurmak maksadıyla son olarak Arnavutların Osmanlı ile birlikte olmalarını sağlayabilir ümidiyle sarfettiği bir sözdür. Bu dönemde, o, her türlü etnik unsuru öne çıkarmanın devleti küçülteceğini, memleketi ve orduyu tarumar edeceğini, düşmanın, milleti ülkeden kovmasına neden olacağını anlatmaya çalışır. İşte, bu sözü, bu şartlar altında söylemiştir. Gerçekten Arnavut olduğu için değil. O hiçbir zaman Arnavut milletini Türkten ayırmamıştır, Arnavut’u Türklerin bir ailesi olarak görmüştür.*

Anahtar Kelimeler: Vatan Sevgisi, memleket, millet, Arnavut, Türklük, miili kimlik

OUR NATIONAL POET MEHMET AKIF ERSOY AND HIS TURKISH NATIONAL IDENTITY

Assoc. Prof. Dr. Mahmut ÇELİK

*Macedonia – Stip, University of “Goce Delcev”, Faculty of Philology,
Department of Turkish Language and Literature.*

E-mail: mahmut.celik@ugd.edu.mk

ABSTRACT

In this study, we stopped on some incorrect work in terms of Turkism of our native and national poet. When talking about the content of his works we always realize his boasting about Turkish folk. Either in his Berlin Memories poem or his Japan trip he sees German and Japan nations as advanced nations; he does not compromise his Turkishness.

*Unfortunately, everyone in Balkan counties and in Turkey was trying to demonstrate that Mehmet Akif Ersoy is Albanian. On his book of poems Safahat, his third book “**Hakkın Sesleri** (Sounds right)” written on 6 March 1913, his third poem “You hear it from me, yes I am Albanian – I cannot say anything else. Here is my ravaged homeland ”(pg.189-193) because of this expression he became propaganda against “Nationality” persons, and he was shown as Albanian in Macedonia and in our homeland Turkey too. However the expressions of these couplets, was in order to stop the decline of the Ottoman Empire in Balkans in the 1910s and last to be combined with a promise of the Ottomans with Albanians. During this period, he suggested removing the lead element of any ethnic, dispersing the hometown and military, the enemy, trying to explain to the nation result in expulsion from the country. He said that under the circumstances mentioned. Not because he was Albanian. He never set aside Albanian nation from Turks, he saw Albanians as Turks family.*

Keywords: *Patriotism, country, folks, Albanian, Turkic, national identity*

GİRİŞ

Mehmet Akif Ersoy deyince ilk önce akla İstiklal Marşı, İstiklal Marşı deyince de akla Mehmet Akif Ersoy gelir. Bu ikisini birbirinden ayırmak mümkün değildir. Ama önce Akif’i doğru tanımalıyız. Mehmet Akif Ersoy vatan ve millet şairi olarak millet sinesinde yerini almıştır. 1906’lı yıllarda felaketlerin Osmanlı için gelmekte olduğu bir zamanda vatana ve Akif’in vicdanına inen en büyük darbe Arnavutluk isyanı oldu. Dedelerinin o topraklarda yaşadığı ve o topraklara yapılan ihanetler Akif bu ihanetlere duyduğu öfkeyi şu mısralarla ifade ediyor.

**Hani milliyetin İslam idi kavmiyet ne.
Sarılıp sımsıkı dursaydın milliyetine.
Arnavut ne demek var mı şeriatte yeri.
Küfür olur başka değil, kavmi sürmek ileri.**

Mısralarında bulunduğu ırkçılık alyhindeki meşhur şiirini “kavmiyet davası” güderek ayaklanan Arnavutlara karşı yazmıştır. Bu şiir 1913 Mayıs Bağdat’ta çıkan “En-Zuhur” gazetesi tarafından ilave şeklinde Türkçe olarak basıldı.¹

Bu isyan tüm Balkanları içine almış. Şanlı Osmanlı asırlardır huzur dağıttığı topraklardan çekilmekle karşı karşıya kalmıştır. Bu elim facialar Akif’i can evinden vurmuştu. Fakat Osmanlının içine düştüğü durum Akif’teki ümidi kıramamıştı. Çünkü milletler ümidini kaybetmediği sürece felaketler milletlerin geleceğini tayin edemez. Milletin içine düştüğü ümitsizlik girdabına karşı Akif:

**Sahipsiz bir milletin batması haktır.
Sen sahip olursan bu vatan batmayacaktır.**

---

¹ Düzdağ, M. Erturul, Mehmed Akif Ersoy, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988, Ankara

Şahlanmasıyla mukabele (karşılık verme) ediyor ve ümit dağıtıyordu. Ne yazık ki kader fetvasını vermiş balkan harbinden sonra daha yaralar sarılamadan birinci dünya savaşı patlak vermiştir. Osmanlı'da kendini bir anda bu savaşın içinde buluvermiştir. Yüz yıldır Osmanlının içinde bulunduğu acı durum Mehmet Akif 'in ruhunda yaralar açmış onu bir ışık arayışına düşürmüştü. Bu ışığın hasreti şu mısralarda dile getirilmiş:

**O nuru gönder ilahi asırlar oldu yeter
Bunaldı milletin afakı bir sabah ister**

Mehmed Akif'in milliyetçilik idealiyolunda bütünlenen görüşlerinde bir parça da Namık Kemal'i, Osmancılık ideale başlayan zihniyeti andırır tarafları vardır. Fransa ve Almanya gibi ülkeler için bir kuvvet ve birlik kaynağı olan milliyetçilik fikri, muhtelif milletlerden mürkkep, osmanlı camiası için olduğu kadar İslam birliği Akif'e içinde bulunduğu burhan günlerinde hem Türk Hükümdarlığını devam ettirmek hem de İslam dünyasını kurtarmak ve yaşatmak için çalışmıştır. O çağlarda Osmanlı birliğine katılmış hristiyan kavimlerin bazı Avrupa devletleri bilhassa Ruslar tarafından kışkırtılarak, istiklal kazanmak için çoktan harekete geçtikleri çağlardır.

Türkiye'de milliyetçiliğin başlamasından en az yarım asır evvel Balkanlarda Sırp, Bulgar, Romen, Arnavut ve Yunanlılar arasında bu milletlere göre büyük milliyetçiler yetişmiş ve bunlar yine Ruslar ve Avrupalı devletler tarafından yetiştirilmiştir. Türk milletinin ve Türk vatanının o tarihlerde uğradığı her tahlisizliği her muhsibeti derin ıstırapla karşılayan Akif, devrin yarım münevverleri gibi bu felaketlerin suçunu Türk iktidarına sadece yüklemiyor, asıl ve en büyük suçluyu arıyordu. Bu yüzdendir ki şairin beş düşman dediği önce vatanımıza ve milli İstiklalimize göz diken O illet Moskof'tur².

---

2 Banarlı, N. Sami, Resimli Türk Edebiyatı, Cilt II. İstanbul

Mehmet Akif Ersoy’u ne yazık ki hem Balkan ülkelerinde hem de Türkiye’de herkes, Onu Arnavut olduğunu göstermeye çalışıyor. Onun Safahat adlı şiir kitabının **Hakkın Sesleri** adlı üçüncü kitabında özellikle ikinci şiirinde Balkan Savaşının acılarını ve Edirne’yi alan düşmanlarımızın vahşiliklerini anlatmaktadır.³ 6 Mart 1913 tarihinde yazdığı 3. şiirinde **“Bunu benden duyunuz, ben ki, evet Arnavudum – Başka bir şey diyemem.. İşte perişan yurdum”** (s. 189-193) diye ortaya koyduğu ifadesinden dolayı, “milliyet” karşıtı kimselerin propagandasının etkisinde kalarak, Onun bu şiirini yanlış bir şekilde yorumlayıp, Makedonya’da hem de Anavatanımız Türkiye’de de Arnavut olarak gösteriyorlar. Halbuki bu beyitteki ifadesi, 1910’larda Balkanlardaki etnik unsurlara bağlı ayaklanmalara karşı Osmanlının gerileyişini durdurmak maksadıyla son olarak Arnavutların Osmanlı ile birlikte olmalarını sağlayabilir ümidiyle sarfettiği bir sözdür. Bu dönemde, O, her türlü etnik unsuru öne çıkarmanın devleti küçülteceğini, memleketi ve orduyu tarumar edeceğini, düşmanın, milleti ülkeden kovmasına neden olacağını anlatmaya çalışır. İşte, bu sözü bu şartlar altında söylemiştir..... gerçekten Arnavut olduğu için değil...

Bu şiir, 1905’ten itibaren Balkanlardaki Bulgar, Yunan, Makedon, Boşnak, Arnavut gibi etnik unsurların Osmanlı’ya karşı ayaklanarak teker teker bağımsızlık kazandığı, Osmanlının çöktüğü bir dönemde yazılmıştır.

**Üç beyinsiz kafanın derdine, üç milyon halk,
Bak nasıl doğranıyor? Kalk, baba, kabrinden kalk!**

**Diriler koşmadı imdadına, sen bari yetiş...
Arnavutluk yanıyor... Hem bu sefer pek müdhiş!**

Beyitteki bu ifadesi, Osmanlının gerileyişini az da olsa durdurmak maksadıyla, son olarak da Arnavutların Osmanlı ile birlikte olmalarını sağlayabilir ümidiyle sarfettiği bir sözdür. Zira bu şiirin yazıldığı tarih olan 6 Mart 1913 tarihi, Balkanlar için çok önemli bir dönüm noktasıdır. Şairimiz bu şiiri yazdığı tarihte I. Balkan Savaşının son aşamasına gelinmiş

---

3 Kabaklı, Ahmet, Türk Edebüyatı III. Cilt, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 1994

ve 1912 yılında Arnavutluk'un bağımsızlığını kazanmasıyla son bulmuştur. Arnavutluğun Osmanlıdan kopmasını Akif çok büyük bir üzüntüyle karşılar ve üzüntüsünü şu dizelerinde haykırmaya çalışır:

**Baba! En sevgili annen, o senin öz vatanın
Olacak mıydı fedâ hırsına üç kaltabanın?
Dedemin sürdüğü, can ektiği toprak gitti...
Öyle bir gitti ki hem: Bir daha gelmez ebedî!
Ne olurdun bunu kalkıp da göreydin acaba?
“Meşhed” in beynine haç saplanacak mıydı baba!
Ne felâket: Dönüversin de mesâcid ahıra,
Hırvat'ın askeri tepsin çıkıp üstünde hora!
Bâri bir hâtıra kalsaydı şu toprakta diri...
Yer yarılmış, yere geçmiş, şühedâ türbeleri!**

Okuduğumuz dizelerde de görüldüğü gibi dedesinin sürdüğü ve ektiği o kutsal toprakları 500 yıldan fazla Osmanlının o kutsal yerlerinde ki Mescidlerin ahırlara dönüştürmelerini ve şehitlerin türbeleri yerle bir olması Akifi derinden üzmüştür. Aynı şiirin devamında yine üzüntü ve feryatlar var:

**Nerde olsam çıkıyor karşıma bir kanlı ova...
Sen misin, yoksa hayâlin mi? Vefâsız Kosova!
Hani binlerce mefâhirdi senin her adımın?
Hani sînende yarıp geçtiği yol “Yıldırım “ın?
Hani asker? Hani kalbinde yatan Şâh-ı Şehîd?**

.....

Âh Meşhed! O ne? Sâhandaki meyhâne midir?

Kandilin, görmüyorum, nerde? Şu peymâne midir?

Ya harîminde yatan, şapkaklı sarhoşlar kim?

Yoksa yanlış mı? Hayır, söyleme, bildim... Bildim!

Akif, bu bölümdeki şiirlerine başlık koymamıştır, şiirlerin herbiri Kur'an'daki bir ayetin yorumu şeklindedir dolayısıyla Kur'an'ın yorumunu çağının olaylarına getirmektedir⁴.

Okuyacağımız dizelerde yine Akifin babavatanının halkına büyük öfkesi var Osmanlının çekilmesiyle Arnavutların başına gelecek olan felaketler Sırp'lardan, Hırvat'lardan, Bulgar'lardan, farkına varmadan ayrılmaya kalkarlar onu da bu dizelerinde dile getirmeye çalışır:

Ya neden beklemiyordun bu rezîl âkıbeti?

Hani, milliyetin İslâm idi... Kavmiyyet ne!

Sarılp sınıksıkı dursaydın a milliyetine.

“Arnavutluk” ne demek? Var mı şerîatte yeri?

Küfr olur, başka değil, kavmini sürmek ileri!

Dizelerde ırkçılığın İslam dünyasına “Medeniyet” kavramıyla ifade edilen Avrupa tarafından sokulduğunu ve İslam ülkelerini bu suretle parçalara ayırıp yok etmek siyasetinin bir parçası olduğu ifade eder⁵.

Artık ey millet-i merhûme, sabâh oldu uyan!

Sana az geldi ezanlar, diye ötsün mü bu çan?

Ne Araplık ne de Türklük kalacak aç gözünü!

Dinle Peygamber-i Zîşân'ın İlâhî sözünü.

---

4 A.g.e

5 Gökçek, Fazıl, Mehmed Akif'in Şiir Dünyası, Dergah Yayınları İstanbul 2005

Bazı dizelerinde Akif Araplara da sesleniyor Arnavutların Osmanlıya karşı çıkarmış olduğu isyanı ve başlarına gelen rezil akibetlerden dolayı diğer milletler de ibret almalıdırlar, yine ırkçılık problemi söz konusu edilmiş ve İslamiyette hiç bir kavmin bir diğerine üstünlüğü bulunmadığı, Müslümanların bir millet olduğu belirtilmiştir. Şaire göre, Peyganber ırkçılığı lanetlediği için, Müslüman kavmini öne çıkarması küfürdür.

Veriniz başbaşa; zîrâ sonu hüsrân-ı mübin:

Ne hükûmet kalıyor ortada billâhi, ne din!

“Medeniyet!” size çoktan beridir dış biliyor;

Evvela parçalamak sonra da yutmak diliyor:

Arnavutlar size ibret olacakken, hâlâ,

Ne bu şûrîde siyâset, ne bu fâsid da’vâ?

Görmüyor gittiği yanlış yolu, zannım, çoğunuz...

Size rehberlik eden haydudu artık kovunuz!

Bunu benden duyunuz, ben ki, evet, Arnavudum...

Başka bir şey diyemem... İşte perişan yurdum!..

Akif **Hakkın Sesleri** şiirinin dizelerine son verirken yüz yıl öncesi yazmasına rahmen sanki İslam dünyasının bugününü anlatmaya çalışıyor. Osmanlıdan sonra günümüze kadar dünyada hiçbir İslam ülkesi huzuruna kavuşmuş değildir malesef.

Şairimizin bu şiirine bakılırsa, Babasının “aşk” derecesinde sevdiği Kosova bölgesi halkının, hatta topraklarının birlik çağrılarına kulak asmadığını, devlete ve İslam’a ihanet ettiğini üzüntüyle haykırmaktadır.

Bu dönemde O, her türlü etnik unsuru öne çıkarmanın devleti küçülteceğini, memleketi ve orduyu tarumar edeceğini, düşmanın milleti ülkeden kovmasına neden olacağını anlatmaya çalışır. İşte, bu sözü bu şartlar altında söylemiştir...

Bu şiiri incelerken Arnavutların isyanını içine sindiremeyen Akif, şiirinin dizilerine öfkesini dökmüştür. Arnavutlardan böyle bir öfkeyle bahsederken, Akif nasıl Arnavut olabilir ki?! Zaten soyu, baba tarafından Yozgat'lı, İstanbul'a, gelirler İstanbul'dan da Kosova'nın İpek sancağına yerleşmiş Mehmet Tahir Efendi'dir, ana tarafı ise Buhara'dan Tokat'a yerleşmiş olan Emine Şerif'tir. Yani, her iki taraftan da Türk'tür.⁶

Mehmet Akif Ersoy'un hem öğrencisi, hem de arkadaşı olan Hasan Basri Çantay, Onun Türklüğü hakkında şöyle yazmıştır:

“.... Akif, Türk olarak yazdı, Türk olarak düşündü, Türk olarak yaşadı ve nihayet Türk olarak öldü.” (s.225).⁷

Kendisinin de söylediğine göre “Mısır'da Arapların arasında on bir yıl kaldım. Fakat on bir saat daha kalsaydım artık çıldırırdım. Sana hâlisane bir fikrimi söyleyeyim mi: İnsanlık da Türkiye'de, Milliyetçilik de Türkiye'de, Müslümanlık da Türkiye'de, Hürriyetçilik de Türkiye'de.. Allah benim ömrümden alıp MUSTAFA KEMAL'e versin!..”

Kaldı ki, Mehmet Akif Ersoy'un birçok şiirinde, örneğin, henüz 26 Haziran 1913 tarihinde yazdığı **Hatıralar** bölümünün 4. şiirinde (s. 286-87) Devletin düşmanlardan kurtarılması yolunda, Müslümanların birliğinden ümidini kesince, çareyi **atalarının kanında** aramıştır:

“İstemem, dursun o payansız mefahir bir yana...

Gösterin ecdada az çok benzeyen bir kan bana!

İsterim sizlerde görmek ırkınızdan yadigar,

Yine ırk vurgusunu İstiklal Marşı'nda çok açık seçik bir biçimde ortaya koymaktadır:

“Kahraman ırkıma bir gül... Ne bu şiddet, bu celal?

“Ebediyen sana yok, ırkıma yok izmihlal”

Ordunun Duası (1921) adlı şiirinde de Türk vurgusu ile kendisinin başka biri olmadığını açık seçik anlatmaktadır: **“Türk eriyiz, silsilemiz kahraman... Müslümanız, Hakka tapan Müslüman.”**

6 Balıkesirli Hasan Basri Çantay, *Akıfname (Mehmed Akif)*, İstanbul, 1966, s.13-14.

7 <http://polatliinternetgazetesi.blogcu.com/o-bir-turk-tur/13430704>

Evet, Mehmet Akif Ersoy hem bilinçli bir Türk idi, hem de dünya görüşü olarak, bugüne kadar bilinenin tam tersine, Türkçü bir şair idi. O bu düşüncesi doğrultusunda sadece üç şeyin gerçekleşmesini ülkü edinmiştir: Vatanın düşman işgalinden kurtulması, Devletin Bağımsızlığı ve böyle bir devlet içinde ahlaklı, çalışkan, üretken, insancıl, refahlı ve imanlı bir Müslüman halk ile birlikte Cihana hakim olmaktır.... Safahat'ın yüzde doksanı bu konuları işlemektedir.

Yine şiirinden başka bir alıntı:

Biri ecdadıma saldırdımı, hatta boğarım!...

-Boğamazsın ki!

-Hiç olmazsa yanımdan kovarım.

Mehmet Akif Ersoy'un şiirlerinde bahsettiği ecdad; hep Türk'tür. Vatan; Türk'ün baş olduğu her yerdir.

Günlük hayatta karıncayı bile incitmekten korkan bu çelebi insan, millet, vatan ve Allah konularında bazı kişileri kırmayı dahi göze almaktadır. İman ve direnişi haykırırken benzersiz bir destan şair olmuştur:⁸

Cehennem olsa gelen göğsümüzde söndürürüz

Bu yol Hak yoludur, dönme bilmeyiz yürürüz.

---

8 A.g.e.

KAYNAKÇA - BIBLIOGRAPHY

Balıkesirli Hasan Basri Çantay, *Akıfname (Mehmed Akif)*, İstanbul, 1966, s.13-14.

Banarlı, N. Sami, Resimli Türk Edebiyatı, Cilt II. İstanbul

Düzdağ, M. Erturul, Mehmed Akif Ersoy, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988

Gökçek, Fazıl, Mehmed Akif'in Şiir Dünyası, Dergah Yayınları İstanbul, 2005

Kaplan, Mehmet, Şiir Tahlilleri II, Dergah Yayınları, İstanbul, 1997

Kaymaz, Rıfki, Mehmet Akif Ersoy ve İstiklal Marşı, Akçağ Yayınlar, Ankara, 2009

Kabaklı, Ahmet, Türk Edebiyatı III. Cilt, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994

<http://polatliinternetgazetesi.blogcu.com/o-bir-turk-tur/13430704>

Prof. Dr. Ünal, Mustafa, Erciyes Üniversitesi, İlahiyet Fakültesi, Öğretim Görevlisi (kaynak)

Kalyon, Abuzer, Mehmed Akif Ersoy'dan Seçmeler, Akçağ Yayınları, İstanbul, 2007

Kuntay, C. Mithat, Mehmed Akif Hayatı-Seciyesi-Sanatı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012

(Footnotes)

1 Kaymaz, Rıfki, Mehmet Akif Ersoy ve İstiklal Marşı, Akçağ Yayınlar, Ankara, 2009

2 Prof. Dr. Ünal, Mustafa, Erciyes Üniversitesi İlahiyet Fakültesi, Öğretim Görevlisi

3 Kalyon, Abuzer, Mehmed Akif Ersoy'dan Seçmeler, Akçağ Yayınları, İstanbul, 2007

ŞU'ARÂ-YI MEÇHÛLEDEN BİRİ NECÂTÎ-İ SÂNÎ VE DİVANI

Yrd. Doç. Dr. Ramadan DOĞAN

*Trakya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi
Makedonya İştîp Gotse Delçev Üniversitesi Misafir Öğretim Üyesi*

ÖZET

Eski Türk edebiyatının en köklü ve önemli sahalarından biri bugün “Klasik” vasfıyla nitelendirdiğimiz Divan Şiiri sahasıdır. Son zamanlarda, kültürümüzün bu seçkin örneği sadece edebiyatçıların ve edebiyat okuyucusunun değil, kültür tarihimizi tanıma isteğinde olan herkesin ilgi odaklarından biri hâline gelmiştir.

Bu makalede, Macar Akademisinde rastladığımız bir şairi ve divanını gün ışığına çıkarmanın gayreti içinde olacağız. XVIII. yüzyılın önemli ama bilinmeyen bir şairi Necâtî-i Sâni ve Divanı konumuzu teşkil edecektir.

Necâtî'nin divanı 257 varaktan müteşekkil olup var olan tek nüshası Macar Bilimler Akademisi Şarkiyat Kütüphanesindedir.

Anahtar Kelimeler: Divan, Klasik, Necâtî-i Sâni, Şiir....

BOOK (DIVAN) OF A POET UNKOWN NECATI SANI

Assist.Prof. Dr. Ramadan DOĞAN

*Macedonia – Stip, University of “Goce Delcev”, Faculty of Philology,
Department of Turkish Language and Literature.*

ABSTRACT

Today one of the most essential and important fields of classical Turkish literature “classic” which is described in a role of Divan poetry course. Recently, culture, literature, and literature, the reader is not only an outstanding example of this, anyone who has requested recognition of the cultural history has become the focus of attention.

In this article, the Conference of the Hungarian Academy encounter in broad daylight and in the effort to be a poet. XVIII. Necati-i Sani important but obscure poet of the century, and the Court will constitute your position. Necati council is composed of foil 257 is the only copy of the Hungarian Academy of Sciences Oriental Kütüphanesindedir.

Key words: Divan, Classic, Necâtî-i Sâni, Poetry

GİRİŞ

Eski Türk edebiyatının en köklü ve önemli sahalarından biri bugün “Klasik” vasfıyla nitelendirdiğimiz Divan Şiiri sahasıdır. Son zamanlarda, kültürümüzün bu seçkin örneği sadece edebiyatçıların ve edebiyat okuyucusunun değil, kültür tarihimizi tanıma isteğinde olan herkesin ilgi odaklarından biri hâline gelmiştir.

Yahyâ Kemal’in de ifade ettiği gibi, bir milletin sanat ve edebiyatının –ne kadar keskin dönüşümler ve kopukluklar olursa olsun- bir bütün olduğu, telakkisi bu tür çalışmaların temel önermelerinden biri olarak karşımıza çıkar.

Türkler İslâm medeniyeti dairesine girdikten sonra zamanla alfabelerini de değiştirmişler ve Arap harflerini kullanmaya başlamışlardır. Bu önemli değişiklik, Türklerin Anadolu’ya yerleşip burada Türkçeyi edebiyat ve devlet dili olarak geliştirmeleriyle birlikte bin yıllık muhteşem bir birikimi doğuracak sürecin de başlangıcı olmuştur. 1928’e kadar devam eden bu dönemin semeresi binlerce cilt kitap, henüz tasnifi bile tamamlanmamış milyonlarca arşiv belgesi; camileri, müzeleri süsleyen hüsnühat eserleri; her biri Balkanlardan Afrika’ya kadar yayılmış geniş bir coğrafyada silinmez bir mühür gibi duran kitabeler olarak önümüzdedir.

İnsanoğlu nasıl sağlam bir hafızayla sağlıklı bir ruh hâlinde bulunuyorsa milletler de öylece geçmişlerini hatırladıkları miktarda, onları toplum yapan kültürel aktarım zincirlerini muhafaza ettikleri sürece sağlıklı olabilirler. Toplumsal hafızanın yaşatılması, ancak yazılı metinlerin bilinip anlaşılmasıyla, okunmasıyla ve hatta günışığına çıkartılmasıyla mümkün olabilir.¹

Divan şairlerini anlamakta zorlanışımızda dillerinin Arapça, Farsça kelimelerle yüklü oluşunun elbet payı vardır; ancak o şiiri bize asıl yabancı kılan içinde bulunduğumuz kültür değişiminin getirdiği farklılıklardır. Bir de buna Türkçemizi iyi bilmeyişimiz de katılınca asıl cehaletimiz ortaya çıkmaktadır.

Herhangi birinin divanını az buçuk anlayarak karıştıran bir meraklı, divan şairinin insanı hayran eden bir dil zevkine, “hüner” kelimesinin dahi ifadeden âciz kaldığı bir söz ustalığına sahip olduklarına hemen şahit olacaklardır.

¹ Hayati Develi, *Osmanlı Türkçesi Kılavuzu*, Kesit Yayınları, İstanbul 2008, s. 7-8.

Bu makalede, Macar Akademisinde rastladığımız bir şairi ve divanını gün ışığına çıkarmanın gayreti içinde olacağız. XVIII. yüzyılın önemli ama bilinmeyen bir şairi Necâtî-i Sâî ve Divanı konumuzu teşkil edecektir. XVIII. Necatî (öl. ?) halk tarzı şiirleri ile dikkat çeker ve kendisi XV. yüzyılın meşhur şairi Necâtî (öl. 914/ 1509) ile karıştırılmaması için Necâtî-i Sâî şeklinde takdim edilir. Divanın tek nüshasındaki “Tağrîrân fî-evâ’il-i şehri-î zî’l-ğicce/ Sene seb’in ve mi’e ve elf” ve 21/02/1170 kaydı bize 1756 tarihini yani XVIII. yüzyılın ikinci yarısını vermektedir.

Bu yüzyılda siyasî, iktisadî ve içtimaî hayatta kendisin belirgin bir şekilde hissettiren gerilemeye karşılık, bilim, kültür ve edebiyat hayatı bu durumdan fazla etkilenmemiş ve önceki asrın devamı olarak tekamül dönemini yaşamayı sürdürmüştür. Geleneğin belirlediği kıstaslara bağlı olarak kendisini her dönemde teknik ve estetik bakımdan yenileyerek gelişimini devam ettiren edebiyat, gerek kemmiyet ve gerekse keyfiyet bakımından özellikle asrın başında Nedim, sonunda da Şeyh Gâlib’in elinden en mükemmel ve olgun örneklerini vermiştir. Bunda asrın başında III. Ahmed ve sonunda III. Selim’in sanat ve sanatkâra ilgi gösterip desteklemelerinin ve uzun süren savaşlardan yorgun düşen Osmanlı için soluklanma ve barış özlemi duyulmasının önemli bir tesiri olmuştur. Bu dönem şairleri önceleri hikmet ve hünerle elde edilen edebî zevki, bu dönemde mahallî unsurları, günlük hayatı ve konuşma dilini şiirin malzemesi yaparak yakalamaya çalışmışlardır. Kaynaklarda “şiir ve şair asrı” olarak kabul edilen XVIII. yüzyıl, şair kadrosu bakımından klasik edebiyatın en zengin dönemidir. Yapılan bir araştırmaya göre bu asırda 1322 şair yetişmiştir. (bk. Halil Çeltik, “18. yy Tezkirelerinde Divan Şairleri1, *Journal Of Turkish Studies [Türk-lük Bilgisi Araştırmaları] Hasibe Mazıoğlu Armağanı II*, c. XXII, 1998, s. 9-32).²

Necâtî Divanına hemşehrisi Niyâzî-i Mısrî’nin bir şiirine nazîre yazarak başlar.³

2 Ahmet Atilla Şentürk-Ahmet Kartal, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2011, s. 489-490.

3 a. Ey gönül gel gayrıdan geç ‘aşka eyle iktidâ

Zümre-’i ehl-i hakikat anı kılmış muktedâ

b. Cümle mevcûdât u ma’lûmâtâ ‘aşk akdem durur

Zîra ‘aşkun evveline bulmadılar ibtidâ

c. Hem dahî cümle fenâ buldukda ‘aşk bâkî kalur

Bu sebebdan didiler kim ‘aşka yokdur intihâ

d. Dilerem senden Hudâ’ya eyle tevfikun refîk

Bir nefes gönlüm senün ‘aşkundan itmegil cüdâ

e. Mâsivâ-yı ‘aşkunun sevdâsını gönlümden al

Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Fe'ûlün

Bi-ğamdillâh göründi noķša-'i bâ
'Ayân oldu dile dilden mu'ammâ

Ŝalât ile selâm olsun o şâha
Şefâ'at kıldığı-çün étdim ittikâ

Oturmuşdum Mısr şehrinde şâfî
Kanâ'at kûşesinde oldum ahfâ

Yumuşdum destimi dâr-ı fenâdan
Ŝafâ bâğında buldum dil-i muşaffâ

Cemâl-i yâre bend olmuşdum ol dem
Gehî keşretde şohbet étdim ifşâ

Gelürlerdi yanıma 'âşıkândan
Bu şohbetlerde bend olmuşlardı ibkâ'

Niçe 'âşık-ı şâdıklar dil oldu
Bize senden teberrük kılsan i'şâ

Évallâh diyüben Haķķ'a sığındım
Ne ki Çak'dan gelürse diyem illâ

Şefî' étdim Muğammed Muşşafâ'yı
Onun hürmetine söyletdi Mevlâ

'Aşkunı eyle iki 'âlemde eyle bana âşinâ
f. 'Aşk ile tamuda olmak cennetidür 'âşıkun
Lîk cennetde olursa tamudur 'aşksuz ana
g. Ey Niyâzî mürşid istersen bu yolda 'aşka uy
Enbiyâ cü evliyâya 'aşk olupdur reh-nümâ
(bk. Kenan Erdoğan, *Niyâzî-i Mısrî Dîvânı*, Akçağ Yayınları, Ankara
2008, s. 163.)

Şabûr seccâdesin altıma serdim
Tevekkül bâbını hoş dutdum iyvâ

Girüp hâlvette vağdet câmın aldım
İçüp mest oldum ol-dem étdim inşâ

Bizim gibi faķîrin bu fenâda
Nesi vardır teberrük kıla cânâ

Ne ki bizde bulundu cümle Ğaķķ'ıñ
Necâtî bendesinden oldu güftâ

Şâlib deryâ-yı ğikmetden çıkardım
Cevâhir ehline étdim dürr-efşâ

Nûbâr olsun şehâ 'uşşâķa bunda
Dîvân étdim mufaşşal dürrü yektâ

Kimi ğikmet kimi hey'etdür ey yâr
Oķıyup fehm édenler buldı me'vâ

Gel éy bülbül elif bâ'dan hûrûc ét
Ne şûretdür bu ğarflerden ilâ yâ

Oķıyup bâ'-i bismillâh bildiñ
Ne şûretdür ki zîbâ mişl-i şûbâ

Şıgındım saña yâ Rabb bendeñ 'âciz
Bu benlikden beni al bunda Mevlâ

Seniñ emriñle girdim bu dîvâna
Necâtî mücrime hâtm eyle ‘uğbâ⁴

Necâtî’nin divanı 257 varaktan müteşekkil olup var olan tek nüshası Macar Bilimler Akademisi Şarkiyat Kütüphanesindedir. Nüsha, İsmail Parlatır ve Gorgy Hazai’nin birlikte hazırlamış olduğu katalogda şu şekilde tavsif edilmiştir. “C.1; v.s. 248; s. s. 8; k. B. 198 x 138 mm. y. b. 167 x 94 mm. Bez cilt, sırtı deri; fizikî durumu gâyet iyi ve bakımlı. Kâğıt, filigranlı; yazı, nesih ve harekeli; mürekkep, siyah; tüm sayfalar yaldızlı çerçevesi; ayrıca takip kelimesi var.

Dîvân-ı Necâtî-i Sâî
Hanefî Halvetî Fessâfî
Kafiye-i elif-i nazîre-i Mısıf
Başı:
Bi-ğamdillâh göründi noğşa-’i bâ
‘Ayân oldu dile dilden mu‘ammâ

Şâlât ile selâm olsun o şâha
Şefâ‘at kıldığı-çün étdim ittikâ

Sonu:
Édenler bu Necâtî hayr ile yâd
Éde Hak anların cennette mekânı
Tahrîr: evâil-i şehir-i zilhicce
Sene seb‘în ve mi’e ve elf

1170”

Hayatı hakkında henüz bir bilgiye rastlamadığımız Necâtî’nin, Divanında yer alan bazı şiirlerinden yola çıkarak nereli olduğu, hangi tariakata mensup bir şahsiyet olduğu konusunda birtakım bilgilere sahip olabilmekteyiz.

Mahlası Necâtî olmakla birlikte bir yerde Sâî mahlasını da kullanmıştır.

4 Ramadan Doğan, *Dîvân-ı Necâtî-i Sâî*, Yayınlanmamış Proje Metni.

Gümânım gitdi buldım câvüdânı
Göründi **Şâniyâ** elğamdülillâh
Gider bundan **Necâtî** ol diyâra
Olur vuşlat-ı şehâ elğamdülillâh
Şair birçok yerde Malatyalı olduğunu zikretmektedir.
Žuhûrâtım belî hûydur ilâhî
İkâmetde **Malâşyye** diyârı

Şeyhi ve bağlı olduğu tarikati ile ilgili de pek çok beyitte bilgi vardır. Necâtî, Halvetî'ye mensup olduğunu ve şeyhinin de Kara Meydan Şeyhi Hasan Efendi olduğunu açıkça ifade etmektedir.

Çalvetîyüz şarîkatde beyânüz
Sinânî kûlından dilde ‘ayânuz

Necâtî bendedür anda nihânuz
Kara Meydân Şeyhî Çasan Efendi

Çocukluk yıllarında şerîat, sarf, nahiv, mantık, ma‘ânî, ferâiz, fıkıh gibi dersleri yirmi yıl Malatya’da okuyup yazdığının dile getirir, Necâtî. Üstadının ise Veys Ağa Efendi olduğunu söyler.

Şabâvetde okudım şer-‘i pâki
Malâşyye’de kılmışdım niyâzı

Oğudım şarf ü nağvi anda ey yâr
Şerî‘atde kûl idim mest-i hûşyâr

Daî manşık ma‘ânî oldu dersim
Géce gündüz nihân olmuşdı sesim

Oğurdım gâh ferâ'iz gâh fîkhdan
Figânım artar idi tâze dilden

Yigirmi yıl Malâşıyye'de yazdım
Oğuyup derdimi men dilde yazdım

Huşûşâ kim veliyyü'n-na'metimdür
Veys Ağa Efendim rif'atimdür

Bir beytinden onun öğrencilerinin olduğunu anlamaktayız.

Daî şâkirdlerimi cümle yâ Rabb
Baña her kim du'â eylerse yâ Rabb

Yine bir beytinden onun evli ve evladının olduğunu anlamakla birlik-
te kaç çocuğu olduğunu bilememekteyiz.

Daî evlâd 'ayâl kim hîzmetimde
Günâhların 'afûv kııl ğazretiñde

Divanını tamamlama tarihini de bir yerde ifade eder.

Biñ yüz yetmişde hâtm étdim Dîvân'ı

Kesildi ğalmadı bülbül figânı

Necâtî, şiirlerinden de bahsederken, bülbül gibi şakıyıp sözlerinin
güle döndüğünü ifade eder. Bu güzel kokuya sebep ise Hz. Peygamber'in
kevserinden içmiş olduğu sudur.

Dil-i dîvân açıldı bülbül oldu
Bu sözlerden sebep oldur gül oldu

Muğammed kevserinden içimişem şu

Anıñ-çün žâhir oldu dildeki bû

Divan'ı yazış sebebine gelince, şair, âşıkların kendisinden böyle bir
talebi olduğunu, ne yazdı ise Hak'tan yazdığını, bu yüzden hoş görülmesi
gerektiğini ve son olarak da bir yâdigâr bırakmak istediğini dillendirir.

Ne ki söylendi Çak'dan oldu iğsân
Ne bildin kendözinden bir söz insân

Dîvân'ı hôtş görenler hôtşdur anlar
Eger nâ-hôtş görürse boşdur anlar

Bu 'âcizden şaleb kılmışdur 'uşşâk
Bize bildir bu bâğın bâğvânı

Gidersem bu ilden yâdigârım
Çala 'âşıqlara cân armağânı

Şiirlerinden örnekler

Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün

Gözüm yaşı revânından kime şekvâ édem cânâ
Niçe bir hâb-ı ğafletde yatam bilmem n'idem cânâ

Senin hâlin hayâlinden zemîn ü âsumân ağlar
Zihî ğayretde ender fân éderseñ bu sitem cânâ

Şerâb-ı erguvânîden şunar 'âşıqlara sâkî!!!güzel
Nedür mestâneler râhı baña bildir gidem cânâ

Beni benden cidâ kıldı cemâl-i pâkiñ ey dilber
Ne 'âkl u fikr ü idrâkim ne ten çaldı ne dem cânâ

Celâlin şayibânında cemâlin sâye bend olmuş
Necâtî sâye mağv oldu kemâlinde bu dem cânâ

Bu dehrin künbeti bilmem senin ahrin mıdur c  n  
  inde ekd  ğim cevr    sitem lu  fin mıdur c  n  

Giyinelden ‘an   ır c  mesin bir dem ar  rım yok
Benim bu z  r-ı giry  nım senin z  kri  n mıdur c  n  

B  lend-i k  nc-i mi  netd  r bu k  nbet devr   der d  ’im
Bu na    ilinde r  ğat yok olanlar dem-be-dem n  ’im

Bilenler sırr-ı dild  r   olupdur d  ’im      ’im
Bu revna   v  rdi  n bunda da  ı    n  n mıdur c  n  

Bu c  nlar c  n ilindend  r gelenler bunda z  r eyler
Va  an arz  ları vardur o bir derdi hez  r eyler

Bu b  ga g  z ya  yla   u v  r  p   ehr-i b  z  r eyler
    b  z  rda   atu b  z  r olan b  ri  n mıdur c  n  

G  ce g  nd  z fir    odı v  c  dım ya  dı yandırdı
G  z  m ya  ı gel  p y  tdi yanan ol n  r   s  nd  rdi

    p la’li  n   er  bından v  c  dım ana andırdı
Nec  t   bende  e d  ’im sitem-k  ri  n mıdur c  n  

Uyan g  fletden ey n  ’im ‘ib  det eylegil a   ’a
Seni aldamasun d  ny   seni   o  ra   der risv  

Ne sevdi  n sen bu   add  r   ya  anı ek al elinden
Anı her kim severse ger bulamaz devlet-i ‘u  b  

‘Adâvet kıılma bir ferde şavaş ét kendi nefsiñle
Géce gündüz saña yéter anıñ düşmânlığı ğayfâ

İşitdiñ bunca âyât u ğavâdis Çak resûlinden
Çacerden katıdur qalbün işâ‘at étmediñ ğâlâ

Bu zâhir gözleri n’eyler baña dut ğuşını bir dem
Niçe hey’et-i ğikmetden dürr-efşân eyleyem ibkâ

Hüve’z-zâhir hüve’l-bâşın dédi Qur’ân’da bil Rağmân
Çanı bâşın göziñ görmez bu gözde n’eylesin a‘mâ

Nedür vechiñdeki hâşşıñ nażar eyle bu eyvâna
Necâtî hâşş-ı hûbândan göründi bir gül-i ra‘nâ

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

Ey ğarîb bûlbûl diyârıñ qandadır
Sende midür ol nûbârıñ⁵ qandadır
Âh u efğânıñ bu bâğı yandurup
Cüzdeki ğüsn ihtiyârıñ qandadır

Ne çeker âh-u firâkıñdan bu bâğ
Nedür ki sîneñde yazılmış bu dâğ
Sen bu dertden olmadıñ bir ğün ferâğ
Bir hâber vér gül-‘izârıñ qandadır

---

5 Turfanda...

Sen bu ilde kimseye yâr olmadıñ
Géce gündüz yanmada nâr olmadıñ
Âhayli demdür görürem hâr olmadıñ
Var seniñ elbetde yârıñ qandadur

Artdı günden güne feryâdıñ seniñ
Zâr u giryân oldı mu‘tâdıñ seniñ
Hiç mi yokdur cânda îmâdıñ seniñ
Bu seniñ şabr u qarârıñ qandadur

Bir tesellâ yok mı sen ğayretdesin
Dâ'imâ cevır ü cefâ miğnetdesin
Çok zamândan berü sen ğurbetdesin
Yâ seniñ leyl-i nehârıñ qandadur

Ne göründi güle qarşı göziñe
Ne büründi baqduğınca yüziñe
Hiç cevâb vermez nedendür söziñe
Bilmediler şahsüvârıñ qandadur

Kimse mağrem olmadı hiç râzıña
Bir söziñ geçmez mi-kim şahbâzıña
Bir nażar kılsañ yüzinde yazıña
Ş'ol ezel ki i'tibârıñ qandadur

Gökde uçarken beni indürdiler
Nûr iken nâr eyleyüp yandırdılar
Çâr 'anşar bendleriyle urdılar
Baña dërler yâr-ı ğârıñ⁶ qandadur

---

6 (mağara dostu) Hz. Ebûbekir; mec. çok vefalı, çok sâdık arkadaş. 2. defne ağacı.

Şop édüp atdı beni çerh-i felek
Câna bir câme vérüp tende gerek
Şimdiki adım Necâtî ey melek
Yâ seniñ senden bu varıñ kıandadur

KAYNAKÇA - BIBLIOGRAPHY

- Ahmet Atillâ Şentürk-Ahmet Kartal, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2011
- Hayati Develi, *Osmanlı Türkçesi Kılavuzu*, Kesit Yayınları, İstanbul 2008.
- Kenan Erdoğan, *Niyâzî-i Mısırî Dîvânı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2008.
- Ramadan Doğan, *Dîvân-ı Necâtî-i Sâni*, Yayınlanmamış Proje Metni.

NÂBÎ'NİN OĞLUNA ÖĞÜTLERİ

Yrd. Doç. Dr. Vicdan ÖZDİNGİŞ

*Türkiye – Manisa, Celal Bayar Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü Öğretim Üyesi*

ÖZET

Şairin, oğlu Ebulhayr Mehmed Çelebi adına yazdığı bu eseri, devri için olduğu kadar günümüz ve her dönem için geçerli olan öğütleri kaleme almış, bir şah eserdir. Daha önce de belirttiğimiz gibi Divan Edebiyatı'nın en önde gelen mesnevileri arasında gösterilen bu nasihat-nâmede verilen öğütler, hiç şüphesiz sadece gençlerimize değil, her yaş gurubuna etki edecek bir üslupla kaleme alınmıştır. Hayriye kaleme alındığı günden itibaren çok sevilmiş ve en çok okunan kitaplar arasına geçmiştir. Nâbî, eserinde hiçbir makam ve mevki ayrımı gözetmeden, nereden ve kimden gelirse gelsin kötülöklere hep karşı çıkmış ve insanlara devamlı bir ümit ve yaşama şevki vermiş, hayatı güzelleştirmeyi hedeflemiştir.

Anahtar kelimeler: Nâbî, Hayriye, Ebülhayr, mesnevi, nasihat-name

ADVICE FROM NABÎ TO HIS SON

Assist. Prof. Dr. Vicdan ÖZDİNGİŞ

*Turkey – Manisa, University of Celal Bayar, Department of Turkish
Language and Literature*

ABSTRACT

Hayriye, which was written by the poet for his son Ebulhayr Mehmed Celebi is a didactic masterpiece which gives advices not only valid for nowadays but also for all times.

Accepted as one of the leading masnavis of Divan Literature ,this advising testament has been written up with a style of affecting not only youngs but also every age group.Hayriye has been loved to read and has been one of the mostly preferable book since it was written.In his masterpiece ;Nabi, always objected to evil wherever or whomever it came ,enthuse people hope and joy of life and targetted to beautify the life without protecting any position and rank.

Key words: Hayriye, Ebulhayr, Masnavi, Advicing Testament, Nabi, Didactic

GİRİŞ

Hayriye: Nâbî'nin Türkçe Divanı derecesinde değerli, küçük olmasına rağmen, önemli sayılan ve aydınlardan ve biraz okuma- yazma bilen halk tabakasına kadar okuyucuda geniş rağbet gören eseri Hayriye'dir. Sadece dilinin mükemmelliği, üslubunun akıcılığı, rahat ifadesi, konusuna hakimiyeti açısından değil, aynı zamanda nevinde şaheser denmeğe layık örnek oluşturmaya, çağının erdemli ve başarılı insan tipini şekillendirmesi, bazı meslekleri ve mensuplarını eleştirmesi, yerli ve yabancı muhitlerde tanınıp takdir görmesi bakımından da bu eser, yazıldığı tarihten günümüze kadar ilgi görmüş, beğenilmiş nadir nasihat-namelerin başında yer almıştır. (Karahan,1987, s.33-34)

Hayriye: Nâbî'nin mesnevi nazım şekli ve aruz vezniyle yazdığı manzum bir öğüt kitabıdır. Bir divan edebiyatı şairi olan Yusuf Nâbî, daha çok bu eseriyle tanınır. Şairin Halep'te ikamet ettiği sırada, ilk erkek çocuğu Ebülhayr Mehmed Çelebi adına, 1113/1701 yılında yazdığı bu kitap, o vakit henüz yedi yaşında bir çocuk olan evladına; hayata tutunması gereken, faydalı öğütler vermek sebebiyle, aynı zamanda, devrinin birçok hususiyetlerini, huzursuzluklarını, kusurlarını da tasvir etmekte ve dile getirmektedir. Kitap kendi dönemi için olduğu kadar günümüz için de şaşmaz ve değişmez dersler, öğütler ve nasihatlerle doludur. Hayriye-i Nâbî adıyla şöhret bulmuş hikmet dolu öğretici bir eser olup Türk- İslam felsefesinin ana hatlarını verir.(Pala, s.13).

Şairin, oğlu Ebülhayr Mehmed Çelebi adına yazdığı bu eseri, devri için olduğu kadar günümüz ve her dönem için geçerli olan öğütleri kaleme almış, bir şah eserdir. Daha önce de belirttiğimiz gibi Divan Edebiyatı'nın en önde gelen mesnevileri arasında gösterilen bu nasihat-nâmede bulunan öğütler, hiç şüphesiz sadece gençlerimize değil, her yaş gurubuna etki edecek bir üslupla kaleme alınmıştır. Hayriye kaleme alındığı günden itibaren çok sevilmiş ve en çok okunan kitaplar arasına geçmiştir. Nâbî, eserinde hiçbir makam ve mevki ayrımı gözetmeden, nereden ve kimden gelirse gelsin kötülöklere hep karşı çıkmış ve insanlara devamlı bir ümit ve yaşama şevki vermiş, hayatı güzelleştirmeyi hedeflemiştir.

Nâbî, oğlunun şahsında, çocuklara, iyi ahlak, örnek yaşantı, mevki ve makam gözetmeme, diğer kişileri hal ve hareketi ile etkileyerek kendine bağlama hususunda nasihat verir. Onlara utanma duygusuna sahip olmayı, kötölöklere karşı çıkmayı, yoksulların ve düşkünlerin elinden tutmayı,

edepli ve seçici olmayı, insanlara ümit ve yaşam sevinci vermeyi ve hayatı güzelleştirmeyi hedef olarak göstermiştir. Bu söylemler günün yaralanmış Osmanlı toplumu için bir ilâç olmuştur. Çünkü eser; yetersiz kişilerin imparatorluğun yönetiminde söz sahibi olduğu, toplum düzeninin bozulmaya yüz tuttuğu, bağımsızlığın tehdit edildiği ve en önemlisi de halkın bütün bu olumsuzluklardan rahatsızlık duymadığı bir dönemde yazılmıştır.

Şüphesiz ki şair bu eserini, tarihin tekerrür etmemesi, yaşananlardan diğer insanların da ders alması dileğiyle kaleme almıştır.

Aşağıda verilen beyitlerde oğluna bir takım nasihatlerde bulunurken “mâ kale vü dell” tabirini söyler. Bu sözle ona “az konuş, öz konuş, ama anlattığın bu öz konuşmalar çok şey ifade etsin” nasihatinde bulunuyor.

Sözde olsun sana düstûr-ı amel

Ma'nî-i nükte-i “mâ kale vü dell”

HY.24/611

Daha öncede belirttiğimiz gibi; Nâbî'nin asıl muhatabı oğlu olması- na rağmen, eser, evrensel mesajlarla ve umumi ilgilendirecek öğütler vermektedir. Hayriye, gönüllere hitap etmekten çok fazla akla seslenmektedir. Bu özellik daha ilk sayfalardan başlayarak kendini sezdirir. Ancak ondaki vuzuh, fesahat ve zarafet; mısralardaki öğretici, ders verici edayı, hatta anlamı yumuşatır, esere sıcak bir havanın hâkimiyetini sağlar. (Karahan, s. 34)

“Ey isteklerimin sevinç artıran çerağı! Ey Aziz ve Celil Allah'ın lüt-fu oğul. Sende methedilecek ahlâk çoktur ve çok şükür, ben de o bakımdan zararda değilim. Bunlardan biri, güzel yaratılışının kokusudur. Edebe dair alametler ise sende yaratılıştan mevcuttur. Ey babasının canı! İstedğim, bunların her zaman kulağında küpe olmasıdır. Bunun feyzi mahşer gününe dek yürürlükte olsun ve hem seni, hem de başkalarını kuşatsın. Bu nimetten sen de yiyip istifade edesin ve babamın yadigârıdır, diye anasın. Böylece ben ölünce lütfünle ruhumu şad edesin ve bir dua ile beni daima hatırlayasın. İşlediklerinin daima sonunu düşün ve böylece din evin onarılmış olsun.

Sosyal ve didaktik karakterli özelliği, şairinin bazı temayülleri- ni aksettirmesi, din duygusuna ve dini vecibeleri yerine getirmeye gösterilen özen itibariyle de Hayriye, klasik edebiyatımızın bir hayli seçkin ve müstesna örneklerinden biri olmak üstünlüğünü koruyabilmiştir. Bunlardan İslam'ın şartlarını anlatır. İlk önce; Hak ile batılı ayırıcı, açık olan din ge-

reği Kelime-i şahadet, sonra da, sırasıyla namaz, oruç, hac- tavaf ve Arafat, zekât ve sadakalar nazım diliyle açıklanır. (Karahana,1987, s.34)

Namaz, eğer İslam'ın değerini gerçekten anlayabilseydin, namazı kılmak için bir an bile gecikmezdin.

Oruç, Allah'ın kullarına bir lütfüdür. Orucun mükâfatını bizzat Allah verir.

Kâbe yoluna (Hacc'a) git! Hacer-i Esved, Allah'ın sevgili kullarının, öperek şifa buldukları bir taştır.

Üzerinde zekâta ait olan bir tanecik bile bırakma. Zekâtını ver ki malın bereketi ve hayrı olsun. Zekâta ayrılan o mal Hazret-i Allah'ın hakkıdır, sende edasını ihmal etme. Zekât, fakirlerin hakkıdır. Zekâtını verdikçe Allah'ın emri üzerinesin ve Allah senin o malının birine on verir.

Bunları da çeşitli ilimler bahsi izlemektedir. İlim ve çalışmanın önemi üzerinde durduktan sonra cehaletin zararı ve kötülüğü de anlatır.

Misafire ikram et! Evine gelen misafir kim olursa olsun elinde bulunan her şeyle sofranı donat, yaptığın hayrı başa kakma! Eğer fukaraya ihsanda bulunursan bunu gizli yap ve yardım ettiğini yalnızca Allah bilsin. Dilinde ve gönlünde Allah olsun! Allah, seni kendisini bilmen için ve ona candan kulluk etmen için yarattı. Söylediğin az, manası çok olsun ve asla kimsenin gönlünü incitmesin. Kimseyi kötüleyip dedikodusunu yapma. Herkesle iyi geçin, Konu komşuyla iyi geçinerek onların hakkını gözet, kimse senden incinmesin!

Kimseye büyüklük taslama. Büyüklük ve ululuk Allah'a aittir. Kullarda bu sıfat bulunmamalıdır. Utanma duygusu ve edep sende mevcut iken elbette bunlar senin saygınlığına sebeptir. Bir söyle iki dinle, kimsenin ayıbını yüzüne vurma. Kalbinde hileye yol verme. Borçtan çok sakın. Borç insanı perişan eder. Yalan ve aslı olmayan şeyi sakın söyleme ki kendi söz sabahında parlaklık olsun.

Kimse ile cevri ile cânın sıkma

Hâtırın yapmağa sa'y et yıkma

HY,540

Nâbî, yukarıdaki beyitte ise, insan kalbinin yaratılmış mübarek bir şey olup orada Allah'ın görüldüğünü, ilahi bir ayna sayılan gönlün şahidinin de iman nuru olduğunu belirterek şöyle devam eder. Bir kişi bir insan gönlünü sevindirirse, Allah ona binlerce sevinç ilka eder. Çünkü amellerin en faziletlisi bir insanı sevindirmek, bir gönle girmektir, buyurmuşlar. Veri-

len beyitte de, eziyet ile kimsenin canını sıkma, gönüllerini yapmaya çalış, sakın yıkma, diyor. Yine, güzel ahlakın şeref ve yüceliğine dair söylediği beyitleri de aynı konu çerçevesi içinde değerlendirebiliriz.

Olsun ârâyış-i dehenün bu makâl
İnkisâr alma yamân olur hâl

Terk-i âyîn-i cefâ vü sitem it
Bed- şiken dil-şiken olma kerem it

Hele n'eylersen it ey rûh-ı revân
Olma hâtır- şiken ü tîz- zebân

Kesr-i hâtır güneşün ekberidir
Cümle-i ma'siyetin bed-teridir

Eyle hâtırları ta'mîre şitâb
Eyleme arş-ı Îlâhîyi harâb

Kâ'il olur mı Hudâvend-i Gayûr
Ki harâb ola o beyt-i ma'mûr

Ol gözüm nûru bu ma'nâyı habîr
Olmaz aslâ bu güneş afv- pezîr
HY,624-630

Şair, yine oğluna seslenerek: Kimsenin ahını alma, cefa ve sitemi terk et, kerem et de kötü bir iş olan kalp kırıcılık yapma, diyerek şöyle devam ediyor. Hele ne yaparsan yap da, sakın kalp kırıcı ve keskin dilli olma. Bundan sakın! Gönül yıkmak bütün günahların en büyüğü olup hatta bütün günahların en kötüsüdür. Bir kimseyi kıracağına bunun yerine insanların gönüllerini yapıp kazanmaya çalış da, Allah'ın arşı olan kalpleri harap etme! Allah, mamur birer ev olan kalplerin harap olmasına hiçbir zaman razı olmaz. Gözümün nuru olan oğulcuğum! Şunu asla unutma ki böyle bir günah kesinlikle affedilmez. (Yorulmaz, 172)

Görüldüğü gibi, bu yönüyle Hayriye, yazıldığı dönem için değil; günümüz için de vazgeçilmez bir kaynak olarak kabul görmüştür. Eserin diğer önemli yönü de, devrinin iç yüzünü ve sosyal hayatını yansıtmaya cihetiyle tarihî bir vesika oluşudur.

Nâbî, oğlu Ebu'l-hayr Mehmed Çelebi için yazdığı bu mesnevisinde oğlunun rahat yaşaması için;

Etme a'yânlığa zinhâr heves
Evsatü'n- nâs ol o devlet sana bes

HY. 29/738

Başa geçme ve haksız yere kazanç sağlama hırsını gemleyerek “orta bir insan” olarak yaşamasını istiyor. Nâbî, oğluna ille de bir makama gelmek istiyorsan ehl-i Divan ol, ben şimdiye kadar ondan daha iyi bir meslek görmedim, sözünü söyler.

İncizâb üzre ise mansıba cân
Hak vire olasın ehl-i dîvân

Görmedim ben hele bu devletde
Hâcelikler kadarın râhatda

Cümleden mu'teber ü âsânı
Mansıb-ı Hâcegî-i Dîvânî
HY.1375-1377

diyerek en iyi, en muhterem mesleğin bu olduğunu terennüm eder. Hele bir de bu mesleğe intisap edende akıl, irfan, ilim, edep, yumuşaklık, doğruluk gibi huylar mevcut olursa, o zaman davranışları hiçbir ayıplama, yermeye uğramaz der. Son görüşünü şu beyitle de vurgulamayı unutmaz:

Bunlardan 'a'lâ dahi devlet mi olur
Merkez-i emn ü selâmet mi olur

Eser baştan sona incelendiğinde, günümüze ışık tutacak ve özellikle gençlerimizin karakterine olumlu yönde katkı sağlayacak beyitlerle donatılmış olduğu görülür.

Nâbî, şiirin manasının güzel ve lafzı metin olması gerektiğini söyleyerek, bir şiir öyle güzel söylenmelidir ki onu bir kere işiten bülbül gibi tekrarlayıp durmalı, der.

Öyle pâkîze gerektir eş'âr
Ki anı bir işiden ola hezâr

Ola ma'nâsı güzel lafzı metîn
Hâme hâke koya dest-i tahsîn
HY. 1012-13

Hayriye; metin ve tercümesi ile birlikte 1647 beyit, 34 bölümden meydana gelmiştir. Hayriye'nin güzel ahlak bölümündeki beyitleri daha

çok günümüze ışık tutacağı ve çocuklarımızın karakterine katkı sağlayacağı düşüncesiyle Nâbî'nin, güzel ahlâk mevzunda da oğlu şahsında, herke- se hitap ettiğini görürüz. Hayriye'de başlık altına alınan ve belki de insanı insan yapan "ahlak beyitleri" bu çerçevede gözden geçirildiğinde insan olma çabamızın güzelleşmesi için, beyitleri hatırlamak gerekir.

Der-Beyân- Şeref-i Hulk-i Hasen (Güzel Hıyın Şerefi Hakkındadır)

558. Ey ser-âmed güher-i bahr-i hayât
Nüşa-i müntehab-i hüsn-i sıfât

"Ey hayat denizinin en birinci incisi; ey güzel vasıfların seçkin örneği (oğul)!"

Meskenet hasletin eyle i'dâd
Ol mülâyim-dil ü dervîş-nihâd

"Yoksun olduğun iyi huyları bir say hele! Sonra da mülâyim gönüllü ve dervîş yaratılışlı ol!" Nâbî, irfanla donanmış, hemcinsleriyle ilişkilerde dürüst, iyi, yumuşak huylu, oğlun, alçakgönüllü uyumlu bir insan tipi özle- mektedir (Kaplan, s.71).

Ol ganî -tab'u tevâzü'pîşe
Sal gülistân-ı felâha rîşe

"Hıyca zengin, alışkanlıkça alçak gönüllü ol da böylece kurtuluş gülistanına kök sal!"

Sana hilm ü edeb ü hüsn-i sülûk
ider ahrârı zarûrî memlûk

"Yumuşaklık, terbiye ve iyi yolda olmak, hür olanları bile zaruri olarak sana köle eder."

Hüsn-i ahlâka degül erzânî
Çîn-i ebrû girih-i pîşânî

"Çatık kaş ve kırışık alın(suratını buruşturmak), iyi ahlaka hiç de uygun düşmez."

Virür âyîne-i kalbe işrâk
Vüs'at-i meşreb ü tîb-i ahlâk

“Ahlakça iyi yaratılışlı ve meşrebice geniş olmak, kalp aynasına parlaklık verir.”

Hande-rûlık eser-i rahmetdür
Türş-rûlık sebeb-i nefretdür

“Güler yüzlülük rahmet alametidir. Suratı ekşitme ise nefrete sebep olur.”

Bu insan, güler yüzlü, geniş meşrepli, hoşgörü sahibi olup insanlara surat asmaz.

Huy-ı bed âdet-i bed meşreb-i bed
İder erbâbını merdûd-ı ebed

“Kötü huy, kötü alışkanlık ve kötü meşrep, sahibini, ebedi olarak istenmeyen kişi yapar.”

Nâbî, büyüklük taslamayı, böbürlenmeyi hiç iyi karşılamaz; böylele-riyle konuşmamayı tercih ederek, örnek kişinin böyle tiplerden kaçınması-
nı tavsiye eder.

Hazm olunmaz reviş ü etvârı
Her kimin k'ola tekebbür kârı

“Her kimin ki işi büyüklenme olsa, gidişatı ve hareketleri başkaları tarafından hazmedilmez.”

Ey oğul, “derviş yaratılışlı, mülayim gönüllü ol” dedim ya; kibirli olma ki kibirli insanların kendilerini üstün görmeleri çevresindeki insan-
ların kendinden uzaklaşmasına sebep olur ve kibirli insan yaşamı boyunca yalnızlığa mahkûm olur.

Gırre olmak sıfat-ı şeytândur
Rânde-i bâr-geh-i Rahmân'dur

“Gururlu olmak şeytanın sıfatıdır. Gururlu kişi tıpkı şeytan gibi Allah katından kovulur.”

İtme erbâb-ı tekebbürle sühen
Ol girîzân mütekebbirlerden

“Büyüklenen kişilerle oturup konuşma. Bu tip kişilerden daima kaçın.”

Yani, tevazu göstermeyen, kendini üstün gören insanlardan daima kaçın, onlardan daima uzak dur.

Hem-nişîn olmak olursa nâ-çâr
Sen ana eyle tevâzu’ izhâr

“Eğer onlarla bir arada bulunmak kaçınılmaz olursa, artık çaresiz sen ona karşı tevazu göster.”

Şayet kendini, kibirli insanlardan uzak tutamayıp, aynı ortamda bulunman gerekirse; karşıdaki insanın bu özelliğinin farkında olarak, uyanık ol ve bunun geçici bir durum olduğunu düşünerek hoşgörülü davran, beladan uzak dur.

Kibirli olanlara karşı kibirlenme gereğine inanır.

Ukalâ gerçi şekerler yidiler
Sana kibr idene kibr it didiler

“Gerçi akıllı kişiler şeker gibi tatlı bir söz söyleyip “Sana karşı kibirli olana sen de kibirli ol,” dediler.

Lîk gavgâya çıkar bir yanı
Sen tevâzu’la savuşdur anı

“Lakin yine de onun bir ucu kavga ve kötülüğe çıkar. Onun için sen yine de onu tevazu ile savuştur.”

Tab’ı âdemde olur kibr ü gurûr
Maraz-ı müzmin ü zahm-ı nâsûr

“Kibir ve gurur insanın yaratılışında mevcuttur. Bunlar müzmin bir hastalık ve nasır yarasıdır.”

Düşen ol vâdiye iflâh olmaz
Maraz-ı nikbeti ıslâh olmaz

“Bir vadiye düşen kişi iflah olmaz. Onun kötü hastalıkları düzeltilmez.”

Olma mestâne-i câh u pâye
Karşu turma gadab-ı Mevlâ’ya

“Sakın mertebe ve makam sarhoşu olma; Allah’tan gelen kötü şeylere de karşı durmaya çalışma.”

Devlet malına güven olmaz, mevkii şehrin kapısından çıkmaz. O yüzden makam ve mevkiinin geçici olduğunu bil ve hüner öğren, kendini geliştir.

Ha, oğul, bir de, bazı şeyler vardır ki yazılmıştır alınına, istesen de değiştiremezsin. İşte bu kaderdir! Kadere de boyun eğmen gerekir.

Kibriyâ vü azamet Hakk’a yarar
Kul olanda bu sıfatlar ne gezer

“Büyüklik ve ululuk, Allah’a aittir, kullarda bu sıfatlar bulunmamalı.”

Kişi kibirli olmamalı, kendini büyük görmemelidir; çünkü yaradandır büyüklük ve ululuk sahibi.

Bendelük tavrına olsun amelün
Hak âzârına dırâz itme elün

“Yaptığın her şey kullara yakışır şekilde olsun. Allah’ı gücendirecek bir şeye sakın elini uzatma.”

Sende zâhir olıcak kibr ü gurûr
Kasm ider zahrûnı Allah-ı Gayûr

“Sende kibir ve gurur görüldüğü zaman, gayur olan Allah, senin boynunu ikiye бүker.”

Kibir ve gurur senin toplumdan dışlanmana sebep olduğu kadar, Allah katında da hoş görülmez; çünkü büyüklük ve ululuk Allaha mahsustur.

Kul olarak yoksun olduğumuz iyi huyların farkında olmazsak yaratanın zulmüne uğrarız. Her şeye kadir olan yüce Allah gururlu kişilerin sırtını öyle bir yere getirir ki gururlanacak halleri de kalmaz.

Tutalum çerha irişmiş câhun
Yine ednâ kulısun Allah'un

“Tutalım ki merteben dokuzuncu kat göğe çıkmış olsun, sonuçta yine de Allah'ın alelade bir kulusun.”

Kul olarak, kişi olarak her ne kadar üstün vasıflara sahip olsan, iyi bir mertebeye ulaştan da nihayetinde Allah nezdinde bir kul olduğunu unutmamalısın.

Unf ile halkı kapandun sürme
Kimseye damen ü dest öpdürme

“Sertlik ve kabalıkla halkı kapından kovma. Kimseye el ve eteğini öptürme.”

Makam ve mevkii sahibi olduğunda o görevde oluş amacın “Hal-ka hizmet, Hakk'a hizmet” olmalı; kendini insanlardan üstün görmemeli, kimsenin de senin karşında küçülmesine izin vermemelisin, gerçek bir lider olmalısın.

Ne kadar câhun olursa âlî
Dâmanün bûseden olsun hâlî

“Merteben ve yerin ne derece yüksek olursa olsun eteğini öpülmekten uzak tut.”

Sana lâzım yire yüzün sürmek
Kula düşmez el etek öpdürmek

“İnsan olarak sana düşen, yüzünü yere sürmendir. Hele el-etek öptürmek de asla kula düşmez.”

Kendüne ucbı tasavvur itme
Kâdir oldukca tasaddur itme

“Kendin için ayıp olan bir şeyi aklından bile geçirme, elinde olduğu müddetçe sakın başa geçme.”

Katı dâ'vâcısı çokdur sadrun
Korkarum zâyî'iderler kadrün

“Gerçekte devlet idareciliğinin davacısı çoktur, onun için o makamda senin kıymetini bilemezler diye korkarım.”

Kimseye satma sakın izz ü celâl
İtmesün kimse seni istiskâl

“Sakın kimseye büyüklük ve kibir satma ki kimse de seni saymama-
lık yapmasın.”

Halka vir rıfk u tevâzu'la selâm
Zûr ile eyleme teklîf-i kıyâm

Sana tâ'zîm olunursa ne güzel
İtmeyen cahil ile itme cedel

“Sana hürmet gösterilirse ne güzel; sana hürmet göstermeyen cahil
ile de sakın takışma.”

Çevrende sana saygı duyan kişiler olursa bunun kıymetini bil; çünkü
bu en büyük mutluluktur. Seni hazmedemeyen, senin değerini anlamayan
kişilerle de elbette ki karşılaşacaksın. Sakın ola onlara kendini kabul ettir-
meye çalışıp münakaşa etme.

Sende âmâde ise şerm ü edeb
Olur elbetde mürâ'âta sebep

“Utanma duygusu ve edep sende mevcut iken elbette bunlar senin
saygınlığına sebeptir.”

Nâbî'nin üzerinde durduğu önemli özelliklerden biri de bu tipin,
“edep ve haya”yı elden bırakmamasıdır. Edep, İslamiyet'in önem verdiği
hususlardandır. Ayın zamanda insanın süsüdür. Edepsiz insan şeytana uy-
muştur.

Şermdür gâze-i rûy-ı imân
Bî -hayâlık iki âlemde yamân

“Utanma duygusu imanlı yüzünün düzgünüdür(süsüdür). Utanmaz-
lık ise dünya ve ahrette ne yaman şeydir.”

Hüsn-i hulk ile gözet âdâbı
Gör hayâtunda olan şâdâbı

“Yolu yordamı iyi huylulukla göz önünde bulundur da hayatının nasıl tazeleştiğini gör.”

Edeb ârâyışidür insânun
Bî -edeb tâbî'idür şeytânun

“Edep insanın süsüdür. Edepsiz ise şeytanın arkasından gidendir.”

Bî edeb olmagıla oldı hasûd
Dergeh-i rahmet-i Hak'dan merdûd

“ Ki o şeytan edepsizliği yüzünden hasede düştü ve Allah'ın rahmet dergâhından kovuldu.”

Edepsiz olan şeytan, nefsinin tutuşturduğu kıskançlık ateşi ile kavruldu. Edepsizliği öyle bir boyuttaydı ki, herkesi her şeyi affeden yüce Allah bile onu affetmeyip huzurundan kovdu.

Haşrde vâkı'a-i ukbâda
Sâha-i mahkeme-i kübrâda

Re'f-i re'se bulamazsın kudret
Çeşm taklîbine yokdur fırsat

(Eğer sende o şeytan gibi edepsizleşirsen) kıyamete kadar ahrette ve büyük mahkemenin kurulduğu mahşer yerinde başını yükseltmeye güç bulamazsın. Gözünü çevirmeye fırsat ve kudretin olmaz. Bizler ölümlüyüz; şu fani dünyada şeytanın izinden gitme, hasede düşme ki, Allahın huzuruna çıktığın da başın dik, yüzün ak, gönlün ahlak güneşinin nuruyla dolsun.

Yine dîvan-ı Huda hâzırdur
Hak Te'âlâ her işe nâzırdur

Kudretinde nazar-ı Mevlâ'nun
Farkı yok âhiret ü dünyânun

Naksdan pâk masundur Barî
Olmaz Allah’a tagayyür târî

Hâzır u nâzır iken Hazret-i Rab
Eyleme terk-i murâ’ât-ı edeb

Rabb’ın yüce divanı hazırlanmıştır yine de... Ve Allah şüphesiz her işi (hakkıyla) görendir.

Rabb’nın nazarındaki her şey onun kudretindedir, dünya ile ahretin bir farkı yoktur.

Allah noksanlıktan münezzehtir ve uzaktır. Allah’ın bir benzeri ve eşi yoktur.

Hazreti Allah hazır ve nazır (her yerde daima mevcut ve her şeyi görücü) iken, sakın ona karşı edebini terk etme.

Hazreti Allah için aslında dünya ile ahretin bir farkı yoktur. Yüce Allah şüphesiz ki her şeyi gören, bilen, hakkıyla değerlendiren kâinatın Halik’ı ve yegâne Rabbi’dır. Dilediğini dilediğine verir ve istediği zaman da almak kudretinin sahibidir. Yüce Allah biz kullarından da güzel ahlaklı olmamızı ister. Evet, aslında Allah’a karşı edep diye ayırmak istemiyorum. Bütün fiillerimizi, sadece onun için yapmalıyız ve her hareketimizde daima huzurunda olduğumuzu bilip ona göre davranmalıyız oğlum.

Nâbî, zevk ve sefahat düşkünleriyle hoş geçinmeyi öğütler; bu konuda peygamberin tutumunu örnek gösterir.

Süfehâ ile müdârâ eyle
Enbiyâ kavlini icrâ eyle

Enbiyâ mesleğini eyle kabûl
Oldı me’mur müdârâyâ Resûl

Bî-müdârâ olamazsın râhat
Fahr-i âlem didi “re’s-i hikmet

Peygamberler sözüne uyup “aşağılık da olsa her kişinin yüzüne gül”.

Peygamberlik mesleğini kabul et ki Peygamberimiz böyle yapmakla emrolunmuştur.

Böyle yapmazsan zaten rahat edemezsin. Âlemin övücü olan Peygamber dedi ki: “Hikmetin başı yüze gülmedir”.

Güler yüz, gülleri açmış bir bahçe gibidir. Seyredenlere bir güzellik verir. Güler yüzlülük, ruhtaki inceliğin yüze yansımasıdır. Kendisi de güler yüzlü olan Peygamber efendimiz bizlerin de güler yüzlü olmasını buyurmuştur. Karşımızdaki kişinin özelliklerine bakmaksızın güler yüzle yaklaşmamız gerektiğini belirtmiş ve gerçek bilgeliğin ancak güler yüzle kendini göstereceğini vurgulamıştır.

Bî-sebeb halk ile gavgâ itme
Terk-i bârû-yı müdârâ itme
Olmaga mihnet-i âlemden emîn
Hiç müdârâ gibi yok hısn-ı hasîn

“Sebepsiz yere insanlarla kavga etme ve aşağılıklara karşı yüze gülme siperini terk etme!”

Dünya mihnetinden emin olmak için böyle kişilerin yüzüne gülmekten daha sağlam bir kale olamaz. Yaşamak nefes almaktan ibaret değildir; yaşamın hakkını vermeli, onurlu yaşamalısın, karşılaştığın sorunları iyi niyetle çözmelisin, aklını kullanarak cahil- aşağılık insanlarla muhatap olmalı, belayı başından defetmek için “yüze gülme silahını” kullanmalısın.

Bâd-veş eyleme her bezme şitâb
Mihr-veş eyleme devr-i ebvâb

Nâbî, huzur ve mutluluğun evde aranmasını öğütler.
Hânedan çıkma ki oldur cennet
Kûşe-i hânedan künc-i ‘uzlet

“Rüzgâr gibi her yere girip çıkma, güneş gibi de her kapıyı dolaşma. Evinden dışarı çıkma ki evinin köşesindeki halvet (yalnız kalma) köşesi, senin için cennet sayılır.”

İnsan, hayatında seçici olmalı, rüzgâr gibi rast gele savrulmamalıdır. Sıkıntılarına geçici çözüm bulacağını zannederek kendini evinden dışarı atmamalı, evindeki cennetin farkına varmalıdır.

Nâbî, ihtiyatlı olmayı; herkese sırrını açmamayı tavsiye eder. Meclise yabancıların girmesini hoş karşılamaz.

Keşf-i râz eyleme bîgânelere
Virme yol meclise dîvânelere

Herkesi mahrem-i esrâr itme
Sırrını zîver-i bâzâr itme

“Ehli olmayan kişilere sırrını açma. Adilere(layık olmayanlara)da meclise girmeleri için yol verme.”

Herkesi sırlarına ortak edinme; sırrını pazarlarda satılan süs malı haline getirme(pazara düşürme).Oğul demiştim ya seçici ol, seçici ol ki sevgini, alakanı hak etmeyen kişilerle oturup kalkma. Çünkü senin ayarında olmayanlar kendini bir şey zanneder, boy gösterir. Böylelerini senin yanında görenler de onları adam zannederler. O tür adamlardan uzak dur, sırrını açma, mahremine girdirme ki azametini kaybolmasın.

Herkesün kavlini sâdık sanma
Cümleyi lik münâfık sanma

Nâbî, bu örnek insanın, bütün güzel huyları şahsında birleştirmesi yanında, başkalarının övgülerine kapılıp şımarmamasını ister (Kaplan, s.72).

Kimsenün mehdine magrûr olma
Kesr-i nefis eylemeden dûr olma

Olur âlûde-i çirkâb-ı riyâ
Yüzüne karşı olan medh u senâ

Cerbden fark idemem ol suhanı
Ki şifâhen ideler medh seni

Senden eylerse eger kat’-ı ümîd
Ugramaz dâ’irene olsa da îd

“Kimsenin seni methetmesiyle gururlanma; nefsini kırmaktan (körtletmekten) da sakın geri kalma. Yüzüne karşı yapılan övgü ve medh elbette riya (gösteriş) pisliğine bulaşmıştır. Seni yüzüne karşı söz söyleyerek övüyorlarsa, o sözlerin uyuz hastalığından bir farkı yoktur. Bu kişiler senden ümidi kestikleri andan itibaren, bayram bile olsa senin kapını çalmaz, yanına uğramazlar. Sevgili oğlum, senin gibi nitelikli bir insan elbette ki çevresinden övgüler alacaktır. Güzel ahlaklı bir insan olarak niteliklerinin fark edilmesi doğaldır; ancak bu methiyeler senin yüzüne de söyleniyorsa, bu tehlike işaretidir. Kendini bu övgülerin seline kaptırırsan seni övme bairsersizliğini gösterenlerden bir farkının kalmadığını, uyuza yakalandığını

geç de olsa anlarsın. Sakın ola böyle kişilerle ahabplık kurma, bil ki onlar menfaatleri bittiği anda sana sırt çevireceklerdir.”

Nâbî, başkalarının evine davetsiz girmeyi hoş görmez. Her daveti de kabul etmek istemez. Gidilen davetten kişinin zarar görmemesini esas alır. Fasık kişilerle aynı sofrada bulunmak hoşuna gitmez. (Kaplan, s.74)

Varma gayrun evine bî-da’vet
Ola ammâ o da ehl-i hürmet

Vardugun meclis ola ehl-i reşâd
Olmaya encümen-i fisk u fesâd

Da’vete gerçi icâbet lâzım
Olmaya fiskı velî müstelzim

Öyle meclis olamaz sana mahal
Ki ide ırzuna îcâb-ı halel

“(Ey oğul!) başkalarının evine davetsiz olarak gitme! Hatta her davet edildiğin yere değil, hürmet ehli olanların evine git. Vardığın meclis doğru yolda insanlarla dolu olmalı, fesat ve kötülük kumkuması olmamalıdır.

Gerçi davete icabet etmek gerekir ama kötülük ve dedikodudan da emin olmalıdır. Öyle kötü meclisler sana bir oyalanma yeri olamaz, oralar senin namusuna leke düşürür. Ey oğul! Başkalarının evine çağırılmadan icabet etme; ancak her davet edildiğin yere de “nezaketen diyerek, baba öğüdü sayarak” gitme. Öyle yere git ki; gittiğin meclis dost meclisi olsun, saygınlığına saygınlık katsın. Nezaketen ya da zaman öldürmek için fesat insanlarla oyalanma, böyle insanlar senin namusuna, kişiliğine zarar verir, değerini azaltır.”

Nâbî, portresini çizdiği örnek insanı, en ince ayrıntısına kadar vermektedir. Bu tipin konuşmasının nasıl olması gerektiğini de söylemektedir. Konuşurken sözü ağızda yuvarlamamalı, tekrardan kaçınıp karşısındakini bıktırmamalı, insanın ayıbını yüzüne vurmak yerine, bundan kaçınmalı, insanları, öfke ile hitap ederek, kırmamalı, gerektiğinde konuşmasını ve susmasını bilmelidir.

Söyledükde sözi itme tekrâr
Yâ meger zikr ola yâ istigfâr

Kimseye virme huşûnetle cevâb
Lutf ile izzet ile eyle hitâb

Kimsenün ‘aybını urma yüzine
Gûşunı bâb-ı kabûl it sözine

Olsun ârâyış-i dehenün bu makâl
İnkisâr alma yamân olur hâl

Nâbî, Hz. Peygamber’in bu uyarılarından dolayı müminlerin günahlarıyla uğraşmanın doğru olmadığını; günahlarından dolayı kişiyi kınamanın hata olduğunu ifade etmiştir. İnsan başkalarıyla uğraşmak yerine kendi kusurlarını görmelidir. İnsanların kalbini kırmamaya özen gösterilmesini tavsiye etmiştir.

Terk-i âyîn-i cefâ vü sitem it
Bed-şiken dil-şiken olma kerem it

Hele n’eylersen it ey rûh-ı revân
Olma hâtır-şiken ü tîz-zebân

Kesr-i hâtır güneşün ekberidür
Cümle-i masiyetün bed-teridür

Eyle hâtırları ta’mîre şitâb
Eyleme arş-ı ilâhî’yi harâb

Kâil olur mı Hudâvend-i Gayur
Ki harâb ola o beyt-i ma’mur

638. Ol gözüm nuri bu ma’nâyı habîr
Olmaz aslâ bu güneş afv-pezîr s.223-229

“Bu söz dudaklarının bir süsü olsun: “Kimsenin ahını alma, halin yaman olur.

Cefa ve sitem işini terk et. Kerem et de kötü bir iş olan kalp kincilik yapma. Hele ne yaparsan yap da, tek kalp kırıcı ve keskin dilli olma. Hatır yıkmak günahların en büyüklerindendir, hatta bütün günahların en kötüsüdür. Bunun yerine kalpleri kazanmaya, hatır yapmaya çalış da Allah’ın

Arş'ını harap etme. Hiç yüce Allah, mamur birer ev olan kalplerin harap olmalarına razı olur mu? A gözümün nuru! Şundan da haberin olsun ki böyle bir günah; asla affedilmez.

Cancağızım yüce Allahın dergâhına çıkacağımız günü düşünerek salih bir kişi ol, salih bir Müslüman'ın korkusu, bir başkasının kalbini kırmak, onu incitmektir. Çünkü kalp kırmak, Allah-ı te'âlâ lütfünü incitmektir. Neye uğrarsa uğrasin, salih bir kimse, asla kimseye kötü söylememeli ve lânet etmemelidir. Daha önce de söyledim ya güler yüzlü olmak, yapıcı olmak bizim insanlık vazifemizdir. Peygamber Efendimizin zikrettiği gibi "Kalp kırmak, Kâbe'yi yıkmakla birdir." Evet, oğlum yaşamın boyunca kimsenin ahını almamaya, kalbini kırmamaya itina et ki rahman ve rahim olan yüce Allah böyle bir günahı asla affetmez.

SONUÇ

Hayriye, daha kaleme alındığı tarihten başlayarak günümüze kadar, kendi türünde eşsiz bir eser olarak beğenilmiştir. Nâbî, eserinde devrin göze batan kusurlarını, düzen bozukluğunu, kendinden öncekilerin görmediği veya görmek istemediği bazı haksızlıkları eleştirmiş, baba nasihati olduğu kadar, çağın ideal insanı için gerekli ahlak kurallarını, günlük hayat kurallarını, günlük hayat düzenini, dünya görüşünü de içine alır.

İşte Nâbî gibi edip ve şairler; ilim ve hikmet ehli çeşitli şekillerde bozuklukların önüne geçme çabası içindedirler. Hayriye bu hayırlı teşebbüslerden sadece birisidir ve o günün yaralanmış Osmanlı toplumu için bir ilaç hükmünü almıştır. Dürüst, iyi niyetli, iyi ahlaklı, hoşgörülü, düşkünlere yardım eden; rüşvet, yolsuzluk gibi toplumsal hastalıktan uzak; olumlu ve uyumlu bir insan olmayı öğütler. Nâbî'nin oğluna, dolayısıyla çağının gençlerine model olarak sunduğu ve ahlak anlayışını şahsında gösterdiği örnek insan tipinden dolayı Hayriye elden ele, dilden dile dolaşmış ve okulların ders kitabı olmuştur. Devrinde, çocuk eğitimi için yazılan bu eser, çocukların eğitimi, olgunlaşması, sosyalleşmesi ve diğer ruhî ihtiyaçlarını karşılaması gibi konularda en büyük yardımcı olan bir şah eserdir. Bu bağlamda da, diyebiliriz ki, bu gün çocuk edebiyat gelişiminde ele alınacak olan ilk eserdir diyebiliriz.

KAYNAKÇA

Bilkan, Ali Fuad, Nâbî Hayatı-Sanatı-Eserleri, Ankara. 2007, Akçağ Yayınları

Kaplan, Mahmut, Hayriyye-i Nâbî (İnceleme- Metin) Atatürk Kültür Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi yayını- Sayı: 94 Mesneviler Dizini .1, Ankara 1995

Karahan, Abdülkadir, Nâbî,Kültür ve Turizm Bakanlığı yayınları, Ankara 1987

Pala, İskender, Hayriye. İstanbul 2004, Kapı Yayınları

Yorulmaz, Hüseyin, Dîvân Edebiyatında Nâbî Ekolü, Kitabevi, İstanbul 1996

RUMELİ „VİLÂYAT-I SELÂSE’SİNDE“ BOŞNAK MUHACİR ONOMASTİĞİ (1878-1912)

Dr. Recep ŞKRİYEL

*Sırbistan Cumhuriyeti, Sancak, Novi Pazar Devlet Üniversitesi,
Tarih Bölümü Öğretim Üyesi*

ÖZET

Elimizde varolan tarihsel ve diplomatik kaynaklara göre, Boşnak muhacirlerinin Bosna-Hersek topraklarından Osmanlı İmparatorluğunun kısıtlı topraklarına sürgünü Rumeli'nin etnik gökkuşağına yansımıştır. 1878 yılında düzenlenen Berlin Kongresi kararıyla Boşnakların Osmanlı devletinden ayrılması (sayı 25), Avusturya-Macaristan'a karşı silahlı direnişe de sebep olmuştur. Rumeli'nin Osmanlı hükümdarlığı altındaki diğer topraklara yani „Vilayat-i Selase” içine muhacir komisyonları tarafından büyük sayıda kovulan Boşnak muhacirleri yerleştiriliyor.

Araştırmamızın nesnesi „Vilâyatı selâse” yani Selanik, Manastır ve Kosova vilayetleri toprakları içinde 1878 ila 1912 Boşnak milleti tarafından bırakılan izlerdir. Bu orjinel bilimsel araştırma, araştırmacı kamuoyuna, „Vilayat-i Selase” içindeki Boşnak önekini taşıyan Boşnak onomastiğine (antroponomi ve topomastiği) vurgu atıyor. Eser, bu ilginç bilim dalı çerçevesinde yapılmış uzun süreli empirik araştırmaya dayanıyor ve Boşnakların Makedon etnik topraklarının içindeki iki yüzyıllık varoluşuna yeterlice şahit oluyor. Anılmış onomastik yapılar; Rumeli toprakları içinde zor şartlar içindeki Boşnak muhacir varoluşuna ve hayatta kalmasına tanık olarak bu milletin Osmanlı İmparatorluğu'nun iç kısımlarına (Anadolu'ya) sürekli göçüne de şahit oluyor. Bu eser Boşnakların „Üç Vilayette” yaşamı hakkındaki sorulan sorular üzerine bir giriş temsil etmektedir. Andığımız aynı eserin kaynakçası içinde bir sürü, bugüne kadar yayınlanmamış tarih eserler de var.

Kanlı Balkan savaşlarından sonra (1912/1913) Osmanlı nüfusunun diğer kısmıyla beraber büyük sayıda Boşnak ailesi göç edip Osmanlı idaresi tarafından Anadolu'nun kıyasal bölgelerine yerleştiriliyor.

Anahtar Kelimeler : Rumeli, Vilâyatı selâse (Selanik, Manastır, Kosova), Makedonya, Osmanlı Devleti, Boşnak, Boşnaklar, Bosna yolu, Boşnak mahallesi, Boşnak evi, Boşnak mezarları, Boşnak dağı, Boşnak değirmeni, Boşnak sokağı, Boşnak hanı, Boşnak tarlaları...

BOSNIAK MUHACIR ONOMASTICS IN RUMELIAN “VİLÂYAT-I SELÂSE” (1878-1912)

Dr. Recep ŞKRIYEL

Serbia, University of Novi Pazar, Department of History

ABSTRACT

According to the historical and diplomatic sources in our hands, the pogrom of Bosniakmuhacirs from Bosnian and Herzegovinian grounds to the shrunk territories of the Ottoman Empire have affected the states spectrum of ethnicities. The separation of Bosniaks from the Ottoman Empire, according to the 25th amendment of the Berlin Congress, caused a military resistance against Austria-Hungary. The Muhacir commissions have accepted and accommodated a large number of Bosniakmuhacirs to the remaining parts of Rumelia under the Ottoman Empire control.

Subject of our research are the Bosniak national traces left in the “Vilâyâtiselâse” i.e. Salonica, Monastir and Kosovo Vilayets between 1878 and 1912. This original scientific research emphasizes the onomastics (antroponomics and topomastics) with Bosniak prefixes in their name thus representing it to the public. The work in the field of this interesting topic of science is based upon a long-term empirical research and is sufficiently representing the 200 years of Bosniak presence on Macedonian ethnic territories. The mentioned onomastic constructions are also witnessing the further pogrom of the Bosniakmuhacirs, already living under difficult and dangerous conditions of survival, and their settlement to more inner parts of Ottoman Empire, i.e. Anatolia. The work also offers contemplation over the most important aspects of the everyday life of the Bosniaks in the “Three Vilayets”. Among the literature we have cited in our work, there are many very important unpublished historical texts.

After the bloody Balkan Wars (1912/1913) a large number of Bosniaks alongside other local Ottoman Muslim population have been transferred to Anatolia via state authorities.

Key words: *Rumelia, Vilâyâtiselâse (Salonica, Monastir, Kosovo), Macedonia, Ottoman state, Bosnias, Bosnian road, Bosniak quart, Bosniak house, Bosniak graveyard, Bosniak mountain, Bosniak mill, Bosniak street, Bosniakhan, Bosniak fields etc.*

GİRİŞ

Boşnakların sürgünü, XIX yüzyılın ikinci yarısında Balkanlardaki heterojen İslam nüfusunu kapsayan büyük göç hareketi, birçok muhacir bölümlerinden sadece biriydi. Büyük Doğu Sorumu (1875-1881) geçerek Balkan halklarının toplulukları kaderleri için çözücü etkilige sahip olmuşlardır. Karadağ askerinin fetihlerini durduramayınca, Osmanlı askeriyle yürütülen kanlı ve şiddetli çarpışmalardan sonra (1875-1878) Boşnakların en önemli stratejik pozisyonları düşmanlar tarafından ele geçirilmiş. Böylece, Müslüman nüfusunun panik altında göç edip yeni kurulan milli bağımsız devletlere (Karadağ, Sırbistan, Bulgaristan ve Romanya) doğru iletmesi insanî krizine sebep olmuştur. Yeni kurulmuş devletlerden kovulmuş ve ihtimam edilmemiş İslam nüfusu, yeni ve daha güvenli koşulları arayıp Osmanlı devletlerin iç bölmelerine çekilmeye başlamış, bu şekilde büyük muhacir kolları askeri ve ekonomi bakımında yüklenmiş Makedonya'yı basmış, böylece bu yer bir milyon buçuk göçmenin muvakkat ya da devamlı muharebe meydanı olmuş.

Muhacirlerde kaçmanın dehşeti ne kadar da etkili olsa bile sallanmış Osmanlı devleti iktisadında büyük olumsuzluklara sebep olmuştur, çünkü onların gayet büyük miktarda akınının sonuçlarını kararlı bir şekilde çözmek için münasebetli ve ölçülmüş duhul seçmek için hazır ve kabiliyetli değilmiş. Kendileriyle sadece hatıralar taşıyan muhacirlerin iktisat ve sosyal problemlerini çözmek, sadece siyasi değil, insanî vazifesiymiş. Bu noktadan başlayarak iktisadi bakımından yüklü olan bu sorunu çözmek için ek araçlar aramak zorunda kalmış. Çalışmamız, muhacirlerle ve onların birçok on senelik dramatik kazaya uğramalarıyla ve Osmanlı iktidarının bu zor ve şüpheli durumla karşılaşması çabalarıyla ilgili olayları yaklaştırmamızın bir yönüdür.

Boşnak ve diğer müslüman halkını mutlaka hasara uğratan Berlin Kongre'nin (1878) kararları zorbalığın küçük halklar üstünde zaferini göstermiş. Kongre'nin dikte edilmiş kararları (madde 25) Bosna-Hersek toprakları'nın ilhakını kestiriyor.¹ Onların yürütmesiyle Müslüman elemanında şüphe ve gayrimemnunluğu arttırmıştır. Yani, Avusturya-Macaristan'ın yeni fethi siyaseti Boşnaklarda, Osmanlı iktidarı vaktinde hazları olan gerekli itimadı, emniyeti ve imtiyazı kaybetmeyi temsil ediyormuş. Bosna-Hersek'in sosyal ayrılıp dağılması sebeplerinden biri, gayrihristyan nüfusu-

1M. Hadžijahić, *Porijeklo bosanskih Muslimana* (Boşnak müslümanların kökenleri), Bosna, Sarajevo, 1990, 123-125.)

nun katolikleştirilmesi tehlikesini devamlı olarak yayan yanlış bilgileridir. Olaylar, daha büyük yerleşme merkezlerindeki Boşnak-Hersekli halkının Avusturya-Macaristan iktidarına karşı yürütülen başarısız silahlı hareketleriyle devam etmiş. Memnuniyetsizliği en yüksek dereceye taşıyan, erkek nüfusunun genel seferberliğini kestiren, sözde yerel savunma kanunu (1881) idi. Bu olaylar Bosna-Hersek nüfusunun, ayrıca Boşnakların temel sorunu oldu ve onlar sürekli Türkiye'ye taşınmak için istekler aramaya başlamış. Karadağlılar tarafından yürütülen silahlı hareketler sonucu olarak ele geçirilen kentlerden ve ortamlardan kovulan Hersekli Boşnakların memleketlerine dönmesi çabaları giderek yatışmış. Böylece Boşnakların, önceden başlatılmış, hala Osmanlı devleti idaresi altındaki topraklara külçe göç ettirilmesi hareketleri devam etmiş. Muhacirlerin Karadağ, Sırbistan, Kosova veya Arnavutluk'tan geçen devinim yönleri², kaçınılmaz surette, büyük Doğu sorunu zamanında gerçek demografi patlamasına uğrayan "VİLÂYAT-I SELÂSE'SİNDE" (Batı Rumeli) doğru gidiyormuş.³

Muhacir Boşnak aileleri en büyük sayıda Üskübün (Kosova vilayeti)⁴ mahallelerinde yerleşik, amma etrafındaki köylerde, özellikle Hasanbey'de (bugünkü Çento) yerleşik imiş ve o yerde tüm Boşnak ortamlarından gelen mülteci guruplarını kayıtlayabildik. Zaman boyunca, Sırp sömürgeci politikasına karşı memnuniyetsizliklerinden dolayı, Türkiye'ye göç edip köyde Boşnak kalmamış.

Boşnaklar 1908. yılından, Jön Türklerin tahta geldiklerinden sonra büyük sayıda muhaceret edilmiş, onların yerleşilmesi ise Üskübün etrafındaki çiftlerde ve Makedonya'daki diğer yerlerde yerleşilmiş. Bu dalga da asılzade tabakasından, ağırlıklı Bosna'nın kuzey bölgesinden ve başka yerlerden (Biyelina, Brčko, Bosanski Şamats, Tuzla, Saraybosna, Banya

2S. Rizaj, *O migracionim kretanji na Balkanu (1877-79)* / („Međunarodni naučni skup povodom 100-godišnjice ustanka u Bosni i Hercegovini, drugim balkanskim zemljama i Istočnoj krizi 1875-1878. godine“; ANUBIH, XXX, Sarajevo 1977, 186-197.(S. Rizaj, *Balkanlar'da göç hareketleri (1877-1879)*: Sempozyum bildirileri Bosna-Hersek ve diğer Balkan ülkeleri 100 yıldönümü ayaklanmasının ve Doğu kriz 1875-1878 arasında münasebetiyle uluslararası konferans, Saraybosna 1977, 186-197.)

3Bkz. Реџеп Шкријељ, *Мухаџирската криза и населување на Бошњаџите во Македонија (1875-1901)* /Скопје2006, 107-135.(Recep Şkriyel, *Muhacir krizi ve Makedonya'da Boşnakların yerleşmesi1875-1901*, Üsküp 2006, 107-135.)

4Kosovskiot vilayet 5 sancağa ayrılmıştır: Priştine, Prizren, Yeni Pazar, Üsküp ve Debre. 1880. yılından sonra Prizren sancağı Manastir vilayetine bağlanmıştır. 1888. yılına kadar Kosova vilayetini 5 sancaktan oluşmuştur (Priştine, Yeni Pazar, Taşlıca, İpek ve Üsküb), Devlet salnamesine göre hicri 1306. (1888/89) y. Kosova vilayetinin merkezi Üskübüş, ve 6 sancağa ayrılmış (Üsküb, Priştine, Yeni Pazar, İpek, Taşlıca ve Prizren)...

Luka, Bihaç vs.) büyük numarada muhacir kaydedilmiş. Muhacirlerin sayısını azaltan nedenlerden biri de farklı iklim koşulları ve sıcak hava, aynı şekilde bulaşıcı hastalıklar (malarya, tifo ve kolera), büyük sayıda Boşnak mültecilerinin ölümüne sebep olmuş.

Gene, bu olayların burcunda muhacir Boşnakların “VİLÂYAT-I SELÂSE’SİNDE” ayrı bölgelerinde yerleşmesiyle kendilerinin sosyal ve materyal durumunun iyileşmesini ortaya atmalıyız. Verimli toprağın ile maddî yardımının dağıtılışı, onların genelde ihlâl edilmiş iktisat standart’ının iyileşmesini imkânsızlaştırmıştır. Bu muhacir ailelerinin Anadolu ve Ortadoğu ülkelerine sürekli çekilmesi bu toprakların iklim ve diğer koşullarına alışmadıklarından dolayıdır.⁵

BOŞNAK ONİMİSİ

Vilâyatı selâse’sindeki Boşnak onimisinin yeni araştırması, eser sahibinin kültür ve araştırıcı kamu âlemine bu kez temelinde Boşnak alâmetli leksemeleri içeren Rumeli onomastiğinin, antroponiminin ve toponomastiğinin sorununu ortaya çıkaran araştırma dizisinin parçasıdır.⁶ Eser bu ilginç bilim alanı üzerinde sürdürülen daha uzun zaman alan deneysel araştırma-ya dayanır. Verilmiş sonuçlar, Boşnakların Vilâyatı selâse alanlarındaki iki yüzyıllı siyasi varlığının belirtisidir. Geniş onimi, muhacirlerin ve Boşnakların sadece Rumeli coğrafi alanlarındaki var oluşların ve kalımlarının değil, kendilerinin Osmanlı devletinin daha içeri bölümlerine (Anadolu) göç etmelerinin şahitidir. Araştırma, Vilâyatı selâse alanlarındaki Boşnakların varolumun ve tarihî kalımın bileşik sorununa (1878 1912) bir tür giriş olmasını yeğliyor. Bu bilimsel araştırma eser sahibinin, verilmiş eserden ilk plana sürdürülen yayınlanmamış tarihî kaynaklara göre yaklaşımın tavsif ediyor.

Rumeli onimisinde (antroponimi ve toponimisinde) Boşnak leksemelerini içeren büyük sayıda tanınmış terimler var. O bakımdan, Boşnak muhacirlerin 1878. yılından sonraki dönemde yerleşmesi sonucu olarak olagelen onimisi hakkında konuşuyoruz. Boşnakların Vilâyet-i selâsesinde *5Rumeli’den Türk Göçleri* (Turkish emigrations from the Balkans) – (Belgeler-Documents); vol. III, Ankara 1989. CLXXXII (Hazırlayan: Bilal N. Şimşir); aynı bkz. J. McCarthy, *Deat and Exile. The Ethnic Cleansing of Ottoman Muslims 1821-1922*, New Jersey 1996, 1-23.

6 Bkz. Л. Гушевска, *Бошњак (Бошњак во македонската онимија)* (Boşnak /Makedon onimisinde Boşnak/; Бошнаците на Балканот (Зборник), Друштво за наука и уметност, Скопје (Üskup) 2003, 183-190.

muvaakkat ya da mütemadiyen meskeni Rumeli toponimisi üzerine ciddi bir iz bırakmıştır, bilimsel leksikolojik araştırmaları göre ise, Makedon edebi dili terminolojisini de etkilemiştir.

Üsküp ile Saraybosna arasındaki hayati kara bağlantısı uzun zaman Boşnak Yolu gibi tanındıkmış - farklı mal, istifade, posta malı, müslüman hacıları ve olağan yolcuları taşıyan ticaret kervanların canlı yolu, eski Teto-va yolundan, yoğun Kaçanik boğazından, Mitroviça'dan ve Yeni Pazar'dan Bosna'ya ve geriye yönetiyormuş.⁷

Vlogyimej Pyanka, kendi mükemmel çalışmasında Boşnak muhacirlerin Ohri-Prespa (Manastir vilayeti) havzası bölgelerinde birzamanki mevcudiyetini şahit eden birkaç toponomastik apelativleri⁸ anıyor: Boşnak Malesi, Boşnako Vodeynitza.⁹

Buraya gerçek etnonimlerden üretilmiş toponimler de giriyor, yani herhangi milleti, etnik gurubu ya da dini işaretleyenler (Boşnak, Bosnalı): Boşnako Vodeynitza, Boşnak Çeşmesi - İzbišta (Resne ilçesi) koyunda bulunan çeşme; Boşnakoi - Podgortzi köyündeki mahalle; Boşnakoftza - Tzrkofça, Pralenik, M. Papranik köylerindeki aileler ve Bosnaletz - Zlatari köyünde bulunan tarla.¹⁰

Boşnakovlar („Bosnak gibi” cömert, yoksullara yemek de içki de veriyorlarmış) Tikveş bölgesindeki Stredselo köyünde eski-müslimanlar arasında mevcutmuş.¹¹

Ustrumca bölgesi, Boşnak muhacir ailelerin hedeflerinden biri imiş ve böylece mantıksal olarak, İloviça köyündeki Boşnak Kulübeleri¹², Glavovitza köyündeki Boşnaklar mahallesi, Boşnak Osoesi adını taşıyan Bigla köyündeki Boşnatzi ailenin çiftliği (orman ve tarlalar), toponimleri ortaya çıkmış. 1912 yılındaki Boşnak ailelerin Stanyevtze köyünden (Üsküp san-

7J. Хаџи – Васиљевић, *Скопје и негово околина* (Y. Hacı-Vasilyeviç, Üsküp ve civarı), Београд (Beligrad) 1930, 20-21.

8İnşaat ve diğer insan eseri yada insan tarafından işlenmiş diğer objeler.

9В. Пјанка, *Топонимастика на Охридско-преспанскиот базен*, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје, Скопје1970, 185.(V. Pyanka, *Ohri-Prespa civarı toponomastiği*, Makedon dil "Marko Tzепенkov" enstitüsü - Üsküp, (Üsküp)1970, 185.)

10Ibidem, 204, 208, 326-327.

11В. С. Радовановић, Тиквеш и Рајец (Tikveş ve Rayetz), Населба и порекло становништва, cilt 17, Српски етнографски зборник, књ. XXIX, Београд (Beligrad) 1924, 317.

12Д. Митева, *Топонимјата на Струмичко* (Strumitza toponimisi), Скопје (Üsküp) 1989, 111; исто: Л. Гушевска, Бошњак/Бошњак во македонската онимија, Бошњаци на Балканот, Друштво за наука и уметност, Скопје 2003, 183-190.

çağı, Kumanova kazası, Sveti Nikole ilçesi) kovulmasından sonra yurtların kalıntıları Boşnak Evleri adını taşımış.¹³

O. Ivanova'nın sözlüğünde, Boşnaklar toponimleri Boşnak leksemi veya millet adından kök alıyor, ki onun anlamının yönü:

- a) Bosna'nın sakini
- b) Bosna müslümanı¹⁴

Eski Üsküp mahallesi Çayır yüceltmesinde bulunan Boşnak Mahallesinden (Boşnaklar)¹⁵ yana, T. Stamatovski ile M. Mitkov'un¹⁶ geçirdikleri araştırmalarından Gabreş köyünde (Kostur ilçesi) bulunan Boşnağın sokağı, Selanik ovasında bir zamanlarda var olan Boşnane köyü¹⁷ ve Lerin ilçesi Petersko köyünde bulunan Boşnağın köprüsünün var olduğunu anlayabiliriz.

Boşnako(v)/-ski, Boşnaçki ve Boşnyaçki¹⁸, soyadlarının kökleri hakkında sorun, müelliflerin yazılarına göre yeni bir ikilem açıyor – millet adından mı, lakaptan mı, yoksa temellerinde korunmuş Boşnak kişisel adından mı kaynaklanıyorlar.

Bulgarlar kişisel ve soyadları sözlüğüne göre, 1860. yılında Doyran'da Boşnak ve Bosna sakini etnonimleriyle bağlantı kuran Boşnakov/Boşnyakov soyadlarına rastlanıyor, amma bu kitapta da ayırım aynı şekilde yapılmıştır.¹⁹

13O. Иванова, *Речник на топонимите во сливот на Брегалница* (Bregalnitz nehr havzası toponim sözlüğü), Скопје (Üsküb) 1996, 64.

14 İbidem

15Boşnaklar mahlesinde Vaska İlieva (1921-2012) Makedon halk melodisinin doğmuştur. (M. Китевски, *Васка Илиева* (монографија) (M. Kitevski, Vaska İlieva / monografi/, Скопје (Üsküp) 2000, 51.)

16T. Stamatovski, M. Mitkov, Бошнако(в)/-ски и Бошњако(в)/-ски, Бошначки и Бошњачки, *Јазикот на имињата*, Скопје 2000, 26-27.(T. Stamatovski, M. Mitkov, Boşnako(v)-ski ve Boşnyako(v)-ski, Boşnaçki ve Boşnyaçki: İsimlerin dili, Üsküp 2000, 26-27),

17Б. Ж. Милојевић, *Јужна Македонија* (B. J. Miloyeвић, Güney Makedonya), Насеља српских земаља, Српски етнографски зборник, књ. X, Српска краљевска академија, Београд (Beligrad) 1921, 32.

18И. Бошњачки, *Кон свадбените обреди, игри и песни во Малешево* (Maleşeva oyun, şarkı ve düğün adetleri), Македонски фолклор, V / 9-10, Скопје, 1972, 141-151.

19С. Илчев, *Речник на личните имиња у Българите*, София 1969, 86 (S. İlçev, Özel isim Bulgar sözlüğü, Sofiya 1969); аупи: Л. Гушевска, *Бошњак/Бошнак во македонската онимија*, Бошнаците на Балканот (Зборник), Друштво за наука и уметност, Скопје 2003, 186.(L. Guşevska, Makedon onimisine Boşnyak/Boşnak), Balkanlarda Boşnaklar

Makedonların soyadları sözlüğü²⁰ bu soyadlarının köklerini, erkek kişisel adından ya da Boşnak (Boş/e + - no + - ak – Boşnak / Bosna) lakabından türemiş olduğunu anlatıyorlar.

L. Guşevska'nın anlatığı T. Stamatovski'nin tezine göre, Boşnakovtzi (Ohri) soyadının var olması yeniyerleşen Boşnak aileleriyle alakası yoktur, çünkü Boşnak millet adını ekmek ve yaşatmak için o dönem çok kısa ve yetersizmiş.²¹ Onomastikçilerin, bu soyadın Makedon antroponimisinde vekâleti hakkında delil şüphesi oradan kaynaklanıyor.

Üsküp ile Selanik çukur vadisindeki toponimler de göstergeçtir: Boşnak yolu²², Boşnak sokağı, Bosna sokağı²³, Boşnak (H)Anı²⁴, (Üsküp ile Selanik); Mrşevci köyündeki Boşnak evi (şindıra)²⁵, ve bir yakın zamana kadar Deladrovca²⁶ köyünün güneyinde var olan Boşnak mezarları²⁷, Miladinovça köyündeki tren istasyonuna yakın Boşnak tepesi²⁸, Umin Dol'da bulunan Boşnak bayırı ve Boşnak Hendeği²⁹, Boşnak mahallesi³⁰ (Üsküp

(Bildiri), Üsküp 2003, 186.

20M. Коробар-Белчева; М. Митков; Т. Стаматовски, *Речник на презимињата кај Македонците*, том I, А-Љ. Скопје 1994, 155. (M. Korobar, Makedon soyadları sözlüğü, c. I, A-L, Üsküp 1994, 155ç)

21Л. Гушевска, *Бошњак/Бошњак во македонската онимија...* 186-187.

22J. Хаџи-Василевић, *Скопје и његова околина...* 20-21. (Y. Hacı-Vasilyeviç, Üsküp ve civarı... 20-21.)

23Ibidem, 73.

24Bu terim A. Evansa göre Üsküpteki Kurşunlu Han'la alakâlıdır.(Kıyasla: J. Хаџи-Василевић, *Скопје и његова околина...* 130-131.)(Y. Hacı-Vasilyeviç, Üsküp ve civarı... 130-131.) Selanikte de Boşnak (H)an mevcutmuş. (Александър Кипровъ, *Бошњак ханъ*, Из моитъ спомени, Ил. Илинденъ, г. 3 / 6 - (26), София 1930,1-2.) – (Aleksandırı Kiprovi, *Boşnak Hanı* /Hatıralarımdan/... Sofiya 1930, 1-2.)

25Bkz. J. Ф. Трифуноски: *Сеоска насеља Скопске котлине*, V, Скопје 1964, 38-39.)(Y. Trifunovski, Üsküp vadisinde yerleşim, V, Üsküp 1964, 38-39)

26Radoin Bagrem arazisinde köy meyarlığı mevcutmuşç (Bkz: J. Ф. Трифуноски, О босанско-херцеговачким мухацирима насељеним у околини Скопља, *Geografski pregled*, VII, Sarajevo 1963, 148.) (Y. F. Trifunovski, Üsküp etrafında yerleşen Bosna-Hersek muhacirleri)

27J. Ф. Трифуноски, *Сеоска насеља Скопске котлине...* 40. (Y. F. Trifunovski, Üsküp vadisinde yerleşim...)

28Ibidem, 44. (Eser sahibine göre bu yerde bir Boşnak eldürülmüş.)

29Ibidem, 52.

30Daha detaylı: В. Нетков, Положба, природни услови, население, топографски развиток и тип на градот Штип, Астибо (I –XX век), Скопје, 1964, 15-18. (V. Netkov, İştipşehrinin konumu, doğal koşulları, nüfüsü ve topoğrafik gelişmesi, Üsküb 1964, 15-18).

ye İstip) ve İstipiteki Fethiye mahallesin'deki Boşnak camii.³¹ Boşnak muhacirlerinden dolayı Sırp-Osmanlı savaşları'ndan (1876-1878)sonra tarımcılıkta, o zamana kadar tanınmış Pirilep³² yerine iyi bir alternatifolarak demirden yapılmış Boşnak pulluğu kullanılıyormuş.

Ustrumca çukur vadisinde (güneydoğu Makedonya'da) bulunan, yerleştirilmiş Boşnak vahasi Belasitza dağının (1880 m) güney yamaclarında, kuzey'de Ograjden'le (1774 m), doğu'da ise Bulgar sınırı ve batı'da Plauş resifiyle (997m) sarılmış, Boşnak köyü³³ toponimisinin durumu da benzerdir.

Kosova vilayetinde, Ferizovik kasabasında Boşnak camisi 1981.yılına kadar varmış.³⁴ Mitroviça, Preşova ve Buyanovaç kasabalarında Boşnakların yaşadıkları yerleri Boşnak mahalesi olarak anılır. Preşova kazasında, Buyanovaç kasabasına yakın büyük Boşnak köyü (Veliki Trnovatz) bulunuyormuş. Bu kazada büyük Hersek Bosna muhacir toplumu yaşıyormuş. Ünlü Türk şarkıcısı Barış Manço (boş. Manco) ailesi burdan Türkiye'ye göç etmiş.³⁵

Makedonya'daki Boşnakların iki en önemli kültürel anıtlarını anmak da önemlidir: birincisi, - Üsküp, Gazi Baba'da bulunan, Bosna kralı Stefan TomaşVukçiç-Kosaçanın kızı, kraliçe Katarina'nın kızı, prenses Katerina'nın mezarı üzerinde inşa edilmiş - Kiral Kızı turbesi.³⁶

31E. Јосимовска, Ј. Јосимовски, В. Јосимовски, *Бошњачкото маало во Штуп до и по балканските војни*, Бошњаци на Балканот (Зборник), Скопје, 2003. (E. Yosimovska, J. Yosimovski, V. Yosimovski, *Balkan savaşlarından önce ve sonra İstipte Boşnak mahalesi, Üsküp 2003.*)

32J. Хаџи–Василјевић, *Скопље и негово околина...* 212. (Y. Hacı-Vasilyevic, *Üsküp ve civarı...*)

33Види: Ј. Ф. Трифуноски, *Расељена села у Струмичкој котлини*, Гласник Српског географског друштва, св. LVI – бр. 2, Београд 1976, 71-78. (Y. Trifunoski, *Strumitza vadisinde dağınk köyler...*)

34 Bu küçük kasabayı Boşnak ve diğer muhcirler tarafından 1878.yılından sonra tren istasyonu etrafında kurulmuş. Caminin yanmasından sonra (1981) yeni restavrasuondan sonra "Boşnak" ismi kullanılmıyor. (R. Şkriyel, *Kosovadaki Boşnak muhacirlerinin yerleri*, Tutinski zbornik, no. 2, Tutin 2002.)

35İbidem

36Osmanlıların, Fatih Sultan Mehmed tarafından yürütülen Bosna fethi'nden (1463) sonra Bosna'nın kralı Styepan ya da Stefan Tomaş, esir edilip ördürülmüş, eşi Kraliçe Katerina Roma'ya kaçıp iki az yaşlı çocuğu, Katerina (3 yaşında) ve Jigmund (7 yaşında) sultan sarayına götürölüp İslamiyete geçirilmiş. Bosnali tarihçi Müvekkit'e göre Katerina Üsküp

İkinci ise, Boşnaklar için tarihi açılarda büyük önem taşıyan, Ahmed Kolender tarafından işlenen ve Manastir uluslararası ticaret basımevinde basılan, 1912. yılında yayınlanmış küçük Türkçe'den Boşnakçaya ceb Lûgâtıdır.³⁷

Balkanardaki Osmanlıların mahsulu olan Boşnaklar yaşadıkları yerlerde o kültür ve medeni kıymetlerini canlandırmayı ancak içine emdikleri Osmanlı değerlerin yardımıyla becerebilmişler. Verilmiş belgeler Boşnak muhacirlerin Makedon onimisi üzerine tarihi etkisini açıklamak için iyice yeterlidir.

SONUÇ

Tabi ki, muhacirler (önceden kentlerde yaşayan) nüfusunun kentin etrafındaki yerlere yerleşilmesi için diğer sebepler de varmış, bunlardan biri de onlar kendilerin eski meslekleriyle (zanaatçılık ve ticaret) devam etmemeleriymiş. Muhacirlerin bu büyük taşınmaları, terk ettikleri kasabalar ve alanlarda gelecekte olagelecek koşullar üzerine negatif iz bırakmıştır. Yeni memleketlerine tamamen alışmalarını gösteren az örneklerden yana, mültecilerin çoğu anavatanlarından diğer az bilinen bölgelere taşınması hiç de kolay gitmiyormuş. Ayrıcalıkla kötü etki bazı Boşnak bölgelerin nüfusunu

-Bosna hudutçusu İsa beye(1443/4-1469) emanet bırakılmış ve hayatını Üsküp'te geçirmiş. Evlenmeyip, annesinin vefatından kısa zaman sonra öldüğü düşünülüyor, bunu da Kırıl Kızı türbesinin adı gösteriyor. Katerina sonuncu Boşnak kiralı Styepan Tomaşeviçin babalık üvey kardeşiymiş. Tarihçi Gliša Elezoviçe göre Osmanlı iktidarının sonuna kadar (1913) Üsküp ye Kalkandelende, Isakoviç soyunun vakıf mütevelileri arasında Kuturman, kiral kızı Katerina'nın Kotormaniç soyadına benzer ad, ailesi aslı olanlar da varmış. Ondört yaşındaki Jigmund (Sigismund) ve onyaşlık Katherine Türkiye'ye götürülmüş ve 1474 ile 1478 yılları arasında islamiyete geçirilmiş. Müslüman olarak, Jigmund ishak Bey Kraloğlu olarak ünlüymüş Askeri kariyerinde ilerliyormuş ve 1493 yılı arasında vefat etmiş. Katerina genç yaşlarında vefat etmiş. Mezarı türbe şeklindeymiş ve Gazi Baba bayırının Uryan Baba arazisinde yer alıyormuş daha tanınmış adı Kırıl Kızı türbesidir. 37Sözlük, Bosnaklar ve bütün bilimsel kamu âlemi için, gerçekten büyük bir keşiftir. Eser sahibinin soyadı çoğu kez yanlış yorumlanıyor: plav-gusinye ilçesinde, bugünkü Bosna-Hersek'te bile ünlü olan muhacir soyadı Kolender (Kolender, Kolenderoviç) yerine Kulender olarak anılıyor. (Kıyasla: Ahmed Kolender, *Boşnakça-Türkçe Cep Lûgati*, Manastir Vilayeti Matbaası, Manastir 1912).

azaltmasıyla ortaya çıkmış ve aynı yerlerde aniden öbür aileler tarafından (Hırvat, Karadağlı, Sırp vb.) sömürgeleştirmek devam etmiş. O tedbirler ile tüm Boşnak birliğinin etnik ilerlemesi uzun vadeyle durdurulmuştur. Kovulmuş Boşnakların anavatanı Bosna-Hersek ile bağları kurulmalarıyla onların ümitsiz, başarısız ve ruhsuz konuşmalı ülkeleri !?(Bernard Shoe) için duydukları acıyı ve özlemi en iyi bir şekilde tasvir ediyor.

Muhacirler, Balkan enginliklerindeki ağır mültecilik tarihini mutlaka dolduranlardan birileridir. Kendilerinin ana ülkeleri Bosna-Hersek'ten tamamen unutulmuş Boşnak muhacirler, tek bir çözümleri olan yeni ve yabancı bölgelere doğru yolları aramayı tek çözüm olarak bulmuşlar. Amma, Osmanlı askeri birliklerinde aktif angaje edilmelerinden dolayı bazı Boşnaklar Balkan savaşlarında (1912/13) kazaya uğramış, sağ kalanlar ise daha geç öç korkusundan dolayı aileleriyle birlikte Türk bölgelerine doğru göç etmiş.

KAYNAKÇA - BIBLIOGRAPHY

Бошњачки, И.; *Кон свадбените обреди, игри и песни во Малешево* (Maleševa oyun, şarkı ve düğün adetleri), Македонски фолклор, V / 9-10, Скопје, 1972

Гушевска, Л.; *Бошњак (Бошњак во македонската онимија)* (Boşnak /Makedon onimisinde Boşnak/; Бошнаците на Балканот (Зборник), Друштво за наука и уметност, Скопје (Üskup) 2003

Гушевска, Л.; *Бошњак/Бошњак во македонската онимија*, Бошнаците на Балканот, Друштво за наука и уметност, Скопје 2003

Hadžijahić, M; *Porijeklo bosanskih Muslimana*, Bosna, Sarajevo, 1990

Иванова, О.; *Речник на топонимите во сливот на Брегалница*, Скопје 1996

Илчев, С.; *Речник на личните имиња у Българите*, София 1969,

86; ауп: Л. Гушевска, *Бошњак/Бошнак во македонската онимија*, Бошнаците на Балканот (Зборник), Друштво за наука и уметност, Скопје 2003

Коробар-Белчев, М.; Митков, М.; Стаматовски, Т.; *Речник на презимињата кај Македонците*, том I, А-Љ. Скопје 1994, 155., с. I, А-L, Üsküp 1994

Митева, Д.; *Топонимијата на Струмичко* (Strumitza toponimisi), Скопје 1989;

Милојевић, Б. Ж.; *Јужна Македонија* (B. J. Miloyević, Güney Makedonuya), Насеља српских земаља, Српски етнографски зборник, књ. X, Српска краљевска академија, Београд (Beligrad) 1921

Пјанка, В.; *Топономастика на Охридско-преспанскиот базен*, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје, Скопје 1970, 185. (V. Pyanka, *Ohri-Prespa civarı toponomastiği*, Makedon dil ”Marko Tzeppenkov” Enst. - Üsküp, 1970

Радовановић, В. С.; Тиквеш и Рајец (Tikveş ve Rayetz), Насеља и порекло становништва, cilt 17, Српски етнографски зборник, књ. XXIX, Београд 1924

Rizaj, S; *O migracionim kretanjima na Balkanu (1877-79) / („Međunarodni naučni skup povodom 100-godišnjice ustanka u Bosni i Hercegovini, drugim balkanskim zemljama i Istočnoj krizi 1875-1878. godine“; ANUBIH, XXX, Sarajevo 1977*

Стаматовски, Т.; Митков, М.; Бошнако(в)/-ски и Бошњако(в)/-ски, Бошначки и Бошњачки, *Јазикот на имињата*, Скопје 2000

Шкријељ, Редеп; *Мухаџирската криза и населување на Бошњаците во Македонија (1875-1901)*, Скопје 2006

Şimşir, Bilal N.; *Rumeli'den Türk Göçleri* (Turkish emigrations from the Balkans) – (Belgeler-Documents); vol. III, Ankara 1989. CLXXXII; bkz. J. McCarthy, *Deat and Exile. The Ethnic Cleansing of Ottoman Muslims 1821-1922*, New Jersey 1996

Трифуноски, Ј. Ф.; *Сеоска насеља Скопске котлине*, V, Скопје 1964, Y. Trifunoski, Üsküp vadisinde yerleşim, V, Üsküp 1964

Василевић, Ј. Хаџи; *Скопље и његова околина*, Београд 1930

Јосимовска, Е.; Јосимовски, Ј.; Јосимовски, В.; *Бошњачкото маало во Штип до и по балканските војни*, Бошњаците на Балканот (Зборник), Скопје, 2003.

PRİZREN'DE TÜRKÜ GELENEĞİ VE YENİ DERLENEN PRİZREN TÜRKÜLERİ ÜZERİNE AYRINTILI İNCELEME

Dr. Taner GÜÇLÜTÜRK

*Kosova - Priştine Üniversitesi, Filoloji Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü Öğretim Görevlisi, E-posta: tanergucluturk@hotmail.com*

Ö Z E T

Edebiyat tarihimizde Balkanlarda şairler beşiği olarak bilinen Prizren, Türkü geleneği ve yaratıcılığı bakımından önemli kültür-sanat merkezlerimizden birini oluşturmaktadır. Türküler her toplumun birer kültürel şifresi özelliği taşımaktadır. Türküler bu yönüyle, toplumların aynı zamanda özgeçmişidir. Özellikle Prizren türkülerinde, tarihsel vaka ve sosyopolitik olayların yöre halkını etkilemesi, bunun sonucunda oluşan kültür ürünleri sosyal tarihe kaynaklık etmektedirler. Bilim araştırmacıları ve sanatçılarımızın bugüne kadar yaptığı türkü derlemelerinde, bu verimlerin kendine has karakteristik özellikler taşıdıkları tespit edilmiştir.

Son dönemlerde gerçekleştirilen derlemeler sonucunda bugüne kadar bilinmeyen yeni Prizren Türküleri keşfedilmiştir. Bu derlemeler, sosyokültürel yanı sıra birçok yönden yenilikler getirmiş, sanat dünyasında büyük yankılar uyandırmış, edebiyat ve müzik çevrelerinde geniş ilgi toplamıştır. Bu çalışmamızda Prizren'de geleneksel Türkü geleneği ve bilhassa yeni derlenen Prizren türkülerinin özellikleri üzerinde değişik yönlerden incelemelerde bulunacağız. Yeni derlenen Prizren türküleri üzerine edebiyat, özellikle halk edebiyatı metodolojileriyle bilimsel inceleme gerçekleştirilecek, sanatsal, estetik ve edebi özellikleri hakkında değerlendirmelerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Rumeli, Prizren, Türkü, Prizren'de Türkü Geleneği, Yeni Prizren Türküleri

FOLK MUSIC TRADITION IN PRIZREN AND A DETAILED EXAMINATION OF THE RECENTLY COMPILED PRIZREN FOLK SONGS

Dr. Taner GÜÇLÜTÜRK

*Kosova – University of Pristina, Faculty of Philology, Department of Turkish
Language and Literature, E-mail: tanergucluturk@hotmail.com*

ABSTRACT

Prizren, well-known as the cradle of poets in the history of Balkan literature, constitutes one of the important cultural and artistic centers in terms of folk song tradition and creation. Folk songs carry the cultural codes of societies hence they are in the meantime the back-stories of communities. In this sense, historical experiences of the community and socio-politic developments in the countries the community lived in have been a source for the creation of these cultural products. The hitherto academic and artistic folk song compilations have demonstrated that these songs embody unique characteristic features.

The contemporary compilations revealed novel Prizren folk songs. These compilations brought about socio-cultural and several other novelties, had repercussions among artistic circles, and attracted attention among literature and music circles. In this study, we will review the Prizren folk music culture and analyse particularly the newly disclosed Prizren folk songs from various angles. Folk-literature methodology will be utilized to analyse Prizren folk-songs in terms of their artistic, aesthetic, and literary characteristics.

Key Words: *Rumelia, Prizren, Song, Prizren Folk-Song Tradition, New Prizren Folk Songs*

GİRİŞ

“Türkî” kelimesinden gelişen, Prizren Türklerinin “türçi” olarak adlandırdıkları, bir anonim halk nazım biçimi olan türkülerimiz, Türk Halk Edebiyatı’nın yanı sıra Rumeli’deki sözlü ve yazılı edebiyat geleneğinin, Türk müzik kültürünün en önemli unsurunu, en zengin türünü oluşturmaktadır. Rumeli Türküleri üzerine bugüne kadar önemli derlemeler yapılmış, ancak bunların belli oranı üzerinde halk edebiyatı metodolojileriyle inceleme gerçekleştirilmiş ve bilimsel bir bakış getirilebilmiştir. Bugün aynı zamanda derlenemeyip bir o kadarı yitirilen, unutulmuş veya unutulmaya yüz tutmuş, derlenmeyi bekleyen türkülerimiz, değişik türdeki eserlerimiz bulunmaktadır.

Edebiyat tarihimizde Balkanlarda şairler beşiği olarak bilinen Prizren, Türkü geleneği ve yaratıcılığı bakımından önemli kültür-sanat merkezlerimizden birini oluşturmaktadır. Bu gelenek Osmanlı idaresinin bölgedeki hakimiyetiyle, bunun yanı sıra şehirlere intikal eden Osmanlı (Türk-İslam) kültür – sanat değerleriyle birlikte bu ortamlarda değişik türlerde yeni verimlerin doğmasıyla başlar. Ancak Osmanlı idaresinin çekilmesinden sonra türkü yakma geleneği diğer Osmanlı-Türk coğrafyalarında olduğu gibi Prizren Türkleri için önemli sosyokültürel geleneklerden yadigâr kalan türlerden birini oluşturur. Bu verimler sadece Prizren Türkleri tarafından değil, bu şehirde Türk kültür ve sanatından etkilenmiş, bu ortak kültür mirasının zenginlerini yaşayan, türkü sevdalısı Prizren’li Arnavut, Boşnak, Roman ve diğer topluluklar tarafından da, Osmanlı idaresinin çekilişinden yüz yıl sonra dahi yaşatılmakta ve söylenmektedirler.

Kosova Türk Halk Edebiyatı’nda, Aziz Buş, Nimetullah Hafız, Aluş Nuş, Agim Fişer, İrfan Şekerci, Şemsettin Baymak, Abdullah Tamnik, Ziya Şişko, Başkim Çabrat, Zeynel Beksaç, Süreyya Yusuf, Tacida Hafız, Mücahit Asim, Nuhi Mazrek, İrfan Morina, İkbâl Tunuzlu, Gonca Kuzay... gibi sanatçı ve bilim araştırmacılarımızın bugüne kadar gerçekleştirdiği türkü derlemelerinde, bu türkülerin biçim ve muhtevasında, hem müzikoloji hem de edebiyat bilimleri açısından kendine has karakteristik özellikler taşıdıkları tespit edilmiştir.

Erkek çocukların sünnet düğünlerinde ve gençlerin evlilik törenlerinde, nişan (niça), hediye yollama (lişan), gelinlik gönderme (sini), kına gecesi (kına cecesi), din gayreti (yemeksiz müzikli düğün eğlencesi) gibi önemli ailevi günlerde, Hidrellez, Bülbülderesi, Toçila, Ka-

rabaş, Nakıs Ali gibi toplumsal milli ve bahar bayramı eğlencelerinde, mesire ve piknik yerlerinde, Ramazan gecelerinde, bayram günlerinde, resmi devlet kutlamalarında, askere uğurlama şölenlerinde, dost meclislerinde, uzun kış gecelerinde, cemiyet-dernek konserlerinde ve değişik vesilelerle türkü yakılması bir gelenek halini almıştır. Kadınlar bu türkülerini genelde tef (daire-dayre) kadın tefçiler ya da halk deyimiyle “dayreci”lerin iştirakıyla, erkekler ise “çemaneci”lerin (kemancıların) keman, saz, klarnet, cümbüş, darbuka, akerdeon, kanun, ud, kara düzen... vs. sazlar eşliğinde çalıp söyledikleri tespit edilmiştir.

Bunun dışında yaşanan trajik ölüm vakaları ardından, cenaze evinde cenaze bekleme merasimi sırasında zekasına, sözüne ve sesine hakim kadınlar tarafından ağıt türküler eşliğinde yaşamını yitiren kişilerin nitelikleri, örnek/güzel davranış biçimleri, (angmak-anmak) doğaçlama yakılan ağıt biçiminde dizilmesi bir gelenek halini almıştır. Cenaze merasimi ardından da merhumun sevenleri tarafından, yari-eşi, annesi, arkadaşı, dostu ve sevenleri tarafından ölenin adına türkü yakılması, yerli Prizren türkülerinin doğmasına vesile olmuştur. Öyle ki böyle acı trajik vakalar genelde olay türkü türünün başlıca çıkış noktasını oluşturmaktadır. Bunun dışında Prizren’de yaşanan değişik doğal, toplumsal ve tarihi vakalar, bu türkülerin doğmasına vesile olan hadiselerdir.

Ninni türküler ise, yavrusunu uyutan annelerin bireysel, ailevi ve sosyal konularıyla bütünleşmiş, çoğu cepheye gidip şehit düşen babasının acısıyla bütünleşmiştir. Prizren türkülerinin konularını genelde aşk, gurbet, hapisane, ölüm, taşlama, güldürü, tarihi ve diğer konuları içermektedir.

Türkülerin her toplumun birer kültürel şifresi özelliği taşımakla kalmamakla birlikte, bir toplumun aynı zamanda milli kimliğini de yansıttıklarını söylemiştik. Türküler bu yönüyle, toplumların aynı zamanda özgeçmişini sayılırlar. Özellikle Prizren türkülerinde, tarihsel vaka ve sosyopolitik olayların yöre halkını etkilemesi ve bunun sonucunda oluşan kültür ürünleri, sosyal tarihimize kaynaklık etmektedirler.

Prizren, Rumeli türkülerinin bol söylendiği şehirlerden biridir. Bütün Rumeli’de söylenen türküler olduğu gibi Kosova’nın kendi yörelerine özgü söylenen türküler ve koşmalar da bulunmaktadır. Ancak bu türkülerin birçoğu unutulmuş, günümüze ulaşanların sayısı son derece azalmıştır. Bu türküler arasından tür olarak sayıca en fazla *lirik* türkülerin ön plana çıktığı görülür.

Balkanların ve Prizren'in ad yapmış müzik üstadı Agim Fişer'in 1996-2011 yılları arasında gerçekleştirdiği derlemeler sonucunda bugüne kadar bilinmeyen çok sayıda yeni Prizren türküsü keşfedilmiştir.¹ Bu derlemeler, sosyokültürel yanı sıra birçok yönden bu sahaya yenilikler getirmiş, sanat dünyasında büyük yankılar uyandırmış, edebiyat ve müzik çevrelerinde geniş ilgi toplamıştır. Bu derlemeler, Prizren'de geleneksel türkü geleneği ve bilhassa yeni derlenen Prizren türkülerinin özelliklerinin en karakteristik özelliklerini taşımaktadırlar.

1. Biçim Özellikleri Bakımından Yeni Prizren Türkü Derlemeleri

Yeni Prizren türküleri, yapı ve şekil bakımından değişik özelliklere sahiptir. Nazım birimi olarak, iki, üç ve dörtlükler (kıtalar-bentler) üzerine kuruludur. İki ve üç dizeli nakaratlardan (kavuşaklardan) oluşan yeni Prizren türküleri arasında bağlantısız türkü örneklerine de rastlanmaktadır. Dizede hece sayısı 7, 8, 11, 12, 13, 14, 15'tir. Türkülerin çoğunda hece sayısında düzensizlik görülmektedir.² Kafiye olarak bu türkülerde, yarım, tam ve zengin kafiye çeşitleri göze çarpar. İki mısradan oluşan bentler kendi aralarında, dört mısra üzerine kurulu türküler ise mani biçiminde, yani birinci ikinci ve üçüncü mısraları aralarında kafiyeli, üçüncü mısraları da serbesttir. Yeni derlenen Prizren türkülerinin tamamında geleneksel olarak Türkçe'nin Prizren ağzı hakimdir. Daha önce derlenmiş Prizren türkülerinde dil ve üslup olarak Türkçe'nin Prizren ağzına özgü karakteristik özelliklere kıyasla, yeni derlemelerde arı veya yaşayan Türkçe'nin yapısına daha yakın bir dil görülür:

Hastanenin şişeleri pathyor

Doktor celmiş yaralari bağhyor

1 Bu türkülerin kaynak kişileri Fahriye Fişar, Hacı Nafi Alemdar, İsmail Lika, Hacı Muhammed Alayret Şatır, Hüsno Fatıyan, Hürriş (Vızdık) Peşi, Sehar Hanım, Ziya Kala, Yusuf Bilurdag, Fiçriye Luma, Mükrem Luma, Faruk Sungur, Ziya Şişko, Mustafa Ramiz; Türküler üzerindeki kimi düzenlemeler Agim Fişer'e aittir.

2 Türkülerin derlenmesi ardından notaya çekilmesi sırasında Agim Fişer tarafından yapılan düzenlemeler ile hece sayısı denkliği ve kafiye uyumluluğunu yakalaması için kimi eklemelerde bulunulmuştur.

Anneciği baş ucunda ağlıyor

Söyle doktor söyle ölecek miyim

Ölmeden yarimi görecektir miyim

(Kaynak: Anonim, Derleyen: Mustafa Ramiz)

veya

Demir oglonon kızları hepsi cilveli

Ah cilvesilen can veriyor sonra dönüp kaçıyor.

Ahhh... birinci çemane, ikinci gırnataci, üçüncü darbukaci

Ahhh.... üçünüzden biri benim olsa başka bir şey istemem. *(Kaynak:*

Faruk Sungur, Derleme: Agim Fişar)

ya da

Dag başı sivri kaya

Cemalın benzer aya

Bir buldum bir kaybettim

Başladım aramaya. *(Kaynak: Mükerrrem Luma,*

Derleme/Düzenleme: Agim Fişar)

2. Muhteva Bakımından Yeni Prizren Türkü Derlemeleri

Prof. Dr. Nimetullah Hafız, “Kosova Türk Halk Edebiyatı Metinleri” adlı kitabında diğerleri arasında Prizren türkülerinin de yer aldığı halk edebi verimlerinin bu türünü, 1. Ninniler,³ 2. Aşk türküleri, 3. Gurbet, askerlik ve hapishane türküleri, 4. Ağıtlar, 5. Taşlama ve güldürü türküleri, 6. Tarihi konulu türküler ve 7. Çeşitli konular üzerine söylenen türküler olmak üzere yedi bölümde sınıflandırmaktadır.⁴

Yeni derlenen Prizren türküleri, konu olarak olay, tabiat, aşk, ninni, çocuk ve mani türkülerinden oluşmaktadır.

³ Hafız, ninniler aynı zamanda lirik türkülerimizin bir parçası olduğu için onları lirik türküler kategorisi altında yer vermektedir.

⁴ Mr. Taner Güçlütürk, “1951-2001 Yılları Arasında Kosova’da Türk Edebi Yaratıcılığı”, yayınlanmamış doktora tezi, “Kiril ve Metodij” Üniversitesi, “Blaze Koneski” Filoloji Fakültesi, Üsküp, 2011, s.

Aşk, kara sevdâ, özlem, anne sevgisi, trajedi, yalnızlık, ayrılık, göç, cinayet vakaları, ölüm, terk-i dünya sırasında sevgiliyi son bir kez görmemenin ızdırabı, kışlaya uğurlanan gençlerimizin hüznü vedası, askerimizin cephedeki anıları, şehidimizin ağıtı, Yemen savaşına koşanların ayak sesleri, Balkan savaşları ardından geride kalanların acı ve sitemkâr yakarışları dile gelir. Genellikle hüznün ve trajik konuların hakim olduğu bu türküler arasında, “Ben Mi Dedim Sana Cüz el Olasın”, “Şu Prizren’in Egri Bügri Yolları”, “Çüyli Kızı”, “Bülbül Mısın”, “Evlerim”, “Emine”, “Dag Başında Degirmen”, “Sana Küçük Dedilar”, “Demir Oglonon Kızları”, “Meclisi Kurdum”, “Agla Cünül Agla” gibi türkülerinde ise yaşam neşesi, Balkan coğrafyasının renkli tabiat tasvirleri, aşkın mutlu, heyecanlı halleri tasvir edilir.

Daha önce derlenmiş türküler ile birçok ortak motif ve estetik değerleri taşıyan yeni Prizren türkü derlemeleri, Türkçe’nin Balkan yakasındaki diğer Rumeli türküleriyle ve bilhassa kimi karakteristik hâpishane, ninni ve çocuk türküleriyle Anadolu’daki geleneksel türkülerle ortak estetik motif ve nitelikleri muhtevasında barındırmaktadırlar.

Özellikle Balkan savaşları sırası ve sonrasında bura halkın yaşadıklarını dile getiren türküler, hem Prizren türkülerinin geleneksel konularına yenilik getirmiş, hem de türkü estetiği bakımından şaheser niteliğinde dizeleri içermektedirler:

“Aman! Uyu yavrum uyuyacak cünler var

Bu cünleri andıracak cünler var

Baban şehit üzerinde cüller var

Sen aglama ben aglayım ninni

Bu bir vatan sargısıdır ninni.” (Derleyen: Agim Fişar)

Veya bir diğer türkûde:

***“Lika’dan cüsterır Prizren kalasi
Dibinde çıkaymış suyun alasi
Karalara bürünmiş Hasan’ın anasi
Oyan Hasan oyan bak neler oldi
Osmanli kışlaları çüfarlen doldi.”***

(Kaynak: Sehar Hanım, Derleyen: Agim Fişar)

Bunun dışında bilhassa, İrfan Şekerci tarafından derlenen “*Aman Sultan Reşad Sen Bizi Kurtar*” adlı türküsü, Balkan savaşları ertesinde Prizren’in Osmanlı idaresinden çıkışını en ince ayrıntılarıyla, sinematografik bir tasvirle ele almaktadır. Türkü, Osmanlı’nın yöre halkının idareresine devrettiği yönetimi küffar’ın (çüffar) geri vermediğini, şehir ahalisinin Sultan Reşad’a imdat çağırısını haykırmaktadır. Ahali hiçbir direniş göstermeden Prizren’i Sırp askerlerine teslim etmiştir. Prizren medresesinde rakı masaları kurulurken, öte yandan Prizren’in meşhur “Sinan Paşa” camiisinden Osmanlı bayrağı indirilmektedir. Bu zaferi kutlayanlar “Kral Petar yaşa!” naraları atarken, türkü şu dizelerle son bulmaktadır:

***“Prizrenin cübeği Bayraklı camii
Ahalimizin hepsi oldi acemi
Topsos tüfeksiz verdiler vatani”.***

(Derleyen: İrfan Şekerci)

SONUÇ

Sonuç olarak bu türküler, Prizren Türklerinin atalarından yadigâr kalan milli kimliklerinin birer abidesi, Rumeli Türklerinin geçmişten geleceğe yankılanan sesidir. Prizren'deki Türk kültür ve sanatının birer incisi olarak yüzyılların sözlü sanat değerlerini günümüze taşıyan bu eser ve nağmeler, Prizren Türklerinin duygu ve düşünce hazinesi, kültürel ve edebi mirası, estetik zevki, her kelimesi özünde Kosova Türklerinin tarihini, sosyokültürel değerlerini yaşatmaktadır.

Daha önce yapılan derlemeler sonucunda Prizren türküleri üzerinde gerçekleştirilen kısmi incelemelerden elde edilen bulgular ve tespitler, yeni derlemeler neticesinde elde edilen eserlerdeki ortaya çıkan özellikler, Kosova ve Rumeli türküleri ile ortak benzerlikler taşıdığını göstermektedir. Yeni derlenen Prizren Türküleri, ezgileri bakımından müzikologların, o sahanın kendine özgü metodolojileriyle yapacakları araştırmalar için incelenmemiş yeni bir konu ve hazineyi teşkil etmektedir. Biçim ve muhteva bakımından değerlendirildiğinde, yeni derlenen Prizren türkülerinin Rumeli ve Anadolu türküleri ile birçok ortak özellikleri taşımasına rağmen, belli noktalarda farklılık ve yenilikleri barındırdığı tespit edilmiştir. Eski derlemelere oranla Türkülerin büyük bir çoğunluğunda yeni konuların dile gelmesi (ortaya çıkması) oldukça dikkat çekicidir. Yöresel tarihi vakalar konu olarak, bilhassa olay türkü türüne alışıl gelmiş temaların dışına yeni bir boyut getirmiştir.

Prizren Türklerinin kültür ve sanat birikimiyle yoğrulmuş bu yeni türkülerde, yöreye özgü karakteristik yazım, üslup ve müzikolojik unsurları tespit etmek mümkündür. Kimi türkülerde birkaç konu bir arada işlenmekte, kimilerinde en hüznünlü temalar bile ritim ve oyun havası neşesiyle söylenmektedirler.

KAYNAKÇA - BIBLIOGRAPHY

DEMİR, Gonca Kuzay, “Kosova Türküleri Üzerine Bir İnceleme”, Türk Kültüründe Türkü Sempozyumu, 22-25 Ekim 2011, Sivas.

HAFİZ, Prof. Dr. Nimetullah, Kosova Türk Halkı Edebiyatı Metinleri, Kosova Üniversitesi Priştine Felsefe Fakültesi, Priştine, 1985

HAFİZ, Nimetullah, “Prizren Türküleri”, Çevren, sayı 16, Aralık 1977

GÜÇLÜTÜRK, Mr. Taner, “1951-2001 Yılları Arasında Kosova’da Türk Edebi Yaratıcılığı”, yayınlanmamış doktora tezi, “Kiril ve Metodij” Üniversitesi, “Blaze Koneski” Filoloji Fakültesi, Üsküp, 2011.

KAYNAK ŞAHİS: FİŞER, Agim, “Yeni Prizren Türküleri Derlemeleri”.

ŞEKERCİ, İrfan, “Aman Sultan Reşad Sen Bizi Kurtar” türküsü.

RAMİZ, Mustafa, “Ceviz İdım” türküsü.

UKRAYNA FOLKLOR OYUNLARINDA KULLANILAN TÜRKÜ TÜRÜNÜN ÖNEMİ

Dr. Svitlana LEŞÇINSKA

*Ukrayna - Kiev “Milli Taras Şevçenko” Üniversitesi, Folklor Bölümü
Asistanı, Çeviri yapan: Liamets Olena: E-posta:*

ÖZET

Makalenin amacı, halk tarzı türkülerin, çağdaş varlığının güncel sorunlarını, halk oyunları ile bağlantılarını ve Ukrayna halk geleneklerinin dünyada popülerleşme misyonunda aldıkları yerini incelemektir.

Birçok tarihi deneme geçen ve tipolojik dönüşmeleri yaşayan dünya folklorunu bugün kırsal hayatın organik bir unsuru ve sahne performans uygulamaları dahil olmak üzere birkaç şekilde görmekteyiz. Yaptığımız araştırmalarımıza dayanarak, ikincil folklor ile otantik folklor arasında, ‘profesyonel folklor rekonstruksyonu’ adını verebildiğimiz bağlayıcı bir aşamanın olduğunu söyleyebiliriz. Büyük kısmını halk oyunları türkülerin oluşturduğu (ilgili ritüeller, halk enstrümantal müzik, vs) Ukraynalıların geleneksel halk müzik kültür türlerinin sahne rekonstruksyon konusu, Ukrayna dışında halk kültürel geleneklerinin tanıtımı söz konusu olduğunda sanatçılar ve halkbilimciler arasındaki tartışmalara sebep oluyor. Çeşitli sanatsal yöntemler vasıtasıyla, yabancı etnik temsilcilerin, etnik ve sosyal faktörlerin etkisinde oluşan sadece belirli halk oyunları ve müzik standartlarla değil bu standart altında oluşmuş ortam düşünce modu ile de tanışmaları gerçekleşmelidir.

Halk kültürde doğası ve varlığı senkretik olan halk oyunları türküleri, lirik tarzın büyük bir kısmını oluşturmakla beraber dünyanın her etnik grubun folklorunda ayrı bir yer tutar. Halk sanatın birçok türlerine

özgü olan bağdaştırmacılık(senkretizm), belli bir ortak ritm biçimleri temelinde halk oyunları şarkı tarzına koreografik, müzikal ve şiirsel elemanları dahil edip birleştiriyor. Araştırmamızda, sözel metin sintaktik modelden kaynaklayan ve halk oyunları eşliğinde çalan müziğin yapısına bağlı koreografik elemanları içeren halk sanat türünün oluşma şekillerine ayrıca önem verilmektedir.

Halk oyunlarında kullanılan türkülerin tür özellikleri ve gruplara bölünmeleri konusunda ise 19. yüzyılda halk oyunlarında kullanılan türkülerin bölünme kriteri olarak türkülerin içerikleri değil 'özel ritm şekilleri'nin olduğunu belirleyip sınıflandıran Ukrayna meşhur halkbilimci ve müzisyen Filaret Kolessa'nın araştırmalarına dayanmaktayız.

Bu ilkeye göre (kelime hece sayısı sözel ve metro-ritmik müzik fartörü de dahil olmak üzere) yazıda Ukrayna halk oyunlarında kullanılan türkülerinin ana çeşitleri içeren bir tablo dikkatinize sunulur.

Yazının son bölümünde yazar, Ukrayna folkloründe şarkı ve halk oyunları türün örneklerinin kaliteli bir şekilde kaydetme sorunlarının sebeplerini ve olası çözümlerini açıklamaktadır.

Anahtar kelimeler: geleneksel kültür, profesyonel sanat, düşünce tarzı, folklorizm, folklor örnek rekonstrüksiyonu, ikili karşıtlık, folklor festivali.

IMPORTANCE OF THE TYPE OF SONGS (TÜRKÜ) IN THE UKRAINE FOLK DANCES

Dr. Svitlana LEŞÇINSKA

*Ukraine – Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Department of Folklore*

ABSTRACT

The purpose of this writing is to address urgent problems of modern existence folk genre songs to dance and to determine its place in the cultural mission of promoting Ukrainian folk traditions in the world.

Folklore of the World, which passed many historic trial and incurred certain transformations of genre and typological transformations now in several guises - as an organic element of rural life and like various arrangements, reproductions for a stage, performance's practice. Between the authentic folklore and secondary his form is what would be called "professional reconstruction of folklore." The problem of stage reconstruction genres of traditional Ukrainian folk music culture for a stage, most of which are songs to dance (related with rituals, with folk instrumental music, etc.) are subject to discussions between specialists of art and folklorists, especially when it comes to presentation of folk culture traditions outside Ukraine. Through various artistic means will occur process discovering for others ethnic audiences not only a certain standard of song and dance and musical styles, which was formed under the influence of ethnic, social factors, and They will can understood a modus thinking environment that created this standard.

Syncretic the nature of different form of songs for dance which existence in folk culture have a considerable amount of lyrical miniature,

they occupy an important place in the folklore of any from ethnic groups around the world. This syncretism long time is nature for many genres of folk art. Fully integrates in the genre of dance songs poetry, dance and musical elements by certain common rhythmic forms.

Much attention in the article is paid to the shaping of the genre in which choreographic element depends on the musical structure of the song accompaniment to the dance, which is formed on the basis syntactic patterns of verbal text.

In the matter of genre's characteristics and of classification of songs for dance author relies on the scientific look of outstanding Ukrainian scientist and folklorist Filaret Kolessa, who in the late nineteenth century proclaimed the principle of grouping the samples of songs for dances, whereby the determining criterion for the distribution of all songs in Ukrainian folklore is not the content, but "characteristic rhythmic form". With regard to this principle (using metro-rhythmic parametrs of verbal and musical factors) in the article contains a table of the main types of Ukrainian songs for dances.

In the final thesis of this article the author describes the causes and possible solutions to the problem of proper preservation the samples of genre songs for dances in Ukrainian folklore.

Keywords: *traditional culture, professional art, mode of thinking, folklore, folklore's reconstruction, the binary opposition, folk festival, Ukraine-Turkish scientific cooperation.*

GİRİŞ

Folklorün belirli özelliklerinin oluşumunda en etkili olan faktör, folklorün tüm türlerinin üzerindeki etkisi olan folklor ortamı, düşünce modudur. Etno-sosyal faktörlerin etkisi altında oluşan *ortam düşünce modu* belirli etnik yerlere özgüdür ve diğer alanlardan ayıran şarkı ve müzik tarzlarını oluşturmaktadır. Böylece, kendi varlığının otantik koşullarında geleneksel müzik kültürün örneklerinin doğrudan algılanması, duygusal ve ampirik düzeyde yaratıcıların ‘düşünme modu’nun hissedilmesini ve anlaşılmasını sağlar.

Farklı yıllarda folklor bilimin uzmanları meslektaşlarına daha fazla ‘canlı’ folklorun taşıyıcılarıyla iletişim için çağrıda bulunmuştu. Böylece, ünlü Ukraynalı halkbilimci S. Grits’e göre, halk müzik örnekleri kitaplara ve yazılara dayanarak öğrenmemeli çünkü “basılı kitapların aktaramayacağı ‘infaz aurası’, ses tınlar, performans özellikleri olmadan sanat eseri kanatsızlaşıp ruh gücünü kaybeder.” [2; 212].

Profesyonel sanat eserinde yazar kişiliğinin özelliklerinin aksine halk eser stili, belli gelenekleri olan belli tarihi dönem ve ortam temsilcilerin dünya görüşlerini, arzularını, bilinç özelliklerini gösteren ortak halk ürünüdür. Belki de bu yüzden bir milleti tanımak, bu milletin geleneksel kültürünü tanımak demektir. Bir ülkenin etnokültürel geleneğini en etkili ve en popüler tanıma şeklini Uluslararası Folklor Festivali tanıdı. ‘Kendini’ tanıma, ‘diğerleri’ tanıma ve kültürel değişim faktörü, farklı millet temsilcileri arasında daha iyi anlaşılmasını sağlayan etkili bir bilimsel yöntemdir. Bilimsel folklor bilginin bu yönünü aktif olarak yabancı ortaklar ile işbirliği içinde Ukrayna ilerici kurumları tarafından geliştirilmektedir. Folklor alanında teorik çalışmalarına da dayanarak pratik bilimsel seminerleri de organize eden Türkiye’nin Halk Kültürü Araştırmaları Kurumu Başkanı İrfan Ünver Nasrattinoğlu’nun deneyimi de bunun kanıtıdır. Ayrıca, Kiev Milli Taras Şevçenko Üniversitesi Filoloji Enstitüsünde “Ukrayna’nın Türkçe konuşan halklar” ismi altında düzenlenen üç uluslararası sempozyum ve konusu “Ukrayna-Türkiye folklor karşılaştırmaları” olan Türkiye’nin Sili-fike şehrinde gerçekleştirilen bilimsel panel toplantısı araştırmanın önemli bir yerini aldı. Aynı zamanda bu eylemlerde, 2007 yılından bu yana aktif olarak Silifke ve Gaziantep’te iki tanınmış Türk Uluslararası Halk Festivali çalışmalarına dahil edilmiş olan Ukraynalı müzik topluluğu ‘Roksolaniya’,

Ukrayna geleneksel halk kültürünün temsil eden bir parçasıydı. Yine İ.Y. Nasrattinoğlu'nun çabaları sayesinde Taras Şevçenko Üniversitesi Filoloji Enstitüsü Folklor Bölümü'nün temsilcileri olan Ukrayna bilim adamları Türk meslektaşları ile Ukrayna ve Türkiye'deki durumun folklor analizi karşılaştırma ve deneyimlerini paylaşma prosedürü kolaylaştı. İşbirliği sonucu, her iki ülkenin araştırmacılarının folklor geleneğinin tabakalaşmasına ortak bir yaklaşımı oldu.

Birçok tarihi deneme geçen ve tipolojik dönüşmeleri yaşayan dünya folklorunu bugün birkaç şekilde görmekteyiz: kırsal hayatın organik bir unsuru şeklinde, sahne performansları uygulama, tasarım, besteci, sanatsal, edebi ve mimari reproduksiyon olarak. Değişik varyantları olan ama aynı zamanda ilkel folklor fonksiyonlarına uyan ve profesyonel (özel) sanat şekline geçmeyen ikincil folklor ile otantik folklor arasında, 'profesyonel folklor rekonstruksiyonu' adını verebildiğimiz bir bağlantı var (şarkılar, ritüeller, halk enstrümental müzik gibi otantik malzemenin sahne rekonstruksiyonu kastı). Edebiyat, müzik, mimari gibi profesyonel sanatta kullanan folklorun tüm diğer formları *folklorizm* olarak kabul edilmeli [2; 24]. Bugün amatör ve profesyonel müzik toplulukların dünyaya tanıttıkları eserlerin büyük bir kısmını oluşturan halk şarkı beste düzenlemeleri, halk enstrümental eserlerin farklı yorumlamaları ve düzenlemeleri, sahne koreografi stilizasyonları, araştırmamızda folklorizm örnekleri olarak karşımıza çıkıyor.

Doğal olarak kafamızda bir soru doğuyor: az önce belirttiğimiz sanatlar, halk geleneğinin bireysel (besteci, şair, koreograf, ressam) dönüşümün ürünü olup yabancı seyirciye halk kültürü tam yansıtabilir mi? Bu tür sanat yabancı etnik seyirci tarafından nasıl algılanır? Ayrı bir birey kişiliğinin estetik görünümleri olarak mı yoksa bizim eski müzik folklor temel kodları ile ifade edilen bir halkın "düşünme modu" projeksiyonu olarak mı?

İşte burada belirtilmelidir ki, ulusal özgüllüklerin ve dünya folklor alanında Ukrayna geleneksel halk kültürü layık tanıtımı belirlenmesi, modern folklorcu ve halk müziği sanatçılarının en önemli görevidir; folklor otantik örneklerinin korunması veya rekonstrüksiyon edilmesi gerektiği konusu ve onların sahnede sunuş şekli, akademik ve sanatsal çevrelerde hala tartışma konusudur.

Halk oyunları (halk oyunları) türküleri, lirik tarzın büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Söz konusu şarkılar, halk kültürde doğası ve varlığı senkretik olup, dünyanın her etnik grubun folklorunda ayrı bir yer tutar. Uluslararası folklor festivallerine ve bilimsel forumlara katılma deneyimi, etnik enstrü-

manlar eşliğinde oynamaları, geleneksel türküleri ve ritüellerin rekonstrüksiyonunu sunan halk sanat grupların, folklorizm ismini verdiğimiz sanatı sunan gruplardan daha başarılı olduğunu kanıtlıyor. Repertuvarın gerçek halk kökenli folklor eserler ile alakasızlığı, kendi ülkenin kültürel geleneklerini sunan grubun yabancı meslektaşlarına halk oyunlarını öğrettiği özel dersler sırasında ortaya çıkıyor. Halk oyunlarının ayrılmaz bir parçası olan müzik eşliğindeki senkretik kombine basit hareketleri, eğlenceli ve rahat bir ortam, derse katılanların yabancı etnik bilgileri hızlı ve kolay öğrenmelerinin katkısında bulunuyor. Bunun yerine, yeni oluşan halk oyunlarının net mantığı olmayan ve çoğu zaman yapısı müzik eşliğini yansıtmayan hareketlerle dolu olması, halk oyunları başarılı eğitime engel oluyor. Bu grupların çoğu birkaç senedir SSCB üyeleri olan ülkelerin gruplarıdır. Sundukları oyunlar ise otantik folklor örnek olmamakla beraber profesyonel halk sahne halk oyunları uzmanları tarafından hazırlanan iç duyguları ifade edeceğine hazır duygu formülleri ifade eden ve duyguları halk oyunları ortaklarına değil seyirciye yönelik olan oyunlardır. Folklor grup temsilcilerinden şunu duyuyoruz: ‘Halklarımızın etnik geleneğini taklit ederiz, halk oyunları sunumunun iki şekli arasında seyirci için halk oyunları etmeyi değil kendi zevkimiz için oynamayı etmeyi tercih ederiz’.

Herhangi bir folklor türün göstergesi, halk sanat her bir örneğin folklor sisteminde aldığı yeri belirleyen bir işlevidir. Halk sanatın birçok türlerine özgü bağdaştırmacılık(senkretizm), belli bir ortak ritm biçimler temelinde *oyun hareketi*, *şarkı* tarzına koreografik, müzikal ve siirsel elemanları dahil edip birleştiriyor. Böylece, en eski folklor türlerin derinliklerinde gelişen ve ayrılmaz bir parçası olan halk oyunları, geleneklerin sözlü kısımlarının görselleştirme ve hareketlendirme işlevini yerine getirip yavaş yavaş hem takvim hem aile ritüeli dışına çıktı. Dolayısıyla, halk oyunları, geleneksel toplu ve gelenek dışındaki (toplu, ikili, üçlü) halk oyunları olarak iki şekilde varlığını sürdürmüştür. Geleneksel toplu halk oyunlarının oynama şekli halkın ortak heyecanını, düşmanlara ortak direnç duygularını yansıtıyor. Bu, toplu halk oyunlarını geometrik şekillere döktürüyor (yuvarlak, 8-şekli); bazen simetrik olan şekiller bozulup asimetrik oluyor (“topal halk oyunları”), tek ve “*ikili karşıtlıklar*” adını verdiğimiz çift çizgili şekiller (“Darı”, “Prenses”) ortaya çıkıyor [3; 137]. Aynı şekilde halk oyunları hareketlerinde de el ele tutuşup bir yuvarlak şeklinde dönmesinin yeri kaotik hareketler alıyor. Söz konusu şekillerin ortak bir özelliği olan oynayanların el ele tutuşması, halk oyunları tüm katılanlar için eşit şartları,

psikolojik rahatlığı ve performansın duygu dolu olmasını sağlayan güven göstergesidir. Toplu halk oyunları koreografik eleman oluşumu ve oynama şekli halk oyunları eşliğinde çalan müziğin yapısına bağlı; müzik ise *sözel metin sintaktik modelden* kaynaklıdır. Örneğin, ‘Biz darı saçtık’ adlı bahar vesnianka şarkısının (‘bahar şarkısı’) diyalog modelini, sözel konstrüksiyonların dizisi şeklindeki *ikili karşıtlık* oluşturuyor: -‘Biz darı saçtık’ -‘Biz de darıyı çiğneriz’ -‘Nasıl çiğnersiniz ki?’ -‘Atlara çiğnetiriz’ -‘Biz de atları aldıracağız’ -‘Biz de o atları tekrar alırız’ vs. Vesnianka’da aynı şekilde *ikili karşıtlık* olarak halk oyunları elemanı da temsil edilmektedir: oynananlar iki sıra şeklinde el ele tutuşarak sırayla birbirine yaklaşıp uzaklaşarak yukarıda belirttiğimiz şarkı söylüyorlar.

Geleneksel halk oyunlarında oluşturulan temel halk oyunları adımlar ve halk oyunları oynama şekilleri zamanla gelenek dışına çıkıp bağımsız halk oyunları türler olarak varlığına devam etmektedir.

Halk oyunları şarkısı, çoğunlukla oynama sırasında söylenen ve eşliğini yapan eserdir. Ukrayna’nın farklı bölgelerinde halk bu şarkılara farklı isimler de verir: prispivka, spivka, danayka, metelitsya, trındıčka, şumka, sabadaşka, çabaraşka, kozaçok, kolomıyka, gudinka, şantopurka vs.

Halk oyunları türkülerin tür özelliklerini Filaret Kolessa ‘Halk oyunları türküleri’ kitabında anlatıyor. Araştırmacıya göre, halk oyunları türkülerin içeriğini çoğunlukla ‘romantik motifler, gençlik neşelikleri, şakalar, alaylar, espriler’ oluşturmaktadır [4; 102]; ama bu türkülerin gruplara bölünmelerinin en önemli kriterleri, içerikleri değil ‘özel ritm şekilleri’ olarak belirlemektedir. Bölünmenin bu kriterini kullanarak Ukrayna folklorunun bütün halk oyunları türküleri şöyle sınıflandırılabilir:

<u>Şiirsel satır boyutu</u>	<u>Müzik boyutu</u>	
Formüllere göre halk oyunları şarkı rupleri	<u>2</u> 4	<u>3</u> 4
Kolomyika (Batı Ukrayna folkloru) 4+4+6 (4+3+6 ve nadiren 3+3+6)	kolomyika, gutsulka, verhovina	Gutsul türküleri
arkan (erkek gutsul halk oyunları) 2(2+4)+2(4+2)+(4+3)+(4+2)	Arkan, krugliak, gayduk	-
Krakovyanka 2(6+6) (Polonya kökenli)	Krakovyanka	Lemivski halk oyunları türküleri
Gopak (kozak kökenli) 4(4+4) modifikasyonlar dahil	Gopak, tropak, metelitsia	-
Kozaçkı (kozak kökenli) 2(4+3)	Kozakı, gozaçkı, uvivantsi	-
Halk oyunları eşliğinde şarkı 4(4+4), 4(5+5) (vals için)	Şumkı (Batı Ukrayna folkloru), trındıçkı, çabaraşkı, polkı (Doğu ve merkez bölgeler)	padespanı, vals, mazurka formları (3/8) (batı slav asıllı)
Çastivkı 2(4+3)	çastuşkı, stradaniya, karapeti, kadrılı	-

SONUÇ

Ukrayna koreografi sanatının mesleki gelişim için temel olan “Ukrayna Halk Halk oyunları Teorisi”(1919) araştırma yazarı, Ukrayna koreografi bilim teorisyeni V.Verhovinets (1880-1938), ‘Şarkı ve halk oyunları – öz kardeşler’ diye vurguladı. Çalışmasında Ukrayna’nın farklı bölgelerinden gelen Ukrayna halk oyunları hareketleri ve türküleri ilk olarak kayıtları, halk oyunları performansı ve halk oyunları kaydetme yöntemi uygulandı.

Bağdaştırma (senkretik) doğa kökenli halk halk oyunlarının performans özelliklerini tanımlarken Verhovinets, halk halk oyunları en eski formu olarak ‘dil üstü’, yani, halk oyunlarıçıların kendi halk oyunları eşliğinde şarkı söyleyerek olduğunu, enstrümantal eşliği de müzisyenler tarafından doğaçlama olarak çok sonradan ortaya çıktığını belirtti [1; 23]. Öylece köy topluluğunun tatil ve eğlencelerinde eşlik eden bir grup müzisyen oluşturulmuş. Melodi (flüt, keman vs), ritim (tef, bubon vs) ve uyum (akordeon) üç müzikal özelliğini ortak bir enstrümantal performansına birleştirdikleri için ‘üçlü müzisyen’ adını almışlar.

Doğası senkretik olan şarkı de halk oyunları örneklerin kaliteli bir şekilde kaydetme sorunu, zamanında bu bilgileri toplama ve sabitleme kalitesine bağlıdır. Uzun süredir halk oyunları türküleri sadece sözel malzeme olarak kaydediliyordu (bazen şarkı ezgisi ve çok nadiren halk oyunları hareket açıklamaları kaydedilirdi). Bugün Ukrayna milli geleneksel kültürü merak eden ve bu konuda araştırmalar yapan uzmanlar Ukrayna’nın her bir tarafından bilgileri ve malzemeleri toplayarak otantik geleneksel türküleri ve halk oyunlarıları yeniden canlandırmak için çaba göstermektedir. Festival formu kullanarak, halk halk oyunları özel dersleri düzenleyerek halk halk oyunları, geleneksel şarkı ve enstrümantal müzik birleşimini gündelik hayata döndürüp Ukraynalıları ortak etnik değerler üzerinde kültür birleşmesine yardımcı oluyorlar.

KAYNAKÇA - BIBLIOGRAPHY

Верховинець В.; Теорія українського народного танцю. – 5-те вид., доп. – К.: Муз. Україна, 1990

Грица С.; Трансмісія фольклорної традиції: етномузикологічні розвідки. – Тернопіль: „Астон”, 2002

Іваницький А.І.; Історичний синтаксис фольклору. Проблеми походження, хронологізації та декодування народної музики. – Вінниця: Нова книга, 2009

Колесса Ф.; Музикознавчі праці / Ф. М. Колесса. – Київ: Наукова думка, 1970, İ.Ü.Nasrattinoğlu.. Polonya Tatarları. 2000.

EDUCATION IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Mr. Sci. Meliha Gogic – ZULOVIĆ

Turkey – Marmara University Faculty of International Relations,

E-mail: meliha.g@hotmail.com

ABSTRACT

For more than two decades the states of Western Balkan are going through numbers of educational reforms. Some of the countries had bigger steps than the others. Bosnia and Herzegovina is following the educational changes of the region but still has some extremely specific problems to deal with. Bosnia and Herzegovina is the only state in the region that doesn't have the Institution of Ministry of Education on National level. With such an educational administrative division among Federation of Bosnia and Herzegovina with 10 administrative Cantons, Republika Srpska and special administrative unit of Brcko District, Bosnia and Herzegovina has 14 ministers of education. The lack of coordination at the state level directly affects the reform of education at all levels, the progress of science and position of youth in the state. Educational supportive environment, has still not seen as a democracy tool that could not just unite the ethnic and religious division of citizens but to assure more working places and more investment directly supporting economical growth and general prosperity.

Continuous political changes, lack of financial funds, uncoordinated educational curriculums and making very quick and unprepared decisions, are constantly pushing education reforms in the shape of effectiveness, two steps back behind the countries of the region. It is needed to invest lot of will, dialog and afford to make things better.

Keywords: *Balkan, Bosna and Herzegovina, Education, News, Analysis.*

BOSNA - HERSEKTE'Kİ EĞİTİM

Mr. Meliha Gogic – ZULOVİÇ

*İstanbul – Marmara Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Doktora Talebesi,
E-posta: meliha.g@hotmail.com*

ÖZET

Yirmi yılı aşkın süredir, Batı Balkan ülkeleri, eğitim alanında birçok yeniliğe gidiyor. Bu ülkelerden bazılarının attığı adımlarsa diğerlerine oranla daha büyük. Bosna-Hersek, bölgede yapılan bu yenilikleri büyük ölçüde takip etse de, karşı karşıya kaldığı problemler oldukça zorlayıcı. Bosna-Hersek, bölge içersinde ulusal bazda bir Milli Eğitim Bakanlığına sahip olmayan tek eyalet. Eğitim alanındaki idari bölünme sebebiyle, Bosna-Hersek Federasyonu'nun 10 farklı idari kantonu, Sırp Cumhuriyeti ve Brcko Bölgesinin de özel idari birimiyle birlikte toplam 14 adet Milli Eğitim Bakanına sahip. Eyalet olarak koordinasyon sağlanılamaması, bilimsel ilerleme ve gençliğin konumu da dahil olmak üzere eğitim alanındaki tüm yenilikleri doğrudan etkiliyor. Hükümet destekli eğitim ortamı hala, etnik ve dini grupları birleştiren, doğrudan refah düzeyini artıran ve ekonomik büyüme sağlayan, istihdam ve yatırım alanı yaratma amaçlı bir demokratik araç olarak görülüyor.

Sürekli politik değişimler, yetersiz mali kaynaklar, düzensiz eğitim müfredatı ve alınan acele, önceden hazırlanmamış kararlar, eğitim alanındaki yenilikleri sürekli olarak başarısızlığa itiyor ve Bosna Hersek'i bölgedeki ülkelere hep bir adım geride bırakıyor. Bütün bunları düzeltmek için ise bir amaç belirlenmesi, bunun üzerine tartışılması ve konu üzerine gerekli zamanın ayrılması şart.

Anahtar Kelimeler: *Balkan, Bosna – Hersek, Eğitim, Yenilikler, Tahlil.*

Introduction

“Your children are not your children.
They are the sons and daughters of Life’s longing for itself...
You may house their bodies but not their souls,
for their souls dwell in the house of tomorrow,
which you cannot visit,
not even in your dreams.”
(Kahlil Gilbran)

During academic research on 3th Article of UN Child Rights Convention in the context of Bosnian successful implementation, the issue of migration impact on its whole system of protection and social stability (not just children) has separated itself as one of a very specific question inside of state organization. Here, we don’t need to take into consideration four year of war firstly. Bosnia and Herzegovina has signed and ratify the UN Convention of Child Rights before almost two decades but still struggle for new paths of developing programs and policies that can support the basic idea of this document. After so many analyses on pre and post war migrations on international level there are thoughts of lack of interest for current migrations inside of country. It’s very visible that these ‘inside’ movements have enormous impact on educational structure and quality on national level.

According to professor and former head teacher in Primary School of municipality Kladanj in south east Bosnia, Salko Ahmetovic, small municipalities are now left on the edge of existence. Of course, migration has been in the past and will be in the future a main feature of European societies so as Bosnian but the opened question is: what is happening with the quality of education and social life in these areas? Going back to UN Child Rights Convention, it can be assumed that government doesn’t exactly maintain

the articles of the Convention. Right for education is one of most important rights in Convention. It is developing right that has to be inserted into everyday politics. Today, the successful integration of children in European schools and societies is both an economic necessity and a pre-condition for democratic stability and for social cohesion. With increasing migration into and within an already quite culturally differentiated EU countries and with a high proportion of such immigrants from countries whose social and political cultures are significantly different and where levels of economic prosperity are much lower than most EU Member States, there is an urgent need for more knowledge sharing on the nature and effectiveness of cultural and social integration processes. The education (formal, informal or non-formal) of children, adults and community leaders can play a vital role in this process and there are important benefits to be gained from sharing knowledge about successes and failures to date. This article argues about importance of dealing with migration processes inside of country. Only with deep curiosity and will, by getting know all the circumstantial facts, we can come along with the improvement.

This article, as whole other my academic work is embedded into my strong attitude to improve position and support growth of Bosnian child.

1. Migration in the Past

Between 1992 and 1995 Bosnia became a war-torn area, resulting in more or less ethnically cleansed areas, separating this former Yugoslavian republic into two entities: The Federation BiH and Republic Srpska. During the war (1992 to 1995) a huge proportion of the population of Bosnia and Herzegovina was displaced due to physical destruction and devastation of their property in which they resided before the war, movement into safer areas, economic needs for the sustainability of families at the time of war and of course due to life threats.

As it was a conflict fueled by ethnic nationalism, people of minority ethnicity generally fled towards regions where their ethnicity was in a majority. While a million people fled to other countries (principally to other republics of former Yugoslavia), at least a further million were internally displaced. Countries of the region: Serbia, Montenegro and Croatia hosted almost 40% of the total number of BH refugees, while Germany and

Austria received the majority of Bosnian refugees from the region. At the same time an outstanding number of Bosnian refugees had been received in USA, Canada and Australia. At the end of the war in 1995 around one million persons were displaced in Bosnia and Herzegovina, of which nearly one third within their domicile municipalities. Still, it should be kept in mind that the consequences of armed ethnic conflicts linger long after hostilities have ended and disappeared from the headlines. A number of potentially explosive situations have remained in the region after the conflict, causing the people to migrate further.

In the case of Bosnia and Herzegovina, even after the Dayton Peace Agreement was signed in December 1995, a huge number of the population continued migrating due to the violation of human rights of refugees returning to their place of origin, freedom of movement etc. Voluntary migrations of BH citizens who continued to emigrate from Bosnia and Herzegovina even after the establishment of peace, also increased as a consequence of the war conflict.

Return to Bosnia and Herzegovina started immediately after the end of the conflicts. According to the Ministry of Human Rights and Refugees of Bosnia and Herzegovina, a total of over one million returns to Bosnia and Herzegovina have been registered, out of which almost half were so-called minority returns. The largest number of returns was realized in the first three years after the establishment of the peace, with more than half of the total returns to/in Bosnia and Herzegovina so far. It was a period of “easier” returns, since refugees and displaced persons returned to their homes on a family reconnection principle. Similarly, a considerable number of returns was registered in the years after introduction of the “Property Law Implementation Plan” and is closely related to property repossession by pre-war owners and occupancy rights holders. Education in those days was not mayor problem since people hardly manage to get their homes back. Children who get back to country had difficulties with mother tongue and adaptation in state educational curriculums since there were no any kinds of harmonization in educational system in Bosnia with the west European countries. From this period dates nowadays universities students who had lost one, two or even three school years by fitting in Bosnian national educational programs.

2. Changing neighborhood

2.1. Administrative barriers and advantages

Sixteen years after the Dayton Peace Agreement (1995), almost half of the refugees and displaced BH citizens are outside their prewar homes. In the “Comparative Analysis on Access to Rights of Refugees and Displaced Persons” it is stated that there are still half a million persons temporarily residing abroad. These people left Bosnia and Herzegovina in the period from 1992 to 1995 and are recorded as refugees from Bosnia and Herzegovina. Despite the fact that radical demographic changes have been taking place in Bosnia and Herzegovina since the beginning of the conflict in 1992, no official census in BH has been conducted since 1991. Indications of number, composition and disposition of population rely on research based on the most current estimates, which indicate slightly more than 4 million of the BH population. Therefore, a ten-year demographic balance recorded the loss of 288,032 inhabitants in relation to the potential number of population if there were no war. Regarding the number and composition of the population of Bosnia and Herzegovina in 2005, the most current is the assessment which cites 4,025,476 million inhabitants, as per ethnicity, including 48% Bosniaks (Muslim), 14.3% Croats, 37% Serbs and 0.6% others.

Considering the expressed demographic changes on the basis of statistics and research carried out by the Ministry for Human Rights and Refugees of Bosnia and Herzegovina, it is estimated that at the moment less than 3.5 million of BH inhabitants, that is 87.5%, reside in Bosnia and Herzegovina, while the remaining number of around half a million people live outside of the country.

Unfortunately, progress in BH society is slowed in many fields. This particularly refers to economic and social development. As a consequence, potential returnees often face discouraging realities of life in BiH, such as a high poverty rate, a disturbing unemployment rate, a related lack of employment possibilities and a non harmonized educational system, often problematic access to medical services, necessary social welfare or pensions.

If we take into consideration that Bosnia and Herzegovina in last year's had signed several very important international and regional documents it is seen that there are significant results, the best in terms of regional frameworks, and quite good and above the average in terms of long and similar refugee crises, taking a historical view. It is well known it is in the interest of Bosnia and Herzegovina to build up a system in a way that assure return and access to rights in BiH for each person, therefore one cannot talk about completing the implementation of the Annex VII of Dayton Peace Accord as long as there are groups or individuals interested in returning or accessing another right guaranteed in BiH.

After the elections held on the October 1st 2006, the main priorities for the newly elected presidents and representatives of parliament and municipalities in, include constitutional reform and the ongoing Stabilization and Association Agreement negotiations with the European Union. Stable economic development was the prerequisite for a stable democratic process and a sustainable future. Still, failure to arrest Ratko Mladic not only impeded Bosnia and Herzegovina's joining the North Atlantic Treaty Organization's (NATO) Partnership for Peace, but also postponed the healing of past wounds. The elections that took place just a short time ago showed once again that the process of Bosnia and Herzegovina's journey towards creating the image of a multicultural society is still very long. After the last elections in 2010, it seems that not much has changed. Even though the International Community left believes that the representatives of nationalistic parties of old times have lost the elections, it is very untrue and the future of the country seems uncertain and more divided than ever.

The Dayton Peace Agreement established a state of Bosnia and Herzegovina with internal divisions – “Berlin Walls” separating one community from another because that was the only way to stop the war and build a tentative and fragile peace. The Dayton Agreement needs to be upgraded, needs to create new national institutions that can chart a new future for the country. This process has already begun, but there is a possibility that it will be slowed down again in the days to come. Bosnia is already confronted by a rise in the trafficking of persons, drugs, and weapons and organized crime, and so far Bosnia has responded by establishing certain institutions such as a State Border Service, a State Investigative and Protection Agency, and a national intelligence service. More recently, it has even agreed to a

process of reforming the country's police structures – a key step on its road to a future in Europe, in NATO and the EU. All of these processes have been started and need to be improved and developed, not suppressed or even stopped due to new nationalistic movements.

2.2. Migration and Education

Among all steps back or forward in Bosnian politics and relations to the other countries there's a certain movement deep in Bosnian social structure that cannot be postponed. Migration during war and in the decade after war left a kind of new practice for Bosnian citizens for *walking in their own good*. Being left by the government without possibility to work and ensure their living, Bosnian citizens start moving inside of the country by going to the larger cities. This solution comes as a logical path since without visa liberation system people couldn't find the way to go further to west European countries.

Ministry of Human Rights and Refugees in Bosnia and Herzegovina constantly appeals to other government institutions to start with serious implementation of different programs and strategies that will support safe returning to the hometowns. Socio-economic models suggest that younger people have a higher degree of dissatisfaction with existing conditions in the country. Combined with higher level of aspiration, this result in a strong feeling of relative deprivation and frustration. The most interesting fact is that inside pattern of migrations is almost the same as the outside. Younger groups develop a greater willingness to migrate. This also can be explained by family hierarchy where the older members of the family in order to keep their household in existence stay in hometown but they send their children in larger cities.

This pattern is very familiar to Bosnian citizens since they are using it in last two or three decades in migrations to so called *richer* countries, where younger members of family are sent abroad to earn additional money. Traditionally, the largest proportions of migrants have been male. Younger men were sent out to look for work to finance the remaining family through remittance payments back home, whereas younger women stayed at home, taking over family responsibilities. Of course, today we have to talk

about female migration too since there is increasing level of education for women; the frequent loss of employment due to economic transformation, the search for new employment opportunities and a changing role model, which challenges the traditional male breadwinner model.

Consequently, all happening in international level are now applied to the state level in Bosnia and Herzegovina. All economy, international organizations and financial sectors are mainly connected to the larger cities as Sarajevo and Banja Luka and this becomes as a major reason for migrations to there.

Unfortunately, smaller cities that remains as a beautiful family places with the excellent conditions for family life are now left to the edge. After war, people start moving in order to educate their children since during war all schools in smaller cities have been devastated. After that there's a kind of period of family connection and people who send their children to larger cities start to join to their younger member of families in cities.

High educational attainment is regarded as a positive influence factor on migration. From a human capital perspective, it is assumed that higher levels of education offer increased income returns for specific segments of the labor market. It is also argued that higher levels of education provide a greater ability to collect and process information, which lowers the risk and increases the propensity of migration. Main problem in this specific case is that those who migrate in order to educate themselves do not go back to their home towns afterwards. In this case temporal migration for high skilled individuals becomes less beneficial because once when they migrate, in order to achieve their educational goals, they cannot find any good opportunity to work in their home town.

3. Child Rights prospective in migration processes

*As time goes by,
the continent is also experiencing an enlargement of what it means to
be European.*

*I look forward to the day
when Europe rejoices as much in diversity within States
as it does in diversity between them.*

Kofi Annan

Education is primary linked with children but in every possible way education plays significant role in global society. It shapes and transmits values, it makes people more aware global citizens, and it expands chances and broadens horizons. In Bosnian context it is visible that education has economic meaning more than everything. Even in global society based on knowledge, education gives better chances on the job marker; it seems in Bosnia and Herzegovina everything connected with education has reach only poor level of existence. There is a big need for the improvement of infrastructure, economy, and industry; the unemployment rate is still very high; education needs to be improved and harmonized in both of the entities; the status of minorities (in particularly Roma) is still unclear; and all these are still tasks awaiting new presidential representatives from which people expect a lot in the next four years.

But it looks like a problem of internal movement will remains for a long time. As it is said in the beginning of this article, internal movements in educational and economic reasons lead to complete disappearance of children in smaller towns and municipalities of the country. With lower number of children in these economically weak areas, schools are losing good teachers and by this stream education in these areas becomes extremely weak.

By the words of Colin Williams, education is the single most important agency for cultural reproduction, socialization and identity formation. According this, there are very good part of Bosnian territory that will stay completely culturally and socially rudimental. Going back to the words

of Kofi Annan, Bosnia and Herzegovina will stay inside of the European door for a very long time since there is a lack of equal education inside of Bosnian borders.

This is, of course, just one universal problem in education in Bosnia and Herzegovina. If we add to this divided educational politics, curriculums, jeopardized minorities and existence of divided school under one roof, it is easily seen that there is no chance to speak about respecting child rights in our country.

Right for education is one of the most important rights embodied in UN Child Right Convention signed and ratified by Bosnia and Herzegovina before almost two decades. But still, on the state level there are no any talks about these migrations impacts on children. Being dependent of adults, children have to live in the areas without proper education or social care. From the other side, it is very clear that educational system has faced with a new problem: how to build enough capacities in the city since people from rural areas constantly coming to the larger cities? These children in cities are now jeopardized almost equally as those who still live in rural areas.

The bad attitude of Bosnian government doesn't surprise because Bosnia and Herzegovina has more than a hundred different ministries but none of it deal with the children. Everything issued with children is done only by nongovernmental organizations like UNICEF. NGO's are dealing with early mother childhood, health care prevention and divided schools.

The worst thing for the position of a child in the country is the fact that without newer population census there is no data about children who are moving through the country or abroad. Accordingly there are no data about exact numbers of children generally, and without this document it cannot be seen how many children lives in the almost abandoned areas where they cannot have appropriate conditions for living.

4. Conclusion

Global migration is a defining phenomenon of the early twenty-first century. Migration currently embraces every category of people - both skilled and unskilled, family and refugee, legal and illegal, permanent and temporary. Short-term people movement is rising markedly, while the accessibility of one immigrant-destination country may transform the level of human demand for another. Given the dynamism of these trends, nations with active immigration programs are constantly being obliged to modify their policies, all the time encountering '... difficulties in harnessing their immigration programs to achieve diverse and often incompatible policy goals... to utilize immigration selection procedures to ensure positive outcomes in a diverse range of policy areas: economic development, human resource development, population and foreign affairs. Education is primary linked with migration since people need to change their environment and go further in their life for all kind of improvement.

The image of city in Bosnia and Herzegovina in the last decade is primary connected with the idea of economic welfare and gaining better conditions for living. Unfortunately, a huge part of Bosnian territory socially and culturally is dying because citizens don't have any hope that these areas will become stabile and perspective in closer future. Those who cannot find the way to left these areas by moving into larger cities or moving out of the country are left without any support of the government.

There is a very precise need to talk about this issue in public and try to force state institutions for emergent act by supporting these municipalities in order to keep vital life on whole territory of the country.

BIBLIOGRAPHY – KAYNAKÇA

- Bassler, Terrice, Kakos mo se mijenjali: ISkustva u fransformaciji obrazovanja u Jugoistocnoj Evropi, Buybook, Sarajevo, 2006.
- Calic, M.-J.: Explaining Ethnic Violence in Bosnia-Herzegovina, in: F. Daftary/S. Troebst (eds.), *Radical Ethnic Movements in Contemporary Europe* (New York: Berghahn Books, 2003
- Cigar, N.: *Genocide in Bosnia: The Policy of “Ethnic Cleansing”* (College Staten: TX A &M University Press, 1995).
- Haider, H.: (Re)Imagining Coexistence: Striving for Sustainable Return, Reintegration and Reconciliation in Bosnia and Herzegovina (*International Journal of Transitional Justice*, 3:1, 2009
- Kupiszewski, M.: “Labour Migration Patterns, Policies and Migration Propensity in the Western Balkans (Warsaw 2010, download here: http://www.migrantcentre.org/index.php?page=387&news_id=203)
- UNHCR-Report / UNHCR-Reports 1994-2000 (United Nations High Commissioner for Refugees/Der Hohe Flüchtlingskommissar der Vereinten Nationen).
- Weine, S. M.: *When History is a Nightmare. Lives and Memories of Ethnic Cleansing in Bosnia-Herzegovina* (New Brunswick: Rutgers University Press, 1999).
- Vandiver, M.: Reclaiming Kozarac: Accompanying Returning Refugees, in: Dzemail Sokolovic (Sonderzeichen auf z und c) and Florian Bieber (eds.): *Reconstruction Multiethnic Societies: The Case of Bosnia-Herzegovina* (London: Ashgate, 2001)
- Stahl, C, Ball, R, Inglis, C & Gutman, P (1993), *Global Population Movements and Their Implications for Australia*, AGPS, Canberra.

ELEMENTS OF ORGANIZED CRIME IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA

Mr. Sci. Jasmin KALAC

Macedonia – Skopje, Basic Public Prosecutor's Office,

E-mail: kalac-knele@hotmail.com

ABSTRACT

*Organized crime is a dangerous new form of criminality that the Republic of Macedonia face since it's independence until today. Organized crime or criminal organizations are transnational, or local groupings of highly centralised enterprises run by criminals for the purpose of engaging in illegal work and activity, most commonly for illegal profit. Some of that criminal organisations, such as terrorist organizations, are sometimes politically motivated. Sometimes criminal organisations force people to do business with them, as when a gang extorts money from shopkeepers for so-called "protection". Gangs may become disciplined enough to be considered organised. An organised gang or criminal set can also be referred to as **mob**. Organized crime has long been ignored by the criminal legal public believing that tipe of crime does not exist in our society. Opposite of the public opinion, contrary, it metastasize into all aspects of society, and showed that it must be investigated, to explore the elements that make it, to detect it, discover and be able to successfully combat by authorities such as public prosecutor's office, police and judiciary.*

Key words: *organized crime, mob, criminal assosiation, organization, profit,*

MAKEDONYA CUMHURİYETİN'DE ORGANİZE SUÇLAR

Mr. Jasmin KALAC

Makedonya – Üsküp Temel Cumhuriyet Savcılığı,

E-posta: kalac-knele@hotmail.com

ÖZET

Organize suçu, Makedonya Cumhuriyeti'nin bağımsızlığından günümüze kadar karşılaştığı en tehlikeli suç türüdür. Organize suç veya suç örgütleri uluslar sınırları aşan ve çok yüksek seviyede merkezi işletmelerini kriminel kişiler tarafından yönetilen, yasadışı iş ve faaliyetler yapmak amacıyla, genelde yasadışı gelirelde etmek için kurulan bir aktivitedir.

Bu suç örgütlerinden bazıları, dolayısıyla terorist örgütleri gibi, bazen siyasi amaçlıdır. Kriminel örgütler, insanları alış-veriş yapmalarını zorlar, bir çetenin dükkancıdan "korunma" amacıyla para alması, bunun için en belirgin bir örnektir. Çeteler kendilerini organizeli olarak kabullene bilmek için yeterince disiplinli olabilirler. Organize bir çete yada çete grubu mafia olarak da adlandırılabilir. Toplumumuz da bu tür organize suçun ya da kriminel örgütlerinin varlığı yasal kanun tarafından, uzun zamandır gözardı edilmiştir. Kamu düşüncesine karşın , aksine, bu tür organize suçun, tüm toplumsal alanlarına adetametastaz olarak yayıldığı kaçırılmaz bir gerçektir ve incelenmesi gerektiği gibi aynı zaman da onu ortaya çıkaran tüm unsurları incelemek, onları tespit etmek, keşfedip onların başarılı bir şekilde, mahkeme, polis, kamu savcısı ve yetkilimerciler tarafından görüşmesi gerekiyor.

Anahtar Kelimeler: Organize suç, suç örgütleri, tespit, inceleme.

Introduction

The transformation of socio-economic conditions in the Republic of Macedonia has led to social stratification, with higher unemployment rates, deteriorated and unsafe living conditions and the build up and intention of certain social and political groups and layers to capture the dominant economic and political position in the newly emerged social circumstances. It was thus necessarily felt in the slow functioning of state bodies and institutions, in violation of legality in the loss of tolerance and manifestations of such activities, with a strong swing exercise in bribery, threats and those models that see profit and enrichment dominant in the actualization of modern values. The presence and the steady growth of organized crime, money laundering and corruption, in their varied and dangerous forms and international dimensions in the world today presents a serious threat with regard to producing a destabilizing impact on the fundamental social, economic and political institutions, as well as a threat to the sovereignty of states, especially those in transition, such as the Republic of Macedonia.

Comment

Starting from criminal legal elements, one can borrow from the methodological approach of “three concentric circles”; the widest circle contains the general inner joint and narrowest specific elements of this concept.¹ Organized crime in the broadest sense of the term implies joint commission of any offense by more people. A key element is the common coordinated action among multiple people. In a narrower sense the term covers the commission of offenses by the criminal organization (gang, group, and other criminal association) organized according to certain principles of internal relationships and status hierarchy in joint criminal activity that makes the organizer and at least two members of a criminal association. In the more narrow sense, organized crime is defined as the common pursuit of offenses for profit and (or) power. In the narrowest sense, this term implies

---

1 Jay S. Albanese, *Organized Crime in Our Times*, Elsevier, Sep 29, 2010, p. 26

a common pursuit of offenses that meets all the mentioned elements, but is characterized by the use of violence, corruption or other illegal means because of the involvement of legal economic, political and other activities and the creation of a de facto immunity from prosecution.²

The steady growth of organized crime, money laundering and corruption, in their varied and dangerous forms, and international dimensions in the world today presents a serious threat in destabilizing the fundamental social, economic and political institutions, as well as a threat to the sovereignty of states, especially those in transition, such as the Republic of Macedonia.

Organized crime is the execution of offenses by a criminal association for the purpose of profit or power by the use of violence or by using a special position in society, by reducing the risk by engaging in legal economic, political and other activities with a previously created system protection from prosecution.³ An exposed definition contains the following elements:⁴

□ Offenses: murder, bodily harm and other violence against life and body, theft, robbery and armed robbery, fraud, extortion and blackmail, fraud, buyers, insurance fraud, fraud in obtaining loans, securities market fraud, works in connection with the bankruptcy, counterfeiting money, signs and securities, tax evasion, money laundering, smuggling and trafficking, prostitution, human trafficking, crimes related to drug, trafficking weapons, radioactive and other toxic materials offenses against the state, acts of police misconduct, corruption and bribery, works crowd, gambling, forgery of documents, international terrorism and other international crimes.

□ Organization: gang, group or other criminal enterprises whose common coordinated action involved at least three people, one of which can play the role of an organizer or leader.

□ Profit and Power: profit and power in mutual coupling, so that the profit is the material basis of political and other power, while the power and influence in the economy, politics and other areas becomes the basic assumption that greater profits.

2 Камбовски Вlado, *Организиран криминал* [Organized crime], Правен факултет “Јустинијан Први” Скопје, 2005, стр. 48

3 Stephen L. Mallory, Pd. D., *Understanding Organized Crime*, Jones & Bartlett Publishers, Jul 28, 2011, p. 48

4 Камбовски Вlado, *Правната држава и организираниот криминал* [Law state and the organized crime] Правен факултет “Јустинијан Први” Скопје, 1996 година, стр.12

□ **Material:** Violence is the last, but not excluded from using a means of achieving the goal, when using special position in the market, in politics or the state does not give the expected results.

□ **Risk Reduction:** indentation and linking criminal activity with the legal sphere of business, finance, banking, politics, the functions of the state and other social spheres of action why it is the most effective way to eliminate the risk of detection and prosecution, because the general confusion permitted and forbidden leads to glare and blocking senzorskata power of criminal legislation and justice.

□ **System Protection:** the formal system of protection consists of helping and giving in criminal activities by public authorities, or in blocking the bodies of criminal prosecution and criminal justice and their putting through corruption protection feature or tolerating criminal activities due to expected economic or political benefit, while the informal system is the only form of organization of the criminal underworld against the criminal justice system.

Conclusion

In the Republic of Macedonia, the key elements of the organized are the Organized crime will remain a problem, regardless of the efforts made by law enforcement. All people want the same thing: power, money and security, all of which come with organized crime. This, plus the consistent flow of immigrants and minority groups in the Republic of Macedonia, organized crime will continue to be a problem.

BIBLIOGRAPHY – KAYNAKÇA

1. Jay S. Albanese, *Organized Crime in Our Times*, Elsevier, Sep 29, 2010, p.26
2. Камбовски Владо, *Организиран криминал [Organized crime]*, Law faculty “Justinijan I” Skopje, 2005, p.48
3. Камбовски Владо, *Правната држава и организираниот криминал [Law state and the organized crime]*, Law faculty “Justinijan I” Skopje, 1996 year, p.12
4. Mallory Stephen L., Pd. D., *Understanding Organized Crime*, Jones & Bartlett Publishers, Jul 28, 2011, p.48

.

DERGİNİN YAYIN İLKE VE PRENSİPLERİ:

-ADEKSAM'ın İlmi Araştırmalar Dergisi HİKMET, öncelikle Makedonya, Balkanlar, Türkiye ve Türk Dünyası'yla ilgili eğitim, dil, din, kültür, sanai, milli ve manevi değerler, toplumsal, sağlık ve sosyal sorunlar, ekonomi, çevre, spor ve medya konularını içeren makale, inceleme ve kitap tahlillerini yayımlar.

-Dergide yayınlanacak yazılar öncelikle özgün, orjinal, analitik ve ilmi objektiviteyi kendinde taşımalıdır.

- Dergiye gönderilen yazıların dipnotları ve kaynakçası ilmi standartlara uygun olması gerekir.

- Yazılarla birlikte yazarın özgeçmişi ve makalenin kısa bir özeti Türkçe ve İngilizce gönderilmelidir.

- **Yazılar, bilgisayarda yazılıp hem kağıda dökülmüş olarak (12 punto, satır arası 1.15 dipnotları sayfa sonunda 10 puntolu olmak üzere, Türkçe ve İngilizce özetleri ve anahtar kelimeler dahil 16 sayfayı geçmemek şartıyla), hem de elektronik formatta gönderilmelidir.**

- Dergiye gönderilen yazıların yayınlanıp yayınlanmaması konusu ve hakkı HİKMET'e aittir.

- Bu dergide ifade edilen görüş ve fikirler yalnız yazarlarına aittir. Bu görüşler, her zaman ADEKSAM'ın genel düşünce ve görüşlerini yansıtan metinler olarak mütalaa edilemezler.

- Bu dergide yayınlanan makale ve yazılar kaynak gösterilmek şartıyla iktibas ve atıf şeklinde kullanılabilir.

- Bu dergi Bilim ve Hakem Kurulu tarafından değerlendirilir.

- Derginin dili Türkçe ve İngilizce'dir.

DERGİNİN TİRAJİ: 1000 adettir.

İSTEME VE YAZIŞMA ADRESİ:

ADEKSAM, Koço Zozi (Purdeler) Sokağı no: 4

1230 GOSTİVAR - MAKEDONYA.

e-posta: adeksam@hotmail.com, hikmetdergisi@hotmail.com

editör e-posta: hocafadil@hotmail.com

web: www.hikmet.adeksam.org, www.adeksam.org

Tel:+38942214319

Basımevi: YUGOPRINT - Üsküp, Makedonya

JOURNAL PUBLISHING PRINCIPLES:

ADEKSAM's international scientific research journal "HİKMET" ,begins with Macedonia , Balkans , turkey, and about Turkish world's education, language , religion, culture, industry, national and moral values , communal, health and social issues, sports and media topics. Publishes the researching and the book reviews.

- The blogs that will publish in the article firstly has to be original , analytical, and include the scientific objectiveness in it.
- The sent texts should be appropriate for the scientific standards.
- Sent texts should include the writer's cv ,also the English and Turkish versions of the text summary.
- Texts should be typed in computer also printed in the paper (12 punto 1.5 space in between ; footnotes at the end ; including English and Turkish summaries .the entire blog maximum 16 pages) and should be sent by an e\ mail.
- Only the "hikmet" journal has publishing rights of the sent texts.
- In these texts' opinions and thoughts belong to the text writers . Therefore those cannot be charged as the Adeksam's general opinions and thoughts.
- This is a refereed joornal.
- The article's languages are Turkish and English.

CIRCULATION OF JOORNAL: 1000

DEMAND AND CORRESPONDANCE ADDRESS:

ADEKSAM, Koço Zozi (Purdeler)street number: 4
1230 GOSTIVAR - MACEDONIA.

e-,mail: adeksam@hotmail.com, hikmetdergisi@hotmail.com

editor e-mail: hocafadil@hotmail.com

web: www.hikmet.adeksam.org, www.adeksam.org

Tel:+38942214319

Printing house: JUGOPRINT – Skopje, Macedonia

.
